PENÍZE V RUKOU STÁTU

mega
print

Murray N. Rothbard

PENÍZE V RUKOU STÁTU

Jak vláda zničila naše peníze

Murray N. Rothbard
PENÍZE V RUKOU STÁTU
Praha 2001

Překlad z anglického originálu
Murray N. Rothbard: *What Has Government Done to Our Money?*, Mises Institute, 1990
Doslov: Jörg Guido Hülsmann: „Schöne neue Zeichengeldwelt“, doslov k německému vydání knihy, *Das Schein-Geld-System*, RESCH VERLAG, 2000.
Přetištěno a přeloženo se svolením.
Copyright © 1990 Mises Institute
Vydavatel děkuje držitelům autorských práv za jejich laskavé poskytnutí.

Vydal:

Liberální institut
Spálená 51, 110 00 Praha 1

Vydání zajistil:

MegaPrint Praha
K Nouzovu 2131/7, 143 00 Praha 4

Všechna práva jsou vyhrazena. Žádná část knihy nesmí být reprodukována nebo dále šířena v žádné formě, žádnými prostředky, elektronickými nebo mechanickými, bez písemného souhlasu Liberálního institutu.

Český překlad © 2001 Josef Šíma, Zdeňka Talábová (doslov)
Odborná korektura: Dan Šťastný
Předmluva © 2001 Josef Šíma, Dan Šťastný
Cover Design © Daniel Purmann
Jazyková korektura: Ester Mohoritová
Rejstřík sestavili: Miroslav Kollár, Josef Šíma
Sazba a grafická úprava: Radovan Kačín (MegaPrint Praha)
Sázeno písmy Century, Suise a Time.

ISBN 80-86389-12-X

Obsah

Centrální bankovnictví – iluzorní „výdobytek“ civilizace 7
Jak „podniká“ centrální banka? 9
Jak centrální banka „pečuje o měnu“? 15
Moc argumentů proti aroganci moci 21

I. Úvod 25

II. Peníze ve svobodné společnosti 27
1. Význam směny 27
2. Výměnný obchod 28
3. Nepřímá směna 29
4. Prospěšnost peněz 31
5. Peněžní jednotka 33
6. Podoba peněz 35
7. Soukromá ražba mincí 36
8. „Správná“ nabídka peněz 39
9. Problém „hromadění peněz“ 43
10. Je třeba stabilizovat cenovou hladinu? 46
11. Existence více peněz 48
12. Peněžní depozitáře 50
13. Shrnutí 58

III. Vměšování státu do oblasti peněz 60
1. Příjmy pro vládu 60
2. Ekonomické dopady inflace 61
3. Nucený mincovní monopol 65
4. Zlehčování mincí 66
5. Greshamův zákon a ražba mincí 67
6. Shrnutí: Vláda a ražba mincí 71
7. Umožnění bankám odmítnout placení 72
8. Centrální bankovnictví: Odstranění překážek inflaci 74
9. Centrální bankovnictví: Řízení inflace 78
10. Opuštění zlatého standardu 79
11. Nekryté peníze a problém zlata 81

12. Papírové peníze a Greshamův zákon 84
13. Vláda a peníze 86

IV. Rozpad západního měnového systému 88
1. Fáze I: Klasický zlatý standard, 1815–1914 88
2. Fáze II: 1. světová válka a následující období 90
3. Fáze III: Standard zlaté devizy (Británie a Spojené Státy), 1926–1931 91
4. Fáze IV: Nekryté peníze s volně pohyblivými kurzy, 1931–1945 93
5. Fáze V: Brettonwoodská dohoda a nový standard zlaté devizy (Spojené státy), 1945–1968 95
6. Fáze VI: Rozpad brettonwoodského systému, 1968–1971 . . .98
7. Fáze VII: Konec brettonwoodského systému: Pohyblivé kurzy papírových měn, srpen – prosinec 1971 100
8. Fáze VIII: Smithsoniánská dohoda, prosinec 1971 – únor 1973 100
9. Fáze IX: Volně pohyblivé kurzy papírových měn, březen 1973–? 101

Doslov: Krásný nový svět papírových peněz 105
1. Existence nových mezinárodních měnových institucí 105
2. Vznik Evropského měnového systému (EMS) 109
3. Význam EMS, 1979–1998 111
4. Role Bundesbanky v EMS 116
5. Konec EMS a zrod Evropské centrální banky (ECB) 117
6. Ekonomické a politické následky ECB a eura 122
7. Alternativy eura 124
8. Inflace v USA a pyramidová hra na burzách, 1982–? 126
9. Nedávné krize světových ekonomik, 1997–? 133

Rejstřík 139

Centrální bankovnictví – iluzorní „výdobytek“ civilizace

Dan Šťastný, Josef Šíma

Když roku 1628 publikoval William Harvey svou práci o krevním oběhu v lidském těle, patrně netušil, že jeho objev učaruje i učencům z jiných oborů. O dvě desetiletí později totiž označil jeho krajan William Potter peníze za životodárnou krev společnosti a na tomto přirovnání postavil svoji argumentaci ve prospěch vytváření papírových peněz: čím více krve, tím více života – čím více peněz, tím větší produkce! Odhlédneme-li od nesmyslnosti (a často, jako v tomto případě, katastrofálních důsledků) takovýchto analogií mezi přírodními a společenskými vědami, lze z dodnes velmi populárního Potterova podobenství vyvodit jeden zásadní poznatek: peníze hrají ve vývoji lidstva zcela klíčovou a nepostradatelnou roli.

Bez peněz (tj. všeobecně přijímaného směnného prostředku umožňujícího *nepřímou* směnu a ekonomickou kalkulaci) by totiž lidské společenství nikdy nedosáhlo takového stupně rozvoje a blahobytu, jakému se těší dnes. Jen těžko si lze představit, že při neexistenci peněz by se lidé vůbec kdy vymanili ze stádia, kdy jedinou náplní jejich života bylo přežít (nakrmit se, nezmrznout, ubránit se). Peníze tak byly a stále zůstávají zcela neoddiskutovatelně zdrojem pokroku. Jsou však i nástrojem, jehož se naprosto cíleně zmocnil stát a díky němuž dokázal během relativně krátké doby vyrůst v monstrum, které požírá polovinu vytvořeného bohatství, říká nám kde, jak a za kolik můžeme bydlet, co jíst, kde se léčit, co se učit, co vyrábět, komu umožnit vstup na vlastní majetek, koho mít rád a komu pomáhat.

Mnoho lidí považuje z různých důvodů svobodu člověka rozhodovat o vlastním životě za nejvyšší hodnotu, o kterou každý slušný člověk musí usilovat. Zároveň je řadě lidí zřejmé, že právo na soukromé vlastnictví je přímým důsledkem existence práva člověka na jeho vlastní život. Těmto lidem je rovněž jasné, že mluvit o lidské společnosti, solidaritě s nemocnými či starými, mravnosti a projevech lidského soucitu lze pouze v kontextu svobodné lidské vůle. Jen člověk, který z vlastní vůle (a nikoli z donucení) pomůže jinému člověku, jemuž osud nepřeje, může být považován za ctnostného; jen člověka, který se může chovat nemravně, ale nechová se tak, lze považovat za mravného. Proto existuje taková touha lidí po svobodě a proto se také všichni zastánci svobody pokoušejí přicházet s přesvědčivými argumenty vysvětlujícími katastrofální dopady státních regulací, ať již se jedná o důsledky regulace cen, socializace zdravotnictví či penzijního zabezpečení, důsledky vytváření státních monopolů ve výrobě nebo ve školství.

Mnozí z těch, kteří si svobody váží a za její hodnoty bojují, se však ve chvíli, kdy dojde na peníze, zarazí. Nechápou, proč by mělo být nebezpečné vytvořit státní monopol na emisi peněz. Najednou nerozumějí tomu, co má svoboda společného s penězi, a už vůbec nerozumí tomu, co mají někteří její zastánci „pořád s tím zlatem“, přesněji řečeno s komoditním krytím peněz. Tváří se, že si vůbec nedokáží vysvětlit, proč by mělo být něco špatného či nebezpečného na tom, že existuje centrální emisní monopol na tisk papírových peněz vynucovaný státním mocenským aparátem.

Odpověď na tuto otázku je však zcela v duchu předešlé (mnohými přijímané) argumentace. Nelze být pro svobodu jednotlivce a proti násilí, a současně se zastávat jiného peněžního uspořádání než právě komoditních peněz. Peníze se *naprosto vždy* vyvinuly z komodity (mající pro to určité technické předpoklady), která představovala statek schopný (ať už přímo ve spotřebě či nepřímo v procesu výroby) uspokojovat lidské potřeby, a to *vždy dobrovolnou kooperací* jednotlivců. Peníze tedy, jak Murray Rothbard hned v úvodu této knihy přesvědčivě ukazuje, státu nijak za svůj původ nevděčí. Narozdíl od peněz komoditních byly nekryté papírové peníze jednotlivcům *vždy vnuceny násilím* – jednotlivci by je nikdy jako nositele směnné hodnoty dobrovolně přijímat nezačali.

Rothbardův detailní rozbor procesu, jehož prostřednictvím byly komoditní peníze nahrazeny penězi nekrytými, je dnes již klasikou. Argumenty obsažené v celé této knize do sebe jeden po druhém zapadají a vytvářejí tak pevný základ pro obhajobu intuitivně zřejmé skutečnosti, že *jedině* komoditní peníze (v historii především zlato) jsou slučitelné se svobodou, a to bez ohledu na to, že může být třeba někdo *jako ekonom* přesvědčen, že umí vymyslet peněžní uspořádání jiné a lepší. Musel by ho totiž lidem *vnutit*, čímž by se zachoval, jako bojovník za *svobodu*, poněkud schizofrenně.

Kniha, kterou držíte v ruce, nám ukazuje, že i kdybychom ponechali stranou argumentaci morálně-právní, kterou lze proti násilí (jež stát při monopolizaci peněz použil a dodnes k vynucení jejich oběhu používá) oprávněně vznášet, lze nevhodnost role státu v oblasti peněz ilustrovat i čistě ekonomickými argumenty. Domnívá-li se někdo, že dodávky makových rohlíků dokáže lépe zajistit konkurenční trh než jedna centrální pekárna řízená státní plánovací komisí (tj. že stát nedokáže „pořádně péct ani housky“), pak tento argument platí mnohem silněji, jedná-li se o poskytování něčeho tak důležitého, jako jsou kvalitní peníze. Peníze jsou totiž v jistém smyslu opravdu životodárnou krví, jakousi mízou společnosti, a jsou tudíž příliš důležité na to, aby mohly být ponechány v rukou státu.

Jak „podniká“ centrální banka?

Že jsou tyto argumenty příliš teoretické a celá problematika zajímavá jen pro hrstku intelektuálů, kteří jako by nevěděli, ve kterém dalším odvětví ještě úlohu státu zpochybnit? Ne až tak docela. Ukážeme si totiž, že ve chvíli, kdy zasedne bankovní rada centrální banky, má každý člověk důvod k tomu, aby se o své peníze začal obávat. A jde-li o peníze každého z nás, není možná nejrozumnější teoretickými argumenty proti státnímu monopolu na tisk peněz pohrdat. V čem tedy spočívá podstata existence a činnosti centrální banky?

Představme si, že panovník – prezident, monarcha, generální tajemník strany apod. – udělí privilegium jedné instituci, aby tiskla nekryté papírové peníze (tj. peníze v podobě, v jaké je známe dnes).

Vybere tedy své nejlepší kamarády, kamarády svých kamarádů nebo jiné osoby, ke kterým má z různých důvodů blízko, a ustaví je do funkcí.[1] Tito lidé v této chvíli získají ohromnou moc. Proč? Protože nikdo jiný ve společnosti nemůže vytvářet peníze z ničeho. Chtějí-li ostatní lidé peníze, musejí nejprve na trhu poskytnout službu či prodat výrobek, který si ostatní lidé přejí a jsou ochotni za něj zaplatit.[2] Zachce-li se peněz centrálnímu bankéři, žádný výrobek nebo službu druhým lidem poskytovat nemusí, nemusí si lámat hlavu úvahami o tom, co by tak asi mohl na trhu nabízet k uspokojení potřeb ostatních lidí. Nic takového. Centrální bankéř tak pouze provede zhruba následující:[3]

1) Koupí si papír a nůžky.
2) Zajde si do nejbližší tiskárny.
3) Natiskne na koupený papír obrázky velikánů národa a čísla s několika nulami.
4) Rozstříhá archy papíru na menší kousky (ty nazve „bankovky“).
5) Vezme si tyto peníze jako „výplatu“ za práci pro národ.
6) Jde s „novými penězi“ do obchodu a nakoupí tolik aut, lihovin, drahých kravat a obleků, golfových holí a tenisových raket, kolik nul si na bankovky natiskl.

Kdo by nechtěl takto „podnikat“? Kdo by nedokázal v tomto „podnikání“ dosáhnout zisku, tj. kdo by nebyl schopen koupit si nakonec reálné věci za peníze – peníze, jejichž výroba téměř nic nestojí? Všichni bychom asi rádi v takovém „odvětví“ podnikali. Každému

---

1 Okolnosti jako jsou komplikovanost volby, předcházející dohoda politických stran na přijatelných kandidátech, způsob hlasování, výběr různých částí vedení různými institucemi apod. vůbec nic na logice věci nemění, a proto raději při vysvětlování způsobu „podnikání“ centrální banky zůstaneme u jednoduchého, schematizovaného vyjádření.

2 Druhou výjimku z tohoto pravidla představují samozřejmě státní úředníci, neboť ti mají zajištěn příjem peněz, které byly pod pohrůžkou násilí vybrány na daních od lidí poskytujících užitečné služby.

3 Ke komplikacím tohoto procesu v reálném světě se brzy dostaneme.

ale není této výsady dopřáno, protože kdyby každý mohl tvořit peníze z ničeho, nikdo by nic pravděpodobně nevyráběl. Všichni by si tiskli peníze, chodili do obchodů a nakupovali nejlepší věci... Byly by ale nějaké obchody? Pracoval by někdo? Tvořil by někdo bohatství? Nikdo! Podnikání v centrálním bankovnictví tak neodpovídá obecnému principu podnikání. Není to aktivita, v rámci které se vstupy přetvářejí na výstupy o vyšší hodnotě. Centrální bankéři žádnou hodnotu nevytvářejí, a proto mohou existovat pouze tehdy, mohou-li parazitovat na zbytku společnosti. Zkrátka a dobře, předtím, než si centrální bankéř může zajít koupit za nově vytištěné peníze láhev whisky, musí tuto láhev whisky totiž nejdřív někdo vyrobit... Kdyby mohl být každý centrálním bankéřem, jen těžko by se výrobou whisky někdo obtěžoval. Každé normální podnikání se tak obejde bez státního privilegia – centrální bankovnictví nikoliv! Centrální bankovnictví je proto státní licencí k falšování peněz – ke krádeži. Zatímco identická aktivita ze strany „soukromých centrálních bankéřů“ (tj. padělatelů) je stíhána jako jeden z nejnebezpečnějších zločinů, státem vyvolení centrální bankéři jsou chováni v bezmezné úctě.[4]

Věci ale nejsou samozřejmě v realitě tak jednoduché a průhledné. Ono by totiž pak bylo velmi těžké obhájit před veřejností instituci, jejíž poslání spočívá ve vytváření peněz z ničeho a jejich následném utrácení. Jak se tedy liší aktivity centrálních bankéřů

---

4 Je důležité ukázat na platné české zákonné normě, za jak nebezpečné je falšování peněz považováno. Trestní zákoník 140/1961 Sb. tak říká:
§ 140 Padělání a pozměňování peněz
(2) Kdo padělá nebo pozmění peníze v úmyslu udat je jako pravé nebo platné anebo jako peníze vyšší hodnoty, ...bude potrestán odnětím svobody na pět až deset let.
(3) Odnětím svobody na deset až patnáct let bude pachatel potrestán,
(a) spáchá-li čin... jako člen organizované skupiny, nebo
(b) spáchá-li takový čin ve značném rozsahu.
Na tomto místě se nabízí otázka, zda zločin podle odstavce (3) není páchán samotným centrálním bankéřem, protože jen těžko si lze představit lépe organizovanou skupinu, která by se neustále snažila udávat platné peníze jako peníze vyšší hodnoty a která by tak činila v tak ohromném rozsahu.

reálného světa od našeho schematického příkladu?

1) Centrální bankéř si nekupuje papír a můžky, ale za dříve natištěné peníze si zřídí speciální instituci, která se tiskem peněz zabývá – státní tiskárnu. Této instituci pak samozřejmě platí v penězích, které si u ní nechá natisknout.[5] Nové peníze většinou dokonce vznikají „bezhotovostně" – pouhým vymyšlením peněz, ke kterému dochází účetním zápisem do rozvahy centrální banky.
2) Jelikož centrální bankéř má vlastní tiskárnu k dispozici, nemusí do ní chodit, ale vše vyřídí poštou, telefonem či jinými, modernějšími prostředky.
3) O tom, kteří velikánové budou na bankovkách zobrazeni, rozhodne speciálně zřízená komise. K této otázce má dovoleno se vyjádřit i veřejnost, neboť jaká hlava se na bankovce objeví, je z finančního hlediska pro centrálního bankéře zcela nedůležité.
4) Bankéř si vytvoří speciální oddělení, jehož členy také samozřejmě platí z natištěných peněz, kteří bankovky vybaví bezpečnostními prvky, metalickými pásky, vodotisky apod., aby nikdo jiný než centrální bankéř nemohl peníze snadno tisknout a byla tak odstraněna „konkurence padělatelů".
5) Natištěné a „proti padělání zabezpečené" peníze bankéř nevyplácí pouze sobě. Platí v nich rovněž odměny všem svým „spolupracovníkům" v centrální bance;[6] půjčuje je komerčním bankám[7] a dojde-li jim dech, přestane jim „půjčovat",

---

5 K ilustraci výnosnosti takového „podnikání" poslouží pár číselných údajů: ceny bankovek tištěných ČNB se pohybují přibližně od 1,30 Kč za bankovku označenou „50 Kč" do 2,30 za kvalitněji vyvedenou a před padělám chráněnou bankovku se dvěma nulami navíc. Kdo by si takového „podnikání" nechtěl trochu užít a svoji peněženku napěchovat co možná největším množstvím bankovek s co možná největším počtem nul? Vždyť výnosnost takového podnikání (např. výroby „pětitisícovek") je více než 217 000 %. Ve srovnání s tím je výnosnost nejproduktivnějších českých firem naprosto směšná!

6 Jenom stálých zaměstnanců má ČNB téměř jeden a půl tisíce.

7 K tomu používá obyčejným lidem nesrozumitelných slov a zdánlivě vědec-

ale rovnou je těmito prostředky „zachrání“;[8] půjčuje je dokonce některým podnikům či vlastním zaměstnancům.[9] Zejména však půjčuje státu v případě, že se stát rozhodne utratit více, než je schopen lidem zkonfiskovat na daních. Za veškeré takové úkony inkasuje úroky, případně nehmotný zisk spočívající v získání přízně státu, kterému vděčí za své výsadní postavení. Stát a centrální banka, jak je na mnoha místech této knihy ilustrováno, tak žijí v dokonalé symbióze – jeden bez druhého se neobejdou.

Všechny výše zmíněné subjekty patří mezi vyvolené, kterým se dostává od spolku „stát/centrální banka“ zvláštního privilegia. Jsou těmi, kteří se dostanou k vytištěným penězům jako první a mohou začít nakupovat. Za tuto „službu“ se centrální bance samozřejmě musí odvděčit, aby na ně banka při dalším tištění peněz nezapomněla. Spolupracovníci centrálního bankéře proto usilovně produkují „vědecké“ studie plné barevných grafů, složitých výpočtů a „zlatých“ pravidel inflační emise, které „dokazují“ nutnost „stabilizační“ politiky centrální banky. Řada z nich vyučuje na (jak jinak než státem licencovaných, ne-li rovnou státních) školách, kde získává vědecké hodnosti a šíří dále pověsti o nutnosti existence centrálního bankovnictví a jeho funkcích. Stát dbá na to, aby nikdo nezpochybnil privilegované postavení centrální banky, vymýšlí tresty za „narušení peněžního oběhu“,[10] „ohrožení devizového

---

ky znějících termínů jako je REPO operace, diskontní sazba apod.

8 Ve chvíli, kdy komerční banka není schopná dostát svým závazkům, není často schopná si ani dále vypůjčovat. Centrální banka potom prostředky, které komerční bance poskytuje, přestane považovat za půjčku a prostě je do ní nenávratně vloží, čímž splní svoji roli nepostradatelného „věřitele poslední instance“, jejíž prostřednictvím opodstatňuje svoji existenci.

9 Půjčování vlastním zaměstnancům přímo centrální bankou je zcela oficiálně považováno za způsob, jak zabránit zneužití informací o „zdraví“ bankovního systému.

10 Viz např. Trestní zákoník 140/1961 Sb.:
§ 144 Ohrožování oběhu tuzemských peněz
(1) Kdo neoprávněně vyrobí nebo vydá náhražky tuzemských peněz, nebo

hospodářství“[11] a jiné „zločiny“. Komerční banky pomáhají vytvářet tlak na to, aby se do bankovního systému nedostalo příliš zahraniční konkurence, a proto centrální banku vybízejí k řádnému výkonu role „regulátora bankovního systému“. Všichni tito lidé táhnou za jeden provaz a vytvářejí mocnou bankovní lobby, jejímž cílem je zachovat „nezávislost monopolního falšovatele peněz“.

Státní monopol na výrobu užitečné věci (např. poskytování poštovních služeb) je zdrojem monopolního zisku, narušuje fungování cenového systému a způsobuje plýtvání zdroji. Státní monopol na provádění zavrženíhodné aktivity, jakou je např. falšování peněz (vytváření peněz z ničeho), je však již úplnou pohromou. Nejenže představuje fatální narušení tržní koordinace a způsobuje tak ohromné plýtvání zdroji, ale má na svědomí rozsáhlé a systematické přerozdělování bohatství od produktivních členů společnosti směrem k parazitům.[12] Stát si totiž prostřednictvím takovéto „výroby“ peněz zajišťuje ze svého pohledu životně důležité prostředky, které by nikdy nebyl schopen pomocí daní v takové míře získat. Nadále tím zamlžuje skutečnou cenu, kterou důvěřiví obyvatelé státu za jeho „služby“ (včetně „péče o měnu“) platí.

---

kdo takové náhražky neoprávněně dává do oběhu, bude potrestán odnětím svobody až na šest měsíců nebo peněžitým trestem.

(2) Stejně bude potrestán, kdo

a) bez zákonného důvodu odmítá tuzemské peníze

b) bez hospodářské potřeby shromažďuje drobné tuzemské peníze, nebo

c) poškozuje tuzemské peníze.

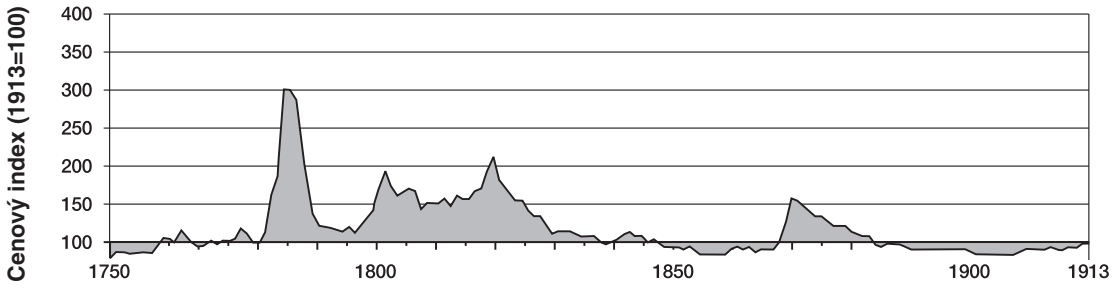
Oběh peněz je rovněž možné ohrozit prostřednictvím šíření informací o charakteru bankovnictví, a proto je rozšiřování zpráv, které zpochybňují zdraví bankovnictví rovněž zákonem zakázáno. Kdo ví, zda samotnou publikací této knihy (v níž Rothbard poukazuje na zjevnou skutečnost, že banky s částečnými rezervami nikdy nemohou dostát svým závazkům) nepácháme trestný čin…

11 Devizový zákon (219/95 Sb.) upravuje např. nákup a prodej deviz a jejich dovoz a vývoz. Tento zákon ještě do konce roku 2000 zakazoval ukládat peněžní prostředky na účtech v zahraničí bez povolení ČNB – nyní je to dovoleno, ale pakliže tato skutečnost není ČNB oznámena, hrozí „pachateli“ pokuta do výše 1 milionu korun!

12 Více o historii a následcích tohoto jevu lze nalézt v práci nositele Nobelovy ceny za ekonomii F. A. Hayeka – *Soukromé peníze*, Liberální institut, 1999.

Jak centrální banka „pečuje o měnu“?

Nejsme snad přeci jen příliš zaujatí? Dobrá, odložme tedy „ideologické brýle“, ohlédněme se zpět do historie a pojďme se podívat, jak centrální banka plní své ústřední poslání (kterým bývala a dodnes je existence centrální banky zaštiťována): *péči o kvalitu měny*.[13] Ačkoliv historicky byla měna tím kvalitnější, čím méně se měnil (v praxi *snižoval*) její komoditní obsah, je v éře centrálních bank měna považována za tím kvalitnější, čím méně se mění (v praxi *snižuje*) její kupní síla a tedy čím méně se mění (v praxi *rostou*) ceny v této měně udávané (cenová hladina).[14] Je-li tedy hlavním posláním centrálních bank péče o cenovou stabilitu, měla by úroveň cenové hladiny v dobách bez existence centrální banky kolísat více než v dobách, kdy je tato hladina centrální bankou konečně stabilizována...

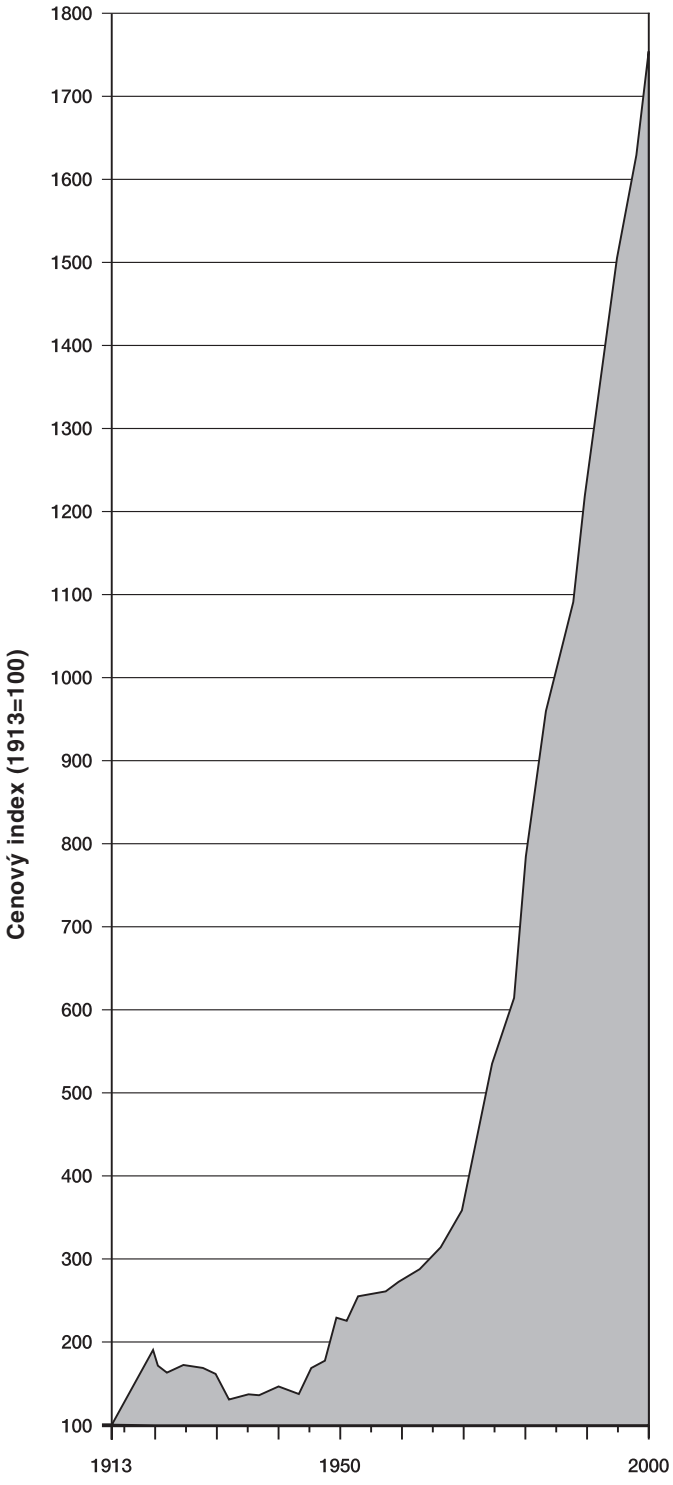

Graf 1: Vývoj cenové hladiny v USA v letech 1750–1913

---

13 Např. Ústava ČR v článku 98, věnovaném ČNB, říká, že „Hlavním cílem její činnosti je péče o stabilitu měny“.

14 Ruku v ruce s touto změnou proběhla i redefinice významu slova *inflace*. Zatímco historicky označoval tento termín vytváření závazků banky nekrytých peněžní komoditou (docházelo tak k „nafukování“ – *inflaci* – peněžní zásoby), dnes představuje inflace růst „cenové hladiny“ (měřené jedním z nekonečně mnoha způsoby definovatelných, a proto zcela arbitrárních cenových indexů). Ani tato významová změna nebyla žádnou náhodou, ale nutným krokem k tomu, aby aktivity centrální banky nevypadaly zbytečně nebo dokonce podezřele...

Graf 2: Vývoj cenové hladiny v USA v letech 1913–2000

Výše uvedený graf (Graf č. 1) ukazuje vývoj cenové hladiny ve Spojených státech od roku 1750 do roku 1913, tedy v době před vznikem americké centrální banky – Federálního rezervního systému (FEDu).[15] Hned na první pohled je zřejmé, že cenovou hladinu nelze v tomto období skutečně považovat za zcela stabilní.[16]

---

15 Důvodem, proč jsou na tomto místě předkládána data ze Spojených států, není nějaký bezbřehý obdiv k této zemi, nýbrž prostý fakt, že dostatečně dlouhé časové řady cenových indexů jsou zkrátka snadno dostupné pouze v případě ekonomiky Spojených států. Zdrojem dat, na jejichž základě byly veškeré grafy zpracovány, je U. S. Department of Labor – Bureau of Labor Statistics.

16 Kdybychom se však podívali do historie, zjistili bychom, že drtivá většina prudkých výkyvů cenové hladiny byla následkem zásahů státu do tehdejších peněžních uspořádání, které spočívaly v krátkodobém oslabení vazby mezi penězi a zlatem. To vždy vedlo k růstu cenové hladiny, tj. k inflaci, tak jak je chápána dnes. V této souvislosti stojí

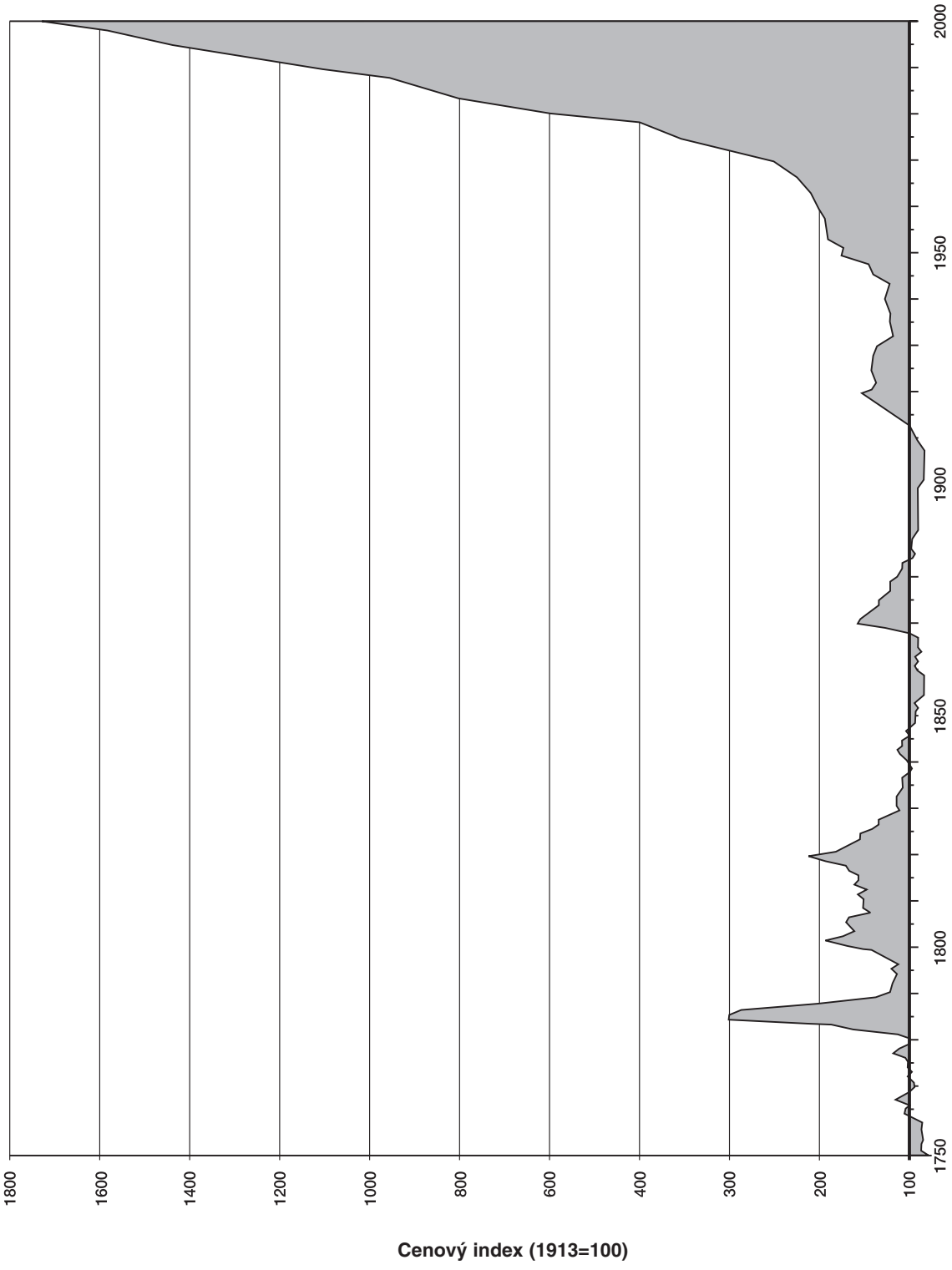
Ještě, než však učiníme nějaký ukvapený závěr o nutnosti existence centrální banky zajišťující stabilitu, pojďme se nejprve podívat na to, jak probíhal vývoj cenové hladiny od roku 1913, tedy po vzniku FEDu, až do současnosti.

Graf č. 2 může na první pohled některým čtenářům připadat jako špatně (jaksi „šikmo“) vytištěný. K žádné chybě však při tisku (ani v žádné z předchozích fází přípravy) nedošlo! A tak i poté, co si čtenář promne oči, aby se ujistil, že ho zrak nešálí, zůstává graf nezměněn – ilustruje, že cenová hladina se již nikdy nevrátila na úroveň, jaké dosahovala v době založení centrální banky v USA (ale také např. 150 let před tím!), a že s trochou nadsázky se dá říci, že jediné, co bylo na cenové hladině „stabilizováno“, byl její takřka *nepřetržitý růst*![17] I kdybychom tak přijali „stabilní cenovou hladinu“ jako legitimní cíl, jsou centrální banky *zcela zjevně* velmi nefunkčním prostředkem k jeho dosažení. Spojíme-li totiž oba předchozí grafy v jeden, dostaneme vhodný podklad pro posouzení úspěšnosti centrální banky jakožto pečovatele o měnu. Z grafu

---

za zmínku zejména: 1) inflace v době války o nezávislost (přibližně v letech 1775–80), kdy Kontinentální kongres rozšířil stávající množství peněz ve výši 12 milionů dolarů o celkem 200 milionů dolarů pomocí tisku papírové měny – *continentalů*; 2) inflační epizody z přelomu 18. a 19. století, kdy vládou privilegované (a často vlastněné) banky prováděly tisk papírových peněz, vrcholící roku 1814, kdy byla poprvé v historii vládou pozastavena povinnost bank směňovat bankovky za zlato; 3) inflace v době občanské války (1862–1865), kdy vláda Unie financovala válečné výdaje vytištěním státních papírových peněz – *greenbacků* – v celkové hodnotě přes 400 milionů dolarů. To napomohlo vítězství Severu, který byl (oproti Jihu) symbolem politické centralizace, papírových peněz a vysokých cel. Podrobnosti o americké měnové historii lze nalézt např. v Paul, Ron a Lehrman, Lewis: *The Case for Gold*, CATO Institute, 1982.

17 „S trochou nadsázky“ z toho důvodu, že Federální rezervní systém byl v počáteční fázi své existence ještě svázán zlatým standardem. Omezení z toho plynoucích se však postupně dokázal zbavovat, a tak v období po druhé světové válce, kdy zůstal zlatý standard v platnosti již jen ve velmi okleštěné formě (nemluvě o letech sedmdesátých, kdy byl zrušen zcela), začíná éra – tentokráte bez jakékoliv nadsázky – nepřetržitého prudkého růstu cenové hladiny.

Graf 3: Vývoj cenové hladiny v USA v letech 1750–2000

vidíme, že období předcházející vzniku centrální banky může mít k deklarovanému cíli velmi daleko, nicméně v kontrastu s „obdobím stabilizace“ se jedná (z pohledu „dynamiky“ vývoje cenové hladiny) o *naprosto* nudnou epizodu.

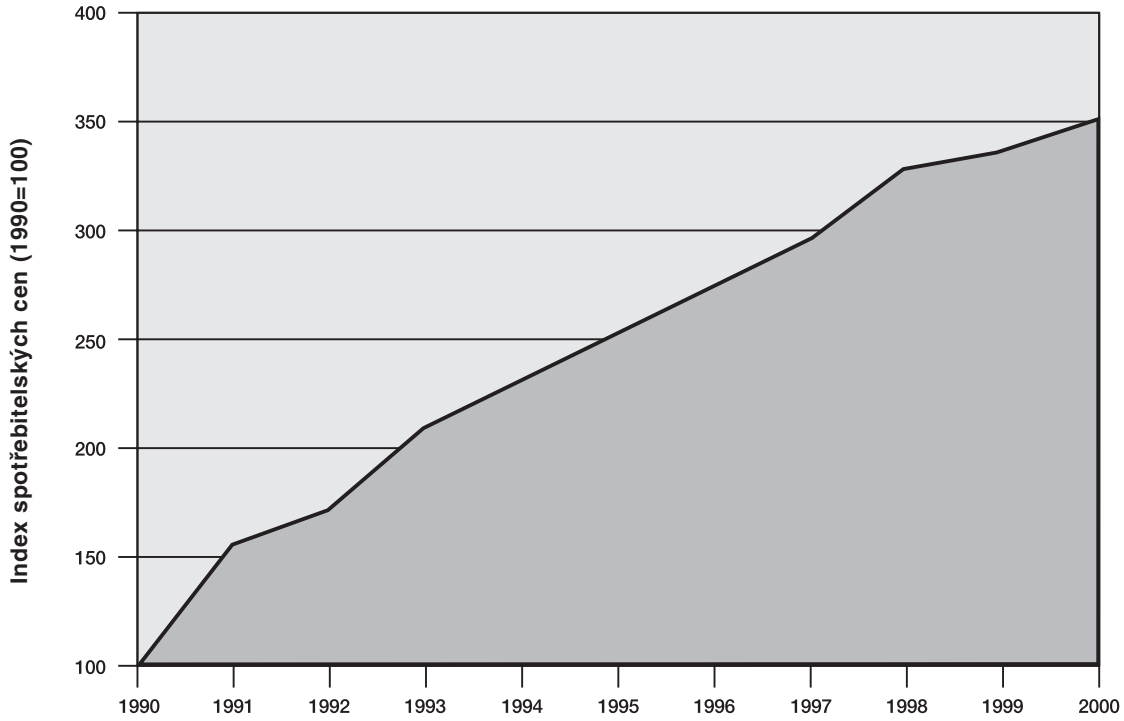
Při pohledu na tento prostý graf se člověku až tají dech údivem nad troufalostí apologetů centrální banky vydávat zajišťování cenové stability za důvod její existence. Na druhou stranu, na skutečnosti, že se tito lidé snaží obhájit existenci této obskurní instituce za každou cenu, neboť je zdrojem jejich značného prospěchu, vůbec nic neuvěřitelného není. Proč se to však nesnaží činit nějakým sofistikovanějším způsobem? Proč používají jako trumf něco, co se tak očividně příčí skutečnosti?

Možná jsme však i nadále zaujatí. Možná šlo pouze o období, během něhož se centrální banky teprve učily, jak o stabilitu cen pečovat... Jak prohlašuje ve své knize jeden z nejvýznačnějších českých teoretiků centrálního bankovnictví, dnes se „...především díky měnové politice... podařilo dosáhnout nesporných úspěchů při krocení inflace.“[18]

Jak se tedy v tomto ohledu dařilo té „naší“ centrální bance? Podívejme se na vývoj cenové hladiny u nás a, abychom nebyli nespravedliví, neberme tentokrát v úvahu dobu, kdy se umění „stabilizace“ naše centrální banka teprve „učila“ a/nebo kdy se jednalo o „nedemokratickou“, „totalitní“ SBČS – podívejme se pouze na historii ČNB.

---

18 Viz Revenda, Zbyněk: *Centrální bankovnictví*, Management Press, Praha, 2000, str. 704.

Graf 4: Inflace prováděná ČNB

Z výše uvedeného grafu (Graf č. 4) vyplývá, že navzdory veškerým snahám ČNB s inflací bojovat se ceny za posledních 10 let více než ztrojnásobily!

A tak je zřejmé, že alespoň česká centrální banka se bojovat s inflací doposud nenaučila...

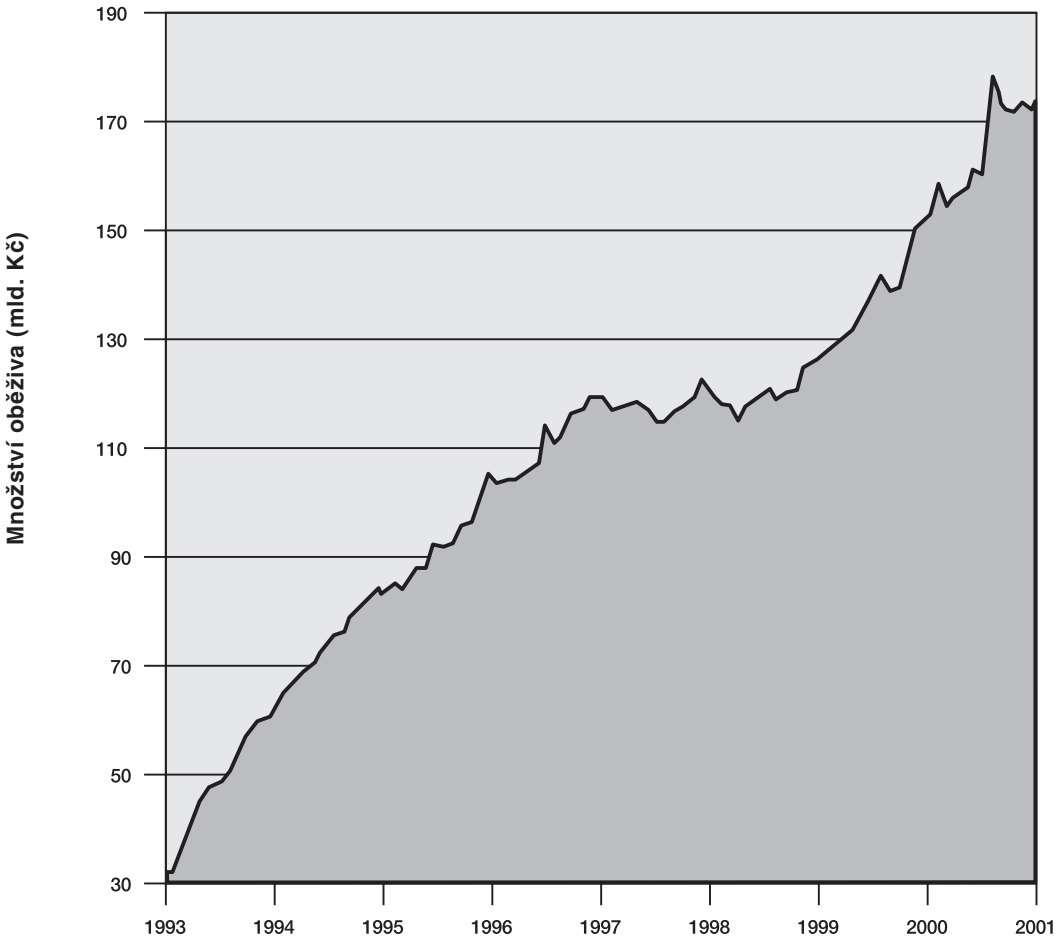
V tuto chvíli si čtenář může pomyslet, že míra naší zaujatosti proti centrálním bankám již překračuje všechny meze, neboť „každý přece ví, že inflace u nás byla způsobena jinými vlivy...“.[19] Pokud by tomu tak opravdu bylo a za způsobený nárůst cen nebyla ČNB odpovědna, potom by k růstu cen docházelo navzdory skutečnosti, že centrální banka nevytvářela nové peníze (popř. je nevytvářela rychlejším tempem, než jakým docházelo ke zvyšování vytvořeného produktu v ekonomice).

Pojďme si tedy udělat představu o tom, jak narůstalo množství peněz v ekonomice, které ČNB (na základě tisíců stran sofistiko-

19 O inflaci se často mylně hovoří jako o důsledku cenové deregulace, zavádění nových daní a dalších efektů, jimž musí mozkový trust centrální banky neustále čelit.

vaně vyhlížejících studií stovek svých zaměstnanců a intelektuálních přisluhovačů) zcela programově vyprodukovala. Následující graf zachycuje vývoj nabídky oběživa.[20]

Při pohledu na tento graf může mít čtenář (podobně jako v případě Grafu č. 2) pocit, že očekával něco zcela jiného. Může být totiž situace, kdy se objem oběživa za necelé desetiletí zvýší více než pětkrát, považována za peněžní *restrikci*, o níž se tak často mluví...!?

Graf 5: Peníze vytvářené ČNB

---

20 Jakkoliv definovaná nabídka peněz je determinována ČNB. Tvrzení některých teoretiků o tom, že centrální banka není zodpovědná za nárůst některých částí peněžní nabídky (např. „že depozita jsou vytvářena komerčními bankami a ne bankou centrální“ apod.), jsou mylná, neboť centrální banka vždy zůstává tím, kdo *stanovuje pravidla*, podle nichž jiné instituce peníze vytváří. Tím, že zde bereme v úvahu pouze oběživo, jehož množství může zvyšovat *pouze* centrální banka a nikdo jiný, však předcházíme i námitkám tohoto druhu...

Může se snad nyní, ve chvíli, kdy již víme, jak se ČNB chovala, stále ještě najít někdo, kdo by se odvážil označovat za jediného viníka nárůstu cen jejich deregulaci či jiné kroky spojené s transformací? Může snad komunistická hospodářská politika 80. let za to, že ČNB v 90. letech zpětinásobila množství oběživa?

Po dobu existence ČNB tak nejenže inflace probíhala, ale probíhala ruku v ruce s nárůstem nabídky peněz. Pokud však soudobé centrální banky bojují proti inflaci tím, že takto dramaticky zvyšují nabídku peněz, potom je to ten nejlepší důkaz toho, že doba, kdy centrální banky budou umět s inflací účinně bojovat, je navzdory tvrzení teoretiků centrálního bankovnictví ještě velmi vzdálena.[21]

Moc argumentů proti aroganci moci

Kde se tedy bere ta neuvěřitelná arogance, s jakou je stabilita měny podmiňována existencí centrální banky?

„Důvody zakládání nejstarších centrálních bank sice nebyly z pohledu současnosti právě ekonomicky podložené, nicméně pozdější vývoj vedl jednak k ospravedlnění existence těchto bank a jednak i k narůstání jejich významu v řídící hierarchii každé vyspělé ekonomiky. V současnosti jsou centrální banky v tržních ekonomikách institucemi, které mají své nezastupitelné místo především při regulaci množství peněz v oběhu...“[22]

Možným vysvětlením je skutečnost, že na kritiku tohoto prostého, do očí bijícího rozporu jsou politici, bankéři i profesoři centrálního bankovnictví připraveni reagovat poznámkami o primitivním zjednodušení, bagatelizaci a překrucování. Neúspěch centrální banky při „stabilizaci“ měny obhajují jednou tím, že skutečný vývoj nelze považovat za nesplnění cílů, neboť se jedná o záměrnou strate-

---

21 Proti inflaci by se centrální banky skutečně naučily bojovat ve chvíli, když by konečně pochopily, že jsou jejím prakticky jediným zdrojem (neboť jsou jediným zdrojem zvyšování peněžní zásoby) a že by postačilo, když by přestaly dělat to, co dělají – vytvářet peníze. Kdyby však centrální banka nevytvářela peníze, popírala by tím smysl své existence, a proto si centrální bankéři budou tuto skutečnost – skutečnost, že centrální banky bojují proti něčemu, co by bez nich neexistovalo – jen neradi připouštět.

22 Revenda, str. 31.

gii (nutnost „konvergence cenových hladin“, „problém cenové deregulace“ apod.), a jindy zase tím, že skutečný vývoj sice není dobrý, ale nebýt prý centrální banky, skutečnost by byla nesrovnatelně horší („nutnost ohledů na hospodářský růst a zaměstnanost“, „monetární kotva“ a jiné). „Každý přece dělá chyby, ze kterých se časem poučí...,“ zaznívá ve chvíli, kdy se současná činnost již nedá jinými způsoby obhájit. Celá problematika bankovnictví je úmyslně zamlžována s jediným cílem – vzbudit u veřejnosti dojem, že celý peněžní systém je natolik komplikovaný, že by se ho obyčejní lidé raději ani neměli snažit pochopit a že by měli naopak „odborníky z centrální banky“ zahrnout vděčností za to, s jakou pílí na zdokonalení tohoto systému neustále pracují.

Kniha Murrayho Rothbarda by mohla být považována za reakci na tuto snahu, za zvednutí pomyslné rukavice hozené zastánci státem řízeného bankovnictví v naději, že zůstane ohromenou veřejností navždy nezvednuta. Právě tato kniha se snaží populárním způsobem problematiku peněz pojmout a ukázat, že mnohé z toho, co je veřejnosti předkládáno jako vysoce odborný problém, jsou pouhá sofismata, jejichž účelem je zakrýt skutečné cíle současného peněžního uspořádání. Lidem se přeci podařilo porozumět fungování daleko složitějších systémů a není sebemenšího důvodu k tomu, aby jim zůstaly utajeny základní principy fungování a uspořádání bankovního systému, s nímž přicházejí každý den do styku. K tomu jim bude tato kniha nejlepším pomocníkem.

Přenechejme tak konečně slovo Murraymu Rothbardovi, jehož systematický výklad pokrývá veškeré významné aspekty fenoménu peněz: od důvodu a způsobu jejich vzniku a principů jejich fungování až po identifikaci překážek při jejich zneužívání a způsobů, jakými byly tyto překážky státem postupně odstraňovány... Doslov z pera Jörga Guida Hülsmanna, jednoho z nejvýznamnějších Rothbardových pokračovatelů, potom ve stejném duchu pokrývá události v době, která uplynula od prvního vydání této mimořádné knihy.

Pevně věříme, že přečtení této knihy bude pro většinu jejích čtenářů příjemným zážitkem. Držte si peněženky, příběh o tom, co nám vláda provedla s našimi penězi, právě začíná...!

Centrální bankéři všech zemí, čtěte!

I. Úvod

V ekonomii existuje jen málo věcí, okolo nichž by panovalo tolik zmatků a omylů, jako jsou peníze. Vedou se spory o to, má-li být prováděna přísná či uvolněná měnová politika, ekonomové se přou o úlohách centrální banky a ministerstva financí, o různých podobách zlatého standardu atd. Měla by vláda do ekonomiky pumpovat peníze, nebo je z ekonomiky naopak stahovat? Která část vlády by to měla dělat? Měl by stát podporovat poskytování nových úvěrů, nebo se jejich vzniku naopak snažit zamezit? Mělo by se uvažovat o návratu ke zlatému standardu? Jestli ano, tak jakým způsobem? Tyto a spoustu dalších podobných otázek bychom si mohli klást do nekonečna.

Babylonské zmatení pohledů na problematiku peněz pramení ze sklonu člověka uvažovat „realisticky“, tj. zabývat se pouze bezprostředními politickými a ekonomickými problémy. Jestliže se plně ponoříme do každodenních záležitostí, začnou nám ovšem unikat zásadní odlišnosti mechanismů, o nichž přemýšlíme, a přestaneme si klást skutečně principiální otázky. Brzy začneme zapomínat na základní otázky, jež je třeba vysvětlit, a neochvějná věrnost správným zásadám je nahrazena bezcílným tápáním. Aby bylo možné lépe určité problémy pochopit, je často třeba poodstoupit od každodenních záležitostí a získat jistou perspektivu. To platí obzvláště pro dnešní ekonomiku s jejími komplikovanými vztahy, které je třeba studovat tak, že izolujeme několik důležitých faktorů, analyzujeme je a poté můžeme nastínit jejich fungování v současném komplexním světě. Tento úkol plnila tzv. „Crusoeovská ekonomika“, kterou jako svůj analytický nástroj rádi používali klasičtí ekonomové. Analýza chování Robinsona Crusoea a Pátka na opuštěném ostrově, kterou mnozí kritikové označují za neupotřebitelnou v dnešním světě, ve skutečnosti vykonává velmi užitečnou funkci, neboť dokáže objasnit základní axiomy lidského chování.

V porovnání s ostatními ekonomickými problémy je dnes asi nejvíce zmatená problematika peněz, a proto je zde pohledu z jisté perspektivy nejvíce zapotřebí. Peníze kromě toho představují ekonomickou oblast, která nejvíce utrpěla několikasetletými státními zásahy. Mnozí lidé (a mnozí ekonomové), kteří jsou oddáni myšlenkám svobodného trhu, se často v případě peněz náhle zastavují. Začínají náhle tvrdit, že peníze jsou jiné, že musejí být dodávány státem a státem také přísně regulovány. Tito autoři nikdy nepovažují státní kontrolu oblasti peněz za zasahování do fungování svobodného trhu. Svobodný trh v oblasti peněz je pro ně něco nemyslitelného. Státy dle nich musí razit mince, vydávat papírové peníze, určovat „zákonné platidlo“, vytvářet centrální banky, pumpovat peníze do ekonomiky a poté je zase stahovat, „stabilizovat cenovou hladinu“ atd.

Při pohledu do historie zjistíme, že peníze byly jednou z prvních věcí, kterou státy ovládly, a tuto situaci v měnové oblasti příliš nenarušila ani „revoluce“ svobodného trhu v 18. a 19. století. Je tedy nejvyšší čas, abychom se začali důkladně zabývat mízou naší ekonomiky – penězi.

Položme si nejprve otázku: Je *možné*, aby byly peníze poskytovány v souladu s principem svobody? Je možné mít svobodný trh peněz, stejně jako máme svobodný trh ostatního zboží a služeb? Jakou podobu by tento trh měl? Jaké jsou důsledky nejrůznějších státních zásahů v této oblasti? Upřednostňujeme-li svobodný trh v jiných oblastech, přejeme-li si odstranit státní zásahy do životů a majetku lidí, nenajdeme žádný důležitější úkol, než zkoumat způsoby a mechanismy fungování svobodného trhu v oblasti peněz.

II. Peníze ve svobodné společnosti

1. Význam směny

Jak vůbec peníze vznikly? Je jasné, že Robinson Crusoe žádné peníze nepotřeboval. Zlatých mincí by se asi nenajedl. Ani když si Robinson s Pátkem vyměňoval třeba rybu za dřevo, nemusel se obtěžovat pomyšlením na peníze. Když se však společnost rozroste a tvoří ji více než jen pár rodin, vytvářejí se již podmínky pro vznik peněz.

Chceme-li vysvětlit, jakou úlohu peníze hrají, musíme se vrátit ještě trochu zpět a ptát se: proč si lidé vůbec směňují? Směna je základem našeho ekonomického života. Bez existence směny by neexistovala ani skutečná ekonomika a také prakticky žádná společnost. K dobrovolné směně zjevně dochází proto, že obě strany očekávají ze směny zisk. Směna představuje dohodu mezi A a B o výměně zboží a služeb jednoho člověka za zboží a služby člověka druhého. Je zřejmé, že oba získávají, neboť pro každého z nich je hodnota toho, co získává, větší než hodnota toho, čeho se vzdává. Když Robinson Crusoe vyměňuje, řekněme, ryby za stavební dřevo, má pro něho dřevo, které „kupuje“, větší hodnotu než ryby, které „prodává“, zatímco Pátek si na rozdíl od něj cení ryb více než dřeva. Mnozí lidé – Aristotelem počínaje a Marxem konče – se domnívali, že směna představuje jakýsi druh rovnosti hodnoty, tj. mysleli si, že je-li sud ryb směňován za deset klád dřeva, stojí na pozadí této směny nějaká *rovnost*. Ve skutečnosti ale ke směně došlo právě proto, že každá ze stran těmto dvěma produktům přisuzuje *odlišnou* hodnotu.

Proč by měla směna mezi lidmi dosáhnout takového rozšíření? Základním důvodem je velká *různost*, kterou nalézáme v přírodě: různost lidí a různost umístění přírodních zdrojů. Každý člověk je vybaven různými dovednostmi a inteligencí a každý kus země má

své osobité znaky, své vlastní charakteristické zdroje. V důsledku externě dané přírodní rozmanitosti dochází k tomu, že si lidé směňují; pšenici z Kansasu za ocel z Minnesoty, lékařské služby jednoho člověka za hru na housle, již ovládá druhý. Specializace umožňuje každému člověku rozvíjet své nejlepší dovednosti a každé oblasti využívat její vlastní specifické zdroje. Kdyby si lidé nemohli směňovat a každý byl nucen k úplné soběstačnosti, je jasné, že většina by zemřela hlady a zbytek by se jen stěží držel naživu. Směna představuje životodárnou mízu nejen naší ekonomiky, ale samotné civilizace.

2. Výměnný obchod

Přímá směna užitečného zboží a služeb by ale jen stěží stačila k tomu, aby se ekonomika dostala výše než na velmi primitivní úroveň. Takováto přímá směna – čili výměnný obchod – není o moc lepší než stav čisté soběstačnosti. Proč je tomu tak? Především kvůli tomu, že není možné rozvinout výrobu. Jestliže si Petr najme dělníky, aby mu postavili dům, čím jim může zaplatit? Částmi svého domu nebo stavebním materiálem, který jim k ničemu nebude? Narážíme zde na dva zásadní problémy. Těmi jsou „nedělitelnost“ a „neexistence shody potřeb“. Má-li Pavel pluh, který by chtěl vyměnit za několik různých věcí, řekněme za vejce, chléb a šaty, jak to může udělat? Jak by mohl rozdělit pluh na několik částí a dát kus zemědělci a kus krejčímu? A i když máme zboží dělitelné, je v podstatě nemožné, aby se dva lidé, kteří si chtějí dané věci směnit, našli ve stejný okamžik. Když má A zásobu vajec na prodej a B má pár bot, jak by se mohli setkat, kdyby A chtěl oblek? A co teprve, když si představíme učitele ekonomie, který by musel najít producenta vajec, který si chce zrovna nakoupit pár lekcí z ekonomie a je ochoten platit vejci! Je prostě zcela zjevné, že v podmínkách přímé směny není možná existence žádného druhu civilizované ekonomiky.

3. Nepřímá směna

Člověk metodou pokusu a omylu ovšem objevil cestu, která umožní existenci rychle se rozvíjející ekonomiky – objevil nepřímou směnu. Existuje-li nepřímá směna, neprodáváte svůj výrobek za zboží, které přímo potřebujete, ale za jiné zboží, které poté sami prodáte, a získáte tak zboží, jež chcete. Na první pohled se tento způsob může zdát poněkud nešikovný a zbytečně komplikovaný, ale ve skutečnosti se jedná o úžasný nástroj, jenž umožňuje civilizaci se rozvíjet.

Vezměme si situaci člověka A, zemědělce, který si chce koupit boty vyrobené člověkem B. B ale nechce vejce, které mu A může nabídnout, a tak zjistí, co by B *chtěl* – řekněme máslo. Člověk A poté vymění svá vejce za máslo, které je mu ochoten prodat člověk C, a toto máslo prodá poté člověku B výměnou za boty. Kupuje tedy nejprve máslo, nikoli proto, že jej přímo potřebuje, ale proto, že mu tento nákup umožní získat boty. Podobně Pavel vlastnící pluh prodá svůj pluh výměnou za zboží, které může jednoduše dělit a prodávat – řekněme máslo – a poté vymění část nakoupeného másla za vejce, chléb, šaty atd. V obou případech se ukazuje, že máslo má větší *obchodovatelnost*, což je důvodem pro vznik dodatečné poptávky přesahující poptávku po másle kvůli jeho přímé spotřebě. Je-li jedno zboží obchodovatelnější než zboží jiné (je-li si každý jist, že toto zboží bude snadněji prodáno), poroste po něm poptávka, neboť bude používáno jako *prostředek směny*. Stane se prostředkem, pomocí něhož může jeden specializovaný výrobce směnit svůj výrobek za výrobky jiných specializovaných výrobců.

Stejně jako se v přírodě vyskytuje velká různorodost dovedností a zdrojů, existuje také různorodost v obchodovatelnosti zboží. Některá zboží jsou poptávána více než jiná, některá jsou bez ztráty hodnoty více dělitelná na malé kousky, některá jsou trvanlivější, některá se lépe převážejí na velké vzdálenosti. Všechny tyto výhody přispívají k větší obchodovatelnosti. Je zřejmé, že v každé společnosti budou postupně jako prostředky směny vybrána nejobchodovatelnější zboží. Čím častěji jsou tato zboží používána jako prostředky směny, tím více po nich roste kvůli tomuto jejich používání poptávka, a stávají se tak ještě více *obchodovatelnými*. Dostáváme

spirálu, která se sama urychluje: větší obchodovatelnost způsobuje jejich častější používání jako prostředku směny, což způsobuje větší obchodovatelnost atd. Nakonec jsou jako všeobecné *prostředky* směny (téměř ve všech směnách) používána jedno či dvě zboží a ta nazýváme penězi.

V minulosti tak byla používána řada zboží: tabák v koloniální Virgínii, cukr v Západní Indii, sůl v Habeši, dobytek ve starém Řecku, hřebíky ve Skotsku, měď ve starém Egyptě a také obilí, korále, čaj, ulity i háčky na ryby. V průběhu staletí se ve svobodné konkurenci na trhu prosadily jako peníze dvě komodity – *zlato* a *stříbro*, které vytlačily ostatní zboží. Obě mají jedinečnou obchodovatelnost, je po nich jako po surovině pro výrobu šperků velká poptávka a vynikají i ostatními nutnými vlastnostmi. V minulosti se ukázalo, že stříbro je kvůli jeho menší vzácnosti v porovnání se zlatem vhodnější pro menší transakce, zatímco zlato je vhodnější k uskutečňování transakcí větších. Tak či onak, důležité je, že ať již bylo důvodem cokoli, svobodný trh objevil, že zlato a stříbro jsou nejefektivnější peníze.

Tento proces, kdy se na svobodném trhu kumulativně vyvine prostředek směny, je jediným způsobem, jak mohou peníze vzniknout. Jiným způsobem peníze vzniknout nemohou. Nemohou vzniknout tak, že se někdo rozhodne peníze z neužitečného materiálu vytvořit, ani tak, že vláda nazve „penězi“ kousky papíru. V poptávce po penězích je totiž zabudovaná znalost peněžních cen v bezprostřední minulosti. Oproti přímo používaným spotřebním a kapitálovým statkům, musí mít peníze nějaké již existující ceny, na jejichž základě je možné vytvořit poptávku. Jediným způsobem, jak k tomu může dojít, je, že celý proces započne používáním užitečného zboží ve výměnném obchodě a následným nárůstem poptávky po tomto zboží jakožto po prostředku směny, která doplní původní poptávku po daném zboží za účelem jeho přímého používání (např. poptávku po ozdobách v případě zlata).[1] Stát tedy nemá moc vytvořit pro

---

1 O původu peněz se lze dočíst v Menger, Carl: *Principles of Economics*, Free Press, 1950, str. 257–71; Mises, Ludwig von: *Theory of Money and Credit*, 3. vydání, Yale University Press, 1951, str. 97–123.

ekonomiku peníze. Ty mohou vzniknout pouze v tržním procesu.

Nyní nás naše analýza přivádí k navýsost důležitému poznání: peníze jsou komoditou. Pochopení této skutečnosti je jedním z nejdůležitějších úkolů. Až příliš často se stává, že když lidé hovoří o penězích, mají na mysli mnohem více či mnohem méně než tuto skutečnost. Peníze nejsou jakousi abstraktní účetní jednotkou, kterou lze od konkrétní komodity oddělit. Nejsou bezcennými symboly dobrými pouze ke směně. Není to „pohledávka za společností". Není to záruka neměnné cenové hladiny. Je to prostě komodita. Liší se od ostatních komodit tím, že je poptávána hlavně jako prostředek směny, ale kromě toho je to obyčejná komodita – a jako všechny ostatní komodity má nějakou existující zásobu, poptávají ji lidé, kteří ji chtějí kupovat a držet atd. Její „cena" vyjádřená jiným zbožím je jako u jiných komodit určena vzájemným působením její celkové nabídky (či zásoby) a celkové poptávky lidí, kteří ji chtějí kupovat a držet. (Lidé „kupují" peníze tím, že za ně prodávají jiná zboží a služby, podobně jako „prodávají" peníze, když kupují zboží a služby.)

4. Prospěšnost peněz

Vznik peněz byl pro lidstvo velkým darem. Bez peněz – bez všeobecného prostředku směny – by nemohlo dojít ke skutečné specializaci a k žádnému pokroku nad úroveň primitivní ekonomiky. Vznik peněz zcela řeší problémy nedělitelnosti a „shody potřeb" trápící společnost založenou na výměnném obchodě. Nyní si už Petr může najmout dělníky a zaplatit jim v... penězích. Pavel může prodat svůj pluh výměnou za jednotky... peněz. Peněžní komodita je dělitelná na malé jednotky a je všemi všeobecně přijímaná. Takže všechna zboží a služby jsou prodávány za peníze a peníze jsou poté používány ke koupi ostatních zboží a služeb, jež si lidé přejí. Díky penězům se může vytvořit komplikovaná „struktura výroby", na jejímž každém stupni vzájemně působí půda, (služby) práce a kapitálové statky a jsou za to v penězích placeny.

Vznik peněz přináší ale ještě jednu důležitou věc. Jelikož jsou veškeré transakce prováděny v penězích, jsou i veškeré směnné

poměry vyjádřeny v penězích, a tak nyní mohou lidé porovnávat tržní hodnotu každého zboží s hodnotou jakéhokoli jiného zboží. Směňuje-li se jeden televizor za tři unce zlata a automobil za 60 uncí zlata, pak si každý může odvodit, že automobil má na trhu „hodnotu" dvaceti televizorů. Tyto směnné poměry jsou *cenami* a peněžní komodita slouží jako společný jmenovatel všech cen. Pouze vytvoření peněžních cen na trhu umožňuje rozvoj civilizované ekonomiky, protože pouze ceny dovolují podnikatelům provádět ekonomickou *kalkulaci*. Podnikatelé nyní mohou posoudit, jak úspěšně uspokojují potřeby spotřebitelů. Stačí porovnat prodejní ceny jejich výrobků s cenami, které museli zaplatit za výrobní faktory (tj. s jejich „náklady"). Jelikož všechny tyto ceny jsou vyjádřeny v penězích, mohou podnikatelé určit, zda dosahují zisků, či trpí ztrátami. Tyto kalkulace jsou vodítkem pro podnikatele, dělníky i majitele nemovitostí při hledání možností peněžního příjmu na trhu. Pouze tyto kalkulace mohou alokovat zdroje do nejproduktivnějších užití, tj. takových, které nejvíce uspokojují přání spotřebitelů.

V mnohých učebnicích se dočteme, že peníze mají řadu funkcí: prostředek směny, účetní jednotka, „měřítko hodnoty", „uchovatel hodnoty" atd. Mělo by nám ale být zřejmé, že všechny tyto funkce se pouze odvíjejí od jedné veledůležité funkce: peníze jsou prostředkem směny. Jelikož je zlato všeobecně přijímaným prostředkem směny (je nejobchodovatelnějším statkem), lze jej uchovávat, může proto sloužit jako prostředek směny v budoucnosti i v současnosti a jsou v něm vyjádřeny všechny ceny.[2] Jelikož je zlato komoditou, která slouží jako prostředek veškerých směn, může fungovat jako účetní jednotka současných a očekávaných budoucích cen. Je nutné si uvědomit, že peníze nemohou být abstraktní účetní jednotkou či nárokem. Těmi mohou být jen v té míře, v jaké slouží jako prostředek směny.

---

2 Peníze „neměří" ceny či hodnoty. Jsou jejich společným jmenovatelem. Stručně řečeno, ceny jsou vyjádřeny v penězích, nejsou jimi měřeny.

5. Peněžní jednotka

Poté, co jsme si ukázali, jak peníze vznikly a jaké úlohy plní, můžeme se ptát: jak je peněžní komodita používána? Konkrétně si ukážeme, co je to zásoba či nabídka peněz ve společnosti a jak je tato nabídka směňována.

Především si musíme uvědomit, že většina hmotného fyzického zboží se obchoduje v hmotnostních jednotkách. Hmotnost charakterizuje hmotnou komoditu, a tak se s ní obchoduje v jednotkách, jako jsou tuny, libry, unce, grány, gramy atd.[3] Zlato není výjimkou. Zlato, podobně jako ostatní komodity, se proto bude obchodovat v hmotnostních jednotkách.[4]

Je zřejmé, že velikost běžné jednotky zvolené k obchodování nemá na úvahy ekonoma žádný vliv. Jedna země používající metrický systém může upřednostňovat vyjadřování v gramech, Anglie nebo Amerika mohou dávat přednost počítání v gránech[5] či uncích. Veškeré hmotnostní jednotky jsou vzájemně převoditelné. Jedna libra se rovná šestnácti uncím, jedna unce se rovná 437,5 gránu nebo 28,35 gramu atd.

Předpokládáme-li, že si lidé zvolí jako peníze zlato, není rozhodující, jaká velikost zlaté jednotky se používá při počítání. Petr může prodat kabát za jednu unci zlata v Americe nebo za 28,35 gramů ve Francii. Obě ceny jsou totožné.

Všechny tyto úvahy se mohou zdát jako omílání zcela zřejmého. Kdyby však lidé pochopili tuto jednoduchou skutečnost, mohli bychom se vyhnout velké části bídy sužující náš svět. Téměř každý totiž například uvažuje o penězích jako o abstraktní jednotce jednoho či druhého typu, která přináleží určité zemi. I tehdy, když země byly na „zlatém standardu“, lidé uvažovali podobně. Ame-

---

3 Dokonce i zboží nominálně směňované v jednotkách *objemu* (žoky, věrtele atd.) mlčky předpokládají standardní hmotnost jednotky objemu.

4 Jednou z hlavních předností zlata užívaného jako peníze je jeho *homogenita*. Na rozdíl od mnoha jiných komodit neexistují u zlata rozdíly v kvalitě. Unce ryzího zlata je totožná s jakoukoli jinou uncí ryzího zlata na světě.

5 1 grán = 1/4 karátu = 0,0648 gramu. Pozn. překl.

rickými penězi byly „dolary“, francouzskými „franky“, německými „marky“ atd. Uznávalo se, že všechny tyto peníze byly navázány na zlato, ale všechny byly zároveň považovány za suverénní a nezávislé, a z tohoto důvodu také bylo pro tyto země jednoduché „opustit zlatý standard“. *Všechny tyto názvy však byly jednoduše označením hmotnostních jednotek zlata či stříbra.*

Britská „libra šterlinků“ původně znamenala množství stříbra o hmotnosti jedné libry. A jak to bylo s americkým dolarem? Dolar byl zpočátku všeobecně používané jméno stříbrné mince o váze jedné unce ražené českým hrabětem Schlickem v 16. století. Hrabě Schlick žil v Jáchymově (tehdy Joachimsthal). Tyto mince si získaly dobré jméno kvůli své jednotnosti a ryzosti a říkalo se jim „Joachimsthalers“ („Jáchymovské tolary“) či nakonec jen „tolary“. Jméno „dolar“ se postupem času vyvinulo právě z „tolaru“.

Na svobodném trhu představují různé názvy jednotek jednoduše *definice jednotek hmotnosti*. Když jsme byli před rokem 1933 „na zlatém standardu“, lidé říkávali, že „cena zlata“ byla „stanovena na dvaceti dolarech za unci zlata“. Tento způsob pohledu na peníze byl ale nebezpečně zavádějící. „Dolar“ byl totiž *definován* jako *jméno pro* (přibližně) 1/20 unce zlata. Bylo proto zavádějící hovořit o „směnných kurzech“ mezi měnami různých zemí. „Libra sterlinků“ se ve skutečnosti „nesměňovala“ za pět „dolarů“.[6] Dolar byl definován jako 1/20 unce zlata a libra šterlinků byla v té době definována jako jméno pro 1/4 unce zlata, takže se obchodovala za 5/20 unce zlata. Je očividné, že tyto směnné poměry a tato změť jmen byly zavádějící a působily zmatky. Jak k takovému vývoji došlo, ukazujeme dále v textu v kapitole věnované státním zásahům do oblasti peněz. Na svobodném trhu by bylo zlato jednoduše směňováno přímo v „gramech“, gránech nebo uncích a takováto zmatečná jména jako dolary, franky atd. by byla nadbytečná. V tomto oddíle budeme proto při směně uvažovat v uncích nebo gramech.

Svobodný trh by zcela určitě vybral takovou velikost všeobecně

---

6 Ve skutečnosti se libra šterlinků směňovala za 4,87 dolaru, ale my používáme zaokrouhlenou hodnotu 5 dolarů kvůli větší pohodlnosti výkladu.

používané jednotky peněz (komodity), která by byla nejvhodnější. Kdyby byla penězi platina, patrně by byla obchodována ve zlomcích unce, kdyby byla penězi ocel, počítalo by se v librách či tunách. Pro ekonoma ovšem velikost jednotky zjevně nemá žádný význam.

6. Podoba peněz

Jestliže velikost či jméno měnové jednotky nemá žádný ekonomický význam, platí totéž i o podobě měnového kovu. Jelikož penězi je komodita, vyplývá z toho, že *celá* zásoba kovu představuje do té doby, dokud je dostupná člověku, světovou zásobu peněz. Nezáleží na tom, jakou podobu v určitém okamžiku zrovna tento kov má. Je-li ocel penězi, pak je penězi *veškerá* ocel bez ohledu na to, je-li zrovna v podobě slitků, odřezků nebo má-li podobu specializovaných strojů.[7] Zlato bylo obchodováno jako peníze v surové podobě ve formě valounů, zlatého prachu v měšcích a dokonce i ve formě šperků. Nemělo by nás překvapit, že zlato (nebo ostatní peníze) může být obchodováno v mnoha podobách, neboť jeho důležitým rysem je hmotnost.

Pravdou ale je, že určité formy jsou často vhodnější než jiné. V minulých staletích se pro každodenní menší transakce razily ze zlata a stříbra *mince* a pro větší transakce se využívalo prutů. Z ostatního zlata se dělají šperky a jiné okrasné předměty. Jakákoli přeměna z jedné podoby do druhé stojí čas, úsilí a další zdroje. Tato práce bude předmětem podnikání jako každá jiná aktivita a za tento typ poskytované služby budou běžným způsobem stanovovány ceny. Většina lidí souhlasí s tím, že je zcela legitimní, aby zlatníci ze surového zlata vyráběli šperky, ale často popírají, že totéž platí i pro výrobce mincí. Na svobodném trhu je ale i ražba mincí podnikání jako každé jiné.

Mnozí lidé se v době zlatého standardu domnívali, že mince jsou z nějakého důvodu „skutečnými“ penězi více než obyčejné, neražené zlato (pruty, ingoty nebo jeho jiné podoby). Je pravda, že mince se obchodovaly oproti neraženému kovu s přirážkou, ale to nebylo

---

7 Ocelové motyky byly často používány jako peníze jak v Asii tak v Africe.

způsobeno žádnou zázračnou vlastností mincí. Vyšší cena mincí pramenila ze skutečnosti, že je nákladnější vyrobit z neraženého kovu minci než roztavit mince zpět do mincovního kovu. Proto byly mince na trhu dražší.

7. Soukromá ražba mincí

Myšlenka soukromé ražby mincí se dnes zdá být tak podivná, že stojí za to se u ní chvíli zastavit. Zvykli jsme si pohlížet na ražbu mincí jako na „nutnou podmínku suverenity“. Spojené státy ovšem nejsou svázané s konceptem „královské suverenity“ – právě zde byl vyvinut koncept, který hlásá, že základem suverenity není vláda, ale lid.

Jak by vlastně fungovala soukromá ražba mincí? Již jsme řekli, že v mnoha ohledech funguje jako každé jiné podnikání. Každá mincovna se bude snažit produkovat mince takové velikosti a tvaru, které budou nejvíce uspokojovat její zákazníky. Cena ražby se ustanoví na trhu v procesu svobodné konkurence.

Mezi standardní námitky patří, že by bylo velmi nákladné vážit a zkoušet ryzost každého kousku zlata při každé transakci. Co ale brání soukromým mincovnám v puncování mincí a poskytování záruky hmotnosti a ryzosti? Soukromé mincovny mohou zaručit kvalitu mince přinejmenším stejně dobře jako státní mincovny. Obroušené kusy kovu by v této situaci nebyly jako mince přijímány. Lidé by používali mince těch mincoven, které by si vybudovaly nejlepší pověst dobré kvality svých výrobků. Již jsme si ukázali, že přesně tímto způsobem získal „dolar“ své postavení – uspěl v konkurenci jako kvalitní stříbrná mince.

Oponenti soukromé ražby tvrdí, že se neobyčejně rozšíří podvody. Titíž lidé by ale svěřili úkol razit mince vládě. Má-li se jí vůbec nějaká funkce svěřit, pak by vláda určitě přinejmenším mohla předcházet a trestat podvody soukromých mincoven. Obvykle se předpokládá, že předcházení a trestání podvodů, krádeží a jiných zločinů je skutečným důvodem existence státu. Jestliže ale vláda nedokáže zatknout zločince v situaci fungování soukromé ražby, jak bychom mohli očekávat, že stát zajistí spolehlivou ražbu mincí, když je odstraněno fungování soukromých podnikatelů na trhu

a nastolen státní monopol ražby mincí? Není-li vláda schopna odhalit nahodilé podvodníky působící na trhu ražby mincí, jak je možné důvěřovat vládě tehdy, nachází-li se v pozici, kdy zcela sama rozhoduje, jak s penězi naloží: může mince zlehčovat, falšovat je nebo se jinak chovat jako jediný padělatel na trhu, jenž je k tomu navíc obdařen úplnou zákonnou autoritou? Je zcela jistě pošetilé tvrdit, že stát musí znárodnit veškerý majetek, aby zabránil ostatním krást. Ti, kdo zdůvodňují nutnost zrušení soukromé ražby, ale přesně takové argumenty předkládají.

Na garanci kvality je navíc založeno veškeré moderní soukromé podnikání. Lékárny prodávají léky v lahvičce po 30 ml, prodejce masa prodává kilo hovězího. Kupující očekává, že kvalita prodávaného zboží bude přesně taková, jaká se udává. A nyní si představte tisíce a tisíce specializovaných, životně důležitých průmyslových výrobků, které musí splňovat velmi přísné standardy a technické podmínky. Kupující „dvanáctky" šroubu musí dostat přesně „dvanáctku" šroub, a ne pouze „desítku".

Přesto tento druh podnikání nevymizel. Téměř nikdo nenavrhuje, aby vláda v rámci svého úsilí o ubránění kvality přístrojů proti podvodům znárodnila celý nástrojařský průmysl. V rámci moderní tržní ekonomiky se provádí nekonečné množství velmi složitých transakcí, jež bezpodmínečně závisejí na přesné kvalitě a množství. S podvody se setkáváme jen zřídka a tyto zřídkavé jevy jsou, alespoň teoreticky, stíhány. Stejně by tomu bylo i v případě soukromé ražby mincí. Můžeme si být jisti, že klienti mincovny a její konkurenti by byli velmi ostražití a dávali si pozor na jakýkoli možný podvod týkající se hmotnosti či ryzosti svých mincí.[8]

Obhájci státního monopolu ražby tvrdí, že peníze se od ostatních komodit liší, neboť „Greshamův zákon" dokazuje, že „špatné peníze vytlačují z oběhu dobré peníze". Proto údajně nelze trhu věřit, že bude poskytovat veřejnosti dobré peníze. Tato úvaha ovšem spočívá na mylné interpretaci slavného Greshamova zákona. Tento zákon ve skutečnosti říká, že „peníze, jež jsou vládou uměle nadhodnoceny, vytlačí z oběhu uměle podhodnocené peníze". Předpokládejme

8 Viz Spencer, Herbert: *Social Statics*, D. Appleton & Co., 1890, str. 438.

například, že v oběhu jsou jednouncové zlaté mince. Po pár letech opotřebení mincí dojde řekněme k tomu, že některé mince váží pouze 0,9 unce. Na svobodném trhu by samozřejmě opotřebené mince obíhaly pouze za 90 % hodnoty neopotřebovaných mincí a jejich nominální hodnota by se musela snížit.[9] Jestli se vůbec něco stane, pak tedy to, že „špatné" mince budou vytlačeny z trhu. Předpokládejme ale, že vláda nařídí, že všichni musí s opotřebovanými mincemi nakládat tak, jako by se jednalo o nové, neopotřebované mince, a všichni jsou nuceni přijímat za stejných podmínek oba druhy mincí k úhradě dluhů. Co vláda ve skutečnosti svým opatřením udělala? Zavedla *regulaci cen*, která má podobu zavedení vynuceného „směnného poměru" mezi těmito dvěma druhy mincí. Jestliže vláda stanoví směnný poměr jedna k jedné v situaci, kdy je hodnota opotřebované mince o 10 % nižší, uměle *nadhodnocuje* opotřebované mince a *podhodnocuje* nové mince. Tato skutečnost povede k tomu, že všichni se budou zbavovat opotřebovaných mincí a budou si nechávat či vyvážet mince nové. Proto je zřejmé, že „špatné peníze vytlačují dobré peníze", *nikoli* v důsledku „selhání" trhu, ale kvůli zásahu státu do fungování svobodného trhu.

Navzdory nepřetržitým státním zásahům, jež zásadním způsobem poškozovaly zdraví měny, najdeme v dějinách řadu období, kdy soukromá ražba vzkvétala. Je téměř zákonité, že veškeré inovace vždy produkují svobodní jednotlivci, a nikoli stát, a také v případě peněz platí, že první mince byly raženy soukromými podnikateli a zlatníky. Ve skutečnosti došlo k tomu, že když vlády začaly poprvé monopolizovat ražbu, ručili za královské mince soukromí bankéři, kterým lidé zjevně důvěřovali daleko více než vládám. Soukromě ražené zlaté mince obíhaly v Kalifornii ještě v roce 1848.[10]

---

9 Soukromé mincovny by se s problémem opotřebovaných mincí mohly vypořádat např. tak, že by stanovily časový limit platnosti jejich garance hmotnosti, nebo souhlasit s přeražením mincí buď v původní váze nebo do podoby mincí o váze nižší. Je třeba upozornit na to, že na svobodném trhu by neexistovala žádná povinná standardizace mincí, která je běžná v situaci, kdy vláda prostřednictvím svého monopolu určuje podobu ražby.

10 O příkladech soukromé ražby mincí se lze dočíst v Barnard, B. W.: „The

8. „Správná“ nabídka peněz

Nyní si můžeme položit otázku: Co je to nabídka peněz ve společnosti a jak je tato nabídka používána? Obzvláště důležité je zamyslet se nad stále opakovanou otázkou, kolik peněz vlastně „potřebujeme“? Je třeba nabídku peněz řídit podle nějakého „kritéria“ nebo ji lze ponechat působení svobodného trhu?

Především platí, že *celkovou zásobu či nabídku peněz ve společnosti v jakémkoli okamžiku představuje celková hmotnost existující komodity, jež představuje peníze*. Předpokládejme na chvíli, že se jako peníze ustavila na trhu *jedna* komodita. Předpokládejme dále, že touto komoditou je *zlato* (přestože by to klidně mohlo být stříbro nebo dokonce ocel; *trh,* a nikoli nějaký člověk rozhoduje o tom, jaká komodita nejlépe dokáže plnit úlohu peněz). Jelikož penězi je zlato, celková nabídka peněz je představována celkovou hmotností existujícího zlata ve společnosti. Na *podobě* zlata nezáleží, ledaže by náklady změny jedné podoby zlata do podoby druhé byly v jistém směru vyšší než v jiném (např. ražba mincí ze slitku je nákladnější než roztavení mincí a jejich přeměna ve slitek). V tomto případě bude trhem jedna podoba vybrána jako účetní peněžní jednotka a ostatní podoby zlata se budou obchodovat s přirážkou či diskontem odpovídajícími jejich relativním nákladům na trhu.

Ke změnám celkové zásoby zlata bude docházet ze stejných důvodů, ze kterých dochází ke změnám zásoby ostatního zboží. Větší produkce dolů povede k přírůstkům, spotřeba průmyslu, odírání mincí apod. budou způsobovat úbytky. Jelikož jako peníze bude trhem zvolena trvanlivá komodita a také proto, že peníze se nespotřebovávají stejným tempem jako jiné komodity (ale jsou používány jako prostředek směny), bude poměr nové roční produkce k celkové

Use of Private Tokens for Money in the United States“, *Quarterly Journal of Economics*, 1916–17, str. 617–26; Conant, Charles A.: *The Principles of Money and Banking*, Harper Bros., 1905, 127–32; Spooner, Lysander: *A Letter to Grover Cleveland*, B. R. Tucker, 1886, str. 79; Laughlin, Laurence J.: *A New Exposition of Money, Credit and Prices*, University of Chicago Press, 1931, 47–51. O ražbě píše také Mises, *op. cit.*, str. 65–67, a Cannan, Edwin: *Money*, 8. vydání, Staples Press, Ltd., 1935, str. 33 *ff.*

zásobě poměrně malý. Ke změnám v celkové zásobě zlata bude proto docházet velmi pomalu.

A jaká by nabídka peněz „měla“ být? Postupně se objevila řada kritérií. Říkalo se, že by se množství peněz mělo měnit podle počtu obyvatel, podle „rozsahu obchodu“, podle „množství vyrobeného zboží“, tak, aby byla udržena „konstantní cenová hladina“ apod. Jen málokdo navrhoval, aby i toto rozhodnutí bylo ponecháno na trhu. Peníze se ale jedním zásadním způsobem od ostatních komodit liší a pochopení tohoto rozdílu je klíčem k porozumění měnovým otázkám. Zvyšuje-li se nabídka jakéhokoli jiného zboží, je to pro společnost prospěšné. Je to důvod k radosti. Větší množství spotřebních statků znamená vyšší životní úroveň veřejnosti. Větší množství kapitálových statků znamená udržení či zvýšení životní úrovně v budoucnosti. Objev nové, úrodné půdy nebo přírodních zdrojů je také příslibem nárůstu současné či budoucí životní úrovně. Jak je to ale s penězi? Zvyšuje nárůst množství peněz také užitek širokých vrstev společnosti?

Spotřební statky jsou spotřebiteli spotřebovávány. Kapitálové statky a přírodní zdroje jsou spotřebovávány při výrobě spotřebních statků. Peníze ale spotřebovávány nejsou. Jejich funkcí je hrát úlohu prostředku směny, tj. umožnit zboží a službám přesouvat se rychleji od jednoho člověka k druhému. Při všech těchto směnách se k vyjádření cen používá peněz. Směňuje-li se televizor za tři unce zlata, říkáme, že jeho „cena“ je tři unce. V jakémkoli okamžiku jsou všechna zboží v ekonomice směňována za jisté poměry ke zlatu čili ceny. Již jsme si ukázali, že peníze (zlato) jsou společným jmenovatelem všech cen. Jak je to ale se samotnými penězi? Mají také nějakou „cenu“? Jelikož cena je jednoduše směnným poměrem, zcela zřejmě cenu mají. V případě peněz je ale jejich „cenou“ *soubor* nekonečného množství směnných poměrů ke všem možným zbožím na trhu.

Předpokládejme tedy, že televizor stojí tři unce zlata, auto šedesát uncí, bochník chleba 1/100 unce a hodina právních služeb poskytnutých panem Novákem jednu unci. Cena peněz pak bude souborem možných směn. Jedna unce zlata bude mít „cenu“ buď 1/3 televizoru, 1/60 automobilu, 100 bochníků chleba nebo 1 hodinu služeb pana Nováka atd. Cena peněz je tedy „kupní silou“ peněžní

jednotky – v tomto případě unce zlata. Říká nám, co lze za jednu unci zlata koupit, stejně jako peněžní cena televize nám říká, kolik peněz můžeme získat prodejem televize.

Co určuje cenu peněz? Totéž co určuje všechny ostatní ceny na trhu – starodávný, byť stále platný zákon: „nabídka a poptávka". Všichni víme, že když vzroste nabídka ořechů, jejich cena má tendenci klesat. Vzroste-li poptávka po ořeších, cena poroste. Totéž platí i pro peníze. Nárůst nabídky peněz povede ke snížení jejich „ceny"; nárůst poptávky po penězích povede k jejímu nárůstu. Co je to ale poptávka po penězích? V případě ořechů všichni vědí, co celková poptávka znamená. Lze ji chápat jako vztah mezi cenou ořechů a jejich celkovým množstvím, které mají lidé zájem při této ceně mít v zásobě. Při poklesu ceny ořechů se toto množství zvyšuje (lidé poptávají dodatečné ořechy), v opačném případě se poptávané množství snižuje (lidé jsou ochotni se části svých zásob ořechů vzdát a směnit je za něco jiného). Obdobně je tomu i v případě peněz. Celková poptávka po penězích je vztahem mezi jejich cenou, tj. kupní silou dané peněžní jednotky, a jejich množstvím, které mají lidé zájem při této jejich ceně držet. Při poklesu ceny peněz se toto celkové poptávané množství zvyšuje (lidé poptávají dodatečné peníze výměnou za zboží), v opačném případě se toto množství snižuje (lidé se části svých peněžních zůstatků vzdávají). Poptávané množství všech lidí ve společnosti však musí jak v případě ořechů, tak v případě peněz, v každém okamžiku odpovídat jejich celkové „nabídce", tj. jejich celkové zásobě. Tím, co tuto rovnost zaručuje, je právě cena.

K čemu poté dojde v situaci, když nabídka zlata vzroste a poptávka po penězích zůstane neměnná? „Cena peněz" klesne, tj. sníží se kupní síla peněžní jednotky ve vztahu ke všem ostatním statkům. Unce zlata bude mít nyní nižší hodnotu než 100 bochníků chleba, 1/3 televizoru atd. Jestliže naopak dojde k poklesu nabídky zlata, kupní síla zlaté unce vzroste.

K čemu povede změna nabídky peněz? Po vzoru Davida Huma, jednoho z prvních ekonomů, si můžeme položit otázku, co se stane, když se nějaký dobrý skřítek vloudí do kapes, peněženek a bankovních trezorů a přes noc zdvojnásobí nabídku peněz. V našem případě tedy záhadně zdvojnásobí nabídku zlata. Budeme proto dvakrát

bohatší? Samozřejmě, že nebudeme. Bohatství lidí je představováno zvyšováním množství statků a tomuto procesu brání existence vzácnosti zdrojů – půdy, práce a kapitálu. Znásobení množství mincí nové zdroje nevytvoří. Možná, že se budeme na chvilku *cítit* dvakrát bohatší, ale je zřejmé, že se pouze *naředila* nabídka peněz. Tím, jak lidé své nové bohatství začnou chvatem utrácet, dojde zhruba ke zdvojnásobení cen – nebo přinejmenším k růstu cen do té doby, dokud nedojde k uspokojení poptávky, a lidé se nepřestanou snažit vyměnit peníze za existující zboží.

Vidíme tedy, že zatímco nárůst nabídky peněz (podobně jako nárůst nabídky jakéhokoli jiného zboží) vede k poklesu ceny, tato změna *na rozdíl od změny nabídky jiných statků nepřináší společnosti žádný prospěch*. Společnost nezbohatla. Zatímco nové spotřební či kapitálové statky zvyšují životní úroveň, nové peníze pouze způsobují nárůst cen, tj. ředí svou kupní sílu. Tato záhada je způsobena tím, že peníze *jsou užitečné pouze kvůli své směnné hodnotě*. Ostatní zboží přinášejí různý „skutečný“ užitek, takže nárůst jejich nabídky více uspokojuje přání spotřebitelů. Peníze jsou ale používány kvůli snadnější možnosti uskutečnění budoucí směny. Jejich užitek spočívá v jejich směnné hodnotě, tj. v „kupní síle“. Poznání, že nárůst peněz nepředstavuje nárůst blahobytu společnosti, pramení z jedinečného používání peněz jako prostředku směny.

Nárůst peněžní zásoby tedy pouze oslabuje užitečnost každé unce zlata. Naopak pokles nabídky peněz zvyšuje moc každé zlaté unce konat svou práci. Tím jsme došli k překvapujícímu poznání, podle něhož *nezáleží na tom, jak velká je nabídka peněz*. Žádná velikost nabídky není lepší než jiná velikost nabídky peněz. Svobodný trh se jednoduše přizpůsobí změnám kupní síly, tj. užitečnosti jednotky zlata. Není vůbec žádný důvod zasahovat do fungování trhu a snažit se měnit nabídku peněz, kterou určil trh.

V tomto okamžiku mohou zaznít námitky státních plánovačů v měnové oblasti typu: „Dobrá, ale jestliže nemá smysl zvyšovat nabídku peněz, nepředstavuje těžba zlata plýtvání zdroji? Neměla by se vláda snažit držet nabídku peněz neměnnou a zakázat těžbu nového zlata?“ Tento argument připadá možná přijatelný těm, kteří nemají žádné principiální výhrady proti státním zásahům, ale pro zastánce svobodného podnikání je to argument nepřesvědčivý. Tato

výhrada nicméně opomíjí jednu důležitou věc. Zlato není pouze penězi, ale je nevyhnutelně také *komoditou*. Nárůst nabídky zlata nemusí přinést žádný prospěch v *měnové* oblasti, ale přináší pozitivní efekty v *neměnové* oblasti, např. zvyšuje nabídku zlata používaného ve spotřebě (na šperky, při práci zubaře atd.) a ve výrobě (v průmyslu). Těžba zlata proto plýtvání zdroji společnosti vůbec nepředstavuje.

Můžeme tedy učinit závěr, že je nejlepší ponechat na trhu, aby rozhodl o velikosti nabídky peněz, stejně jako tak činí u ostatního zboží. Kromě obecných morálních a ekonomických výhod, jež má svoboda oproti donucení, nebude žádná nařízená velikost nabídky peněz fungovat lépe než velikost jiná a svobodný trh rozhodne o produkci zlata podle jeho relativní schopnosti uspokojovat přání spotřebitelů v porovnání s ostatními produktivními užitími.[11]

9. Problém „hromadění peněz“

Kritici svobody v měnové oblasti se ale nenechají tak snadno umlčet. Mají totiž k dispozici jednoho starého strašáka – „hromadění peněz“ (*hoarding*). Přicházejí s obrazem sobeckého starého lakomce, který možná zcela iracionálně, možná ze zlého úmyslu nesmyslně hromadí zlato ve sklepeních či pokladnicích, a tím podvazuje peněžní oběh a obchod, způsobuje hospodářské krize a další problémy. Je hromadění peněz skutečně takovým nebezpečím?

Především je třeba říci, že došlo pouze k nárůstu poptávky po penězích ze strany lakomce. Výsledkem je, že ceny zboží klesají a kupní síla unce zlata roste. Společnost neutrpěla žádnou ztrátu. V ekonomice prostě jen obíhá menší množství „silnějších“ zlatých uncí.

I když si představíme nejhorší možný scénář, žádné problémy nevznikají a svoboda v měnové oblasti nezpůsobuje žádné obtíže. Jde tady ale ještě o něco dalšího. V žádném případě nelze považovat

---

11 Těžba zlata není samozřejmě o nic ziskovější než jakékoli jiné podnikání. V dlouhém období se bude míra čistého výnosu v tomto druhu podnikání rovnat výnosům získaným v jiných oborech.

lidskou touhu mít *více* či *méně* peněz v podobě hotovosti za iracionální.

Pojďme se nyní na chvíli zabývat otázkou držby hotovosti. Proč se lidé vůbec rozhodují držet nějakou hotovost? Předpokládejme, že bychom byli všichni schopni přesně předpovídat budoucnost. V tom případě by nikdo nemusel udržovat žádnou peněžní hotovost. Každý by přesně věděl, kolik kdy utratí a kolik získá v jakémkoli budoucím okamžiku. Takový člověk si nepotřebuje nechávat po ruce žádnou hotovost, ale poskytl by všechno své zlato formou úvěru tak, aby získával splátky přesně v tom okamžiku a v té výši, aby pokryl své běžné výdaje. My ale musíme žít ve světě, kde existuje *nejistota*. Lidé nevědí přesně, co je čeká a jaké budou jejich budoucí příjmy a výdaje. Čím více nejistoty člověk pociťuje a čím více se jí obává, tím více peněz ve formě hotovosti bude chtít držet, a naopak, čím více jistoty, tím méně peněz v hotovosti bude chtít člověk držet. Dalším důvodem k držbě hotovosti je také skutečné fungování světa plného nejistoty. Očekávají-li lidé pokles ceny peněz v blízké budoucnosti, budou své peníze utrácet v současnosti, jelikož peníze jsou nyní hodnotnější, a budou tedy zmenšovat množství jimi „nahromaděných" peněz a snižovat svou poptávku po penězích. Naopak budou-li očekávat nárůst ceny peněz, počkají a budou své peníze utrácet později, až vzroste jejich hodnota. Jejich poptávka po penězích tedy vzroste. Poptávka lidí po hotovosti (peněžních zůstatcích) tedy roste a klesá z dobrých a smysluplných důvodů.

Ekonomové se mýlí, věří-li, že se děje něco špatného, když peníze nejsou v neustálém, aktivním „oběhu". Je pravda, že užitek peněz spočívá v jejich směnné hodnotě, *ale tento užitek nemusí být nutně svázán se směnou v daném okamžiku v současnosti*. Na tuto skutečnost se velmi často zapomíná. Peníze jsou zrovna tak užitečné, když leží „nevyužité" a tvoří část hotovosti nějakého člověka, či dokonce „hromadu" zlata ve sklepě lakomce.[12] Tyto peníze jsou teď

---

12 V jakém okamžiku se z něčí hotovosti stane tolik zatracované nečestné „hromadění" nebo kdy se z opatrného člověka stane lakomec? Není možné přijít s žádnou kritickou mezí. Obvinění z „hromadění" obecně znamená, že člověk A drží v hotovosti více peněz než si člověk B myslí, že by A držet měl.

drženy v hotovosti, neboť se někdo domnívá, že v budoucnu je bude možné směnit lépe – v tomto okamžiku poskytují jejich vlastníku užitečnou službu, díky níž může uskutečnit směnu kdykoli, až si to bude přát – nyní či v budoucnu.

Je třeba pamatovat na to, že veškeré zlato musí být vždy někým vlastněno, a proto tedy veškeré zlato musí být drženo lidmi ve formě hotovosti. Je-li ve společnosti 3 000 tun zlata, všech těchto 3 000 tun musí v každém okamžiku někdo vlastnit a držet v hotovosti. Celková výše peněžních zůstatků vždy odpovídá celkové nabídce peněz ve společnosti. Kdyby tedy ve světě neexistovala nejistota, pak by paradoxně neexistoval ani žádný měnový systém! Ve světě dokonalé jistoty by nikdo nebyl ochoten držet hotovost, takže poptávka po penězích ve společnosti by nekonečně poklesla, ceny by neustále závratným tempem rostly a měnový systém by se rozpadl. Namísto toho, aby byla existence hotovosti považována za problematický faktor, který pouze přidělává starosti a komplikuje peněžní směnu, je v každé peněžní ekonomice zcela nutná.

Kromě toho je zavádějící říkat, že peníze „obíhají“. Stejně jako všechny metafory převzaté z fyziky, vyvolává i tato dojem jakéhosi mechanického procesu, jenž je nezávislý na lidské vůli a pohybuje se jistou rychlostí, neboli „rychlostí oběhu“. Peníze ve skutečnosti „neobíhají“. Čas od času jsou *přesunuty* z peněžních zůstatků jednoho člověka do peněžních zůstatků druhého člověka. Opět platí, že existence peněz závisí na lidské ochotě držet hotovost.

Na počátku tohoto oddílu jsme viděli, že „hromadění peněz“ nikdy nezpůsobuje společnosti žádné ztráty. Nyní si ukážeme, že pohyb ceny peněz vyvolaný změnami poptávky po penězích vede ke stejnému zvýšení blahobytu, jaké by bylo vyvoláno nárůstem nabídky zboží a služeb. Viděli jsme, že celková velikost hotovosti ve společnosti je shodná s celkovou nabídkou peněz. Předpokládejme, že se nabídka nebude měnit a bude dosahovat 3 000 tun. Nyní předpokládejme, že z nějakého důvodu (třeba kvůli rostoucím obavám) dojde k nárůstu poptávky lidí po hotovosti. Bude-li tento požadavek uspokojen, pak se bude určitě jednat o nárůst společenského blahobytu. Jak ale k uspokojení tohoto požadavku může dojít, musí-li celková velikost hotovosti zůstat stejná? Jednoduše. Jestliže si lidé začnou více cenit hotovosti, vzroste jejich poptávka

po penězích a dojde k poklesu cen. Výsledkem je, že stejná velikost peněžních zůstatků nyní představuje vyšší „reálné“ zůstatky, tedy zůstatky vyšší v poměru k cenám zboží – k objemu transakcí, jež musí peníze obsloužit. Stručně řečeno, došlo k nárůstu reálných peněžních zůstatků veřejnosti. Naopak v situaci, kdy dojde k poklesu poptávky po hotovosti, vzrostou výdaje a stoupnou ceny. Přání veřejnosti držet nižší reálné peněžní zůstatky bude uspokojeno v důsledku nutnosti celkového množství hotovosti obsloužit více transakcí.

Zatímco tedy změna ceny peněz způsobená změnami v nabídce pouze mění užitečnost (reálnou hodnotu) peněžní jednotky a nepřináší společnosti žádný prospěch, pokles nebo nárůst této ceny způsobený změnou *poptávky* po hotovosti *přináší* společnosti prospěch, jelikož uspokojuje přání veřejnosti držet vyšší, či nižší poměr hotovostních zůstatků k objemu transakcí uskutečněných hotovostí. Na druhou stranu nárůst *nabídky* peněz v této situaci *zmaří* úsilí veřejnosti mít *užitečnější* celkovou hotovost (přičemž užitečností máme na mysli kupní sílu).

Zeptáme-li se lidí, téměř vždy odpoví, že by chtěli mít co nejvíce peněz! Nechtějí ale více jednotek peněz, tj. více uncí zlata či „dolarů“, ale *užitečnější* jednotky, tj. větší množství zboží a služeb, jež je možné za peníze koupit. Viděli jsme, že společnost nemůže uspokojit svou poptávku po více penězích zvětšením jejich nabídky, neboť vyšší nabídka pouze *zředí* kupní sílu každé unce, a peněz tak nebude více než předtím. Životní standard lidí (kromě lidí používajících zlato pro neměnové účely) nelze zvýšit větší těžbou zlata. Chtějí-li lidé držet ve formě hotovosti unce zlata o vyšší kupní síle, mohou toho dosáhnout pouze prostřednictvím poklesu cen a nárůstu hodnoty každé unce.

10. Je třeba stabilizovat cenovou hladinu?

Někteří teoretici tvrdí, že není dobré zachovat svobodu peněžního systému, neboť by nevedla ke „stabilizaci cenové hladiny“, tj. ceny peněžní jednotky. Říkají, že peníze by měly být pevným „metrem“, jehož délka se nikdy nemění. Proto by prý měla být jejich hodnota, tedy kupní síla, stabilizována. Jelikož je ale zřejmé, že by

se cena peněz na svobodném trhu měnila, je prý třeba zavrhnout svobodu a stabilitu zajistit pomocí státního řízení peněz.[13] Stabilita by tak prý zajistila spravedlnost např. pro dlužníky a věřitele, kteří by měli jistotu, že splátky úvěru budou prováděny v dolarech, či uncích zlata, o stejné kupní síle, v jaké byla poskytnuta půjčka.

Kdyby se ale dlužníci a věřitelé chtěli zajistit proti budoucím změnám kupní síly, mohou tak snadno učinit na trhu. Při sestavování smluvních podmínek se stačí domluvit, že splátky budou dosahovat smluvené úrovně upravené pomocí nějakého indexního čísla zachycujícího změny hodnoty peněz, na kterém se obě strany dohodnou. Zastánci stability takovéto opatření dlouho prosazovali, ale samotní dlužníci a věřitelé, kteří mají údajně ze stability nejvíce získat, této možnosti zřídka využívali. Je třeba, aby vláda v této situaci *nutila* jistý „prospěch“ lidem, kteří se jej již svobodně zřekli? Je zřejmé, že podnikatelé raději v současném světě neodstranitelné nejistoty riskují a spoléhají se na své schopnosti odhadovat budoucí situaci na trhu. Koneckonců, cena peněz se nijak neliší od ostatních cen na trhu. Všechny ceny se mění podle změn v poptávce jednotlivců. Proč by toto nemělo platit pro cenu peněz?

Umělá stabilizace ve skutečnosti hluboce zasáhne a omezí fungování trhu. Jak jsme ukázali, pokus lidí změnit v této situaci reálný poměr peněžních zůstatků bude nevyhnutelně zmařen. Přestane existovat možnost změnit poměr hotovosti k cenám. Kapitálové investice kromě toho přinášejí plody v podobě zvyšujícího se životního standardu veřejnosti. Zvýšená produktivita vytváří tlak na pokles cen (a nákladů), a tímto způsobem se plody svobodného podnikání dostávají k veřejnosti, a tak zvyšují životní úroveň všech spotřebitelů. Nucené udržování cenové hladiny na vysoké úrovni brání rozšiřování vyšší životní úrovně.

Stručně řečeno, peníze nejsou „pevným metrem“. Peníze jsou komoditou, která funguje jako prostředek směny. Možnost změny jejich hodnoty v závislosti na přáních spotřebitelů je stejně důležitá a stejně prospěšná jako jakákoli jiná změna cen na svobodném trhu.

---

13 Jak by vláda mohla plnit tuto úlohu v tomto okamžiku ponecháme stranou. V principu by si tato úloha vynucovala vládou prováděné změny nabídky peněz.

11. Existence více peněz

Do této chvíle jsme získali následující obrázek o fungování skutečně svobodné ekonomiky: Zlato a stříbro se začínají používat jako prostředek směny. Zlato je těženo konkurujícími si soukromými firmami a obíhá v hmotnostním vyjádření. Ceny na trhu se volně pohybují a reagují na změny poptávky spotřebitelů a změny nabídky produktivních zdrojů. Volnost cen v sobě nutně obsahuje svobodu pohybu kupní síly peněžní jednotky. Bylo by nemožné použít sílu, zasáhnout do pohybů v hodnotě peněz a zároveň nezničit volnost tvorby cen ostatního zboží. Tento obrázek svobodné ekonomiky *nevypovídá* o žádném chaosu. Naopak. Taková ekonomika by reagovala na potřeby spotřebitelů a pružně a efektivně vedla k jejich uspokojování. Trh peněz by tedy také mohl fungovat svobodně.

Do tohoto okamžiku jsme si analýzu zjednodušovali a předpokládali pouze jeden měnový kov, řekněme zlato. Nyní předpokládejme, že na světovém trhu obíhají *dva* či více druhů peněz, řekněme zlato a stříbro. Je možné, že zlato bude penězi v jedné oblasti a stříbro v druhé, nebo mohou obíhat společně. Jelikož unce zlata má větší hodnotu na trhu než unce stříbra, může být zlato např. používáno k velkým transakcím a stříbro k menším. Nenastane najednou neskutečný zmatek? Nebude muset zasáhnout stát a vyhlásit pevný směnný poměr mezi těmito dvěma penězi („bimetalismus“) nebo nějakým způsobem demonetizovat jeden či druhý kov (vynutit „standard jedněch peněz“)?

Je velmi pravděpodobné, že neomezovaný trh nakonec vybere pouze jeden kov jako peníze. V minulých staletích ale stříbro zlatu nemilosrdně konkurovalo. Tato situace ovšem nevyžaduje žádný zásah státu, který by tak zachránil trh před vlastní hloupostí, která se projevuje v existenci dvou peněz. Stříbro totiž zůstalo v oběhu přesně kvůli tomu, že jeho používání bylo pohodlné (např. pro malé transakce). Stříbro a zlato by mohly bez problémů fungovat jako peníze společně, tak jak se to dělo v minulosti. Nabídka a poptávka po zlatě i stříbře by určovaly směnný poměr mezi oběma kovy a tento poměr by se, *stejně jako všechny ostatní ceny*, neustále měnil podle změn těchto sil. V jednom okamžiku by se např. unce zlata mohla směňovat za 16 uncí stříbra, jindy by zase byl směnný poměr

15:1 atp. O tom, který kov by byl používán jako účetní jednotka, by rozhodly konkrétní okolnosti na trhu. Bude-li zlato účetní jednotkou, pak se budou všechny transakce vyjadřovat ve zlatých uncích a stříbrné unce se budou směňovat za pohyblivou cenu vyjádřenou ve zlatě.

Každému by mělo být jasné, že směnný poměr a kupní síla jednotek těchto dvou kovů by měly tendenci sobě vzájemně odpovídat. Jsou-li ceny zboží patnáctkrát vyšší při vyjádření ve stříbře než při vyjádření ve zlatě, pak bude i směnný kurz dosahovat hodnoty 15:1. Nebude-li tomu tak, vyplatí se směňovat jeden kov za druhý a platit s ním, což povede k dosažení parity. Budou-li tedy ceny ve stříbře patnáctkrát vyšší než ve zlatě a poměr stříbra ke zlatu bude 20:1, lidé budou prodávat své zboží za zlato, kupovat stříbro a poté totéž zboží kupovat za stříbro, čímž budou moci vydělat slušný zisk. Tímto způsobem se rychle obnoví „parita kupní síly“ směnného poměru. Cena zlata vyjádřená ve stříbře se bude snižovat, ceny zboží ve stříbře porostou a ceny ve zlatě budou klesat.

Stručně řečeno, svobodný trh má nesmírnou schopnost nastolovat *řád*, a to nejen tehdy, když stát nezasahuje do oblasti peněz, ale dokonce i tehdy, když jsou v oběhu více než jedny peníze.

Jaký „standard“ svobodný trh nastolí? Důležité je, aby tento standard nebyl vybrán žádným nařízením státu. Umožní-li se trhu fungovat, může vybrat za jediné peníze zlato („zlatý standard“), stříbro („stříbrný standard“) nebo velmi pravděpodobně vybere za peníze oba tyto kovy s volně pohyblivými směnnými poměry („paralelní standardy“).[14]

---

14 O historických příkladech paralelních standardů se lze dočíst v Jevons, W. Stanley: *Money and the Mechanism of Exchange*, Kegan Paul, 1905, str. 88–96, a v Lopez, Robert S.: „Back to Gold, 1252“, *The Economic History Review*, prosinec 1956, str. 224. Ražba zlatých mincí byla zavedena v moderní Evropě téměř současně v Janově a Florencii. Florencie zavedla bimetalismus, zatímco „Janov naopak v souladu s principem co možná nejvíce omezit státní zásahy se nepokoušel stanovit pevný poměr mezi mincemi z různých kovů“. *Ibid.* Teorii paralelních standardů vysvětluje Mises, *op. cit.*, str. 179 *ff*. Návrh k návratu Spojených států na paralelní

12. Peněžní depozitáře

Předpokládejme nyní, že na svobodném trhu vznikly jedny peníze – zlato (kvůli zjednodušení výkladu ponecháme stříbro stranou). I přes řadu vhodných vlastností zlatých mincí je ale často jejich přímé používání ve směně těžkopádné a nepohodlné. Při větších transakcích je pracné a drahé převážet stovky liber zlata z místa na místo. Svobodný trh je ale vždy připraven uspokojovat společenské potřeby a nabízí řešení. Zlato musí být především někde skladováno. A stejně jako je specializace nejefektivnějším způsobem poskytování služeb ve všech ostatních výrobách, je tomu tak i v případě služeb skladování zlata. Jisté firmy tak budou úspěšně podnikat na trhu a poskytovat služby skladování různých věcí. Některé z nich se budou specializovat na skladování zlata a budou tuto službu nabízet řadě vlastníků zlata. Stejně jako v případě ostatních skladů, právo vlastníka na uskladněné zboží je potvrzeno *potvrzením o uskladnění*, které vlastník získá při uskladnění zboží. Toto potvrzení opravňuje vlastníka přihlásit se o své zboží kdykoli si to bude přát. Sklady zlata budou dosahovat zisku stejným způsobem jako ostatní sklady, tj. díky tomu, že si budou účtovat za své služby skladovací poplatky.

Existuje mnoho důvodů domnívat se, že by sklady zlata či peněžní depozitáře na svobodném trhu prosperovaly stejně jako ostatní sklady. Skladování hraje ve skutečnosti mnohem důležitější úlohu v případě peněz než v jiných případech. Je to proto, že ostatní zboží je spotřebováváno, takže po nějaké době musí sklady opustit a je spotřebováno ve výrobě či spotřebě. Peníze naproti tomu, jak jsme ukázali, nejsou většinou „spotřebovány“ ve fyzickém slova smyslu. Jsou použity ke směně za ostatní zboží nebo čekají, aby k tomuto účelu mohly být použity v budoucnosti. Stručně řečeno, peníze nejsou ani tak „spotřebovávány“, jako spíše přesouvány od jednoho člověka k druhému.

Aby si lidé zjednodušili situaci, budou využívat možnosti *přesunu potvrzení o uskladnění namísto fyzického přesunu samotného*

---

standard od úředníka *U. S. Assay Office* (puncovní úřad) lze najít v Sylvester, I. W.: *Bullion Certificates as Currency*, New York, 1882.

zlata. Předpokládejme, že např. Petr a Pavel uskladní své zlato ve stejném depozitáři. Pavel pak prodá Petrovi automobil za 100 uncí zlata. Mohli by podstoupit nákladný proces směny, kdy by si Petr nechal vyplatit své zlato po předložení svého potvrzení o uskladnění, přivezl jej do Pavlovy kanceláře a ten by jej pak odvezl zpět a uložil v depozitáři. Nepochybně si oba ale zvolí daleko pohodlnější způsob úhrady. Petr prostě dá Pavlovi potvrzení o uskladnění 100 uncí zlata.

Tímto způsobem začnou být potvrzení o uskladnění používána častěji a častěji jako *peněžní substituty*. Méně a méně transakcí povede ke skutečnému pohybu zlata a ve více a více případech se budou používat papírová potvrzení o vlastnictví zlata. Rozšiřování tohoto nahrazování peněz peněžními substituty se budou s rozvojem trhu stavět do cesty tři meze. *Jednou* je rozsah, v jakém lidé budou používat skladiště peněz – nazývané banky – namísto hotovosti. Je zřejmé, že kdyby Pavel z nějakého důvodu nechtěl použít banku, Petr by musel přivézt skutečné zlato. *Druhou* mezí je rozsah klientely *každé banky*. Jinými slovy řečeno, čím více transakcí je prováděno mezi klienty *různých* bank, tím více zlata musí být fyzicky převáženo. Čím více směn provádějí zákazníci téže banky, tím méně zlata bude převáženo. Kdyby Petr a Pavel byli zákazníci různých skladišť zlata, pak by Petrova banka (nebo Petr sám) musela převézt zlato do Pavlovy banky. *Třetí* omezení spočívá v tom, že zákazníci musí věřit v důvěryhodnost svých bank. Jestliže najednou např. zjistí, že představitelé banky mají za sebou řadu spáchaných trestných činů, banka pravděpodobně brzy přijde o všechny zákazníky. V tomto ohledu jsou si všechny sklady a veškeré podnikání založené na důvěře velmi podobné.

Když se banky úspěšně rozvíjejí a roste jejich důvěryhodnost, mohou jejich zákazníci zjistit, že je v mnoha případech pohodlnější vzdát se svého práva na (papírová) potvrzení (nazývaná *bankovky*) *a místo toho si své vlastnické tituly vést v podobě běžných účtů.* V podnikání s penězi se tyto účty nazývají *bankovní depozita*. Místo převádění papírových potvrzení má zákazník účetní pohledávku za bankou. Transakce provádí tak, že vypisuje příkazy svému skladu k převodu části peněz ze svého účtu někomu jinému. V našem případě by tedy Petr přikázal bance, aby převedla účetní

nárok na 100 uncí zlata Pavlovi. Tento písemný příkaz se nazývá *šek*.

Nyní by mělo být jasné, že z ekonomického hlediska není vůbec žádný rozdíl mezi bankovkou a bankovním depozitem. Jak bankovka tak bankovní depozitum představují majetkové nároky na uskladněné zlato, převádějí se obdobně, tj. jako peněžní substituty, a mají tři shodné meze rozsahu svého používání. Zákazník si může vybrat dle svého uvážení, zda si přeje, aby jeho nárok na zlato měl podobu bankovky nebo depozita.[15]

Nyní se podívejme, co se v důsledku existence těchto operací stalo s nabídkou peněz. Jsou-li papírové bankovky nebo bankovní depozita používány jako „peněžní substituty", znamená to, že se skutečná nabídka peněz v ekonomice zvýšila, přesto že zásoba zlata zůstala tatáž? Jistě že ne. Peněžní substituty jsou totiž pouze potvrzení o uskladnění zlata, které leží ve skladech. Uloží-li někdo 100 uncí zlata ve svém skladu a dostane-li potvrzení o tomto uložení, může být toto potvrzení používáno na trhu jako peníze, ale pouze jako pohodlná *náhražka* zlata. Nejde o jeho přírůstek. Zlato ve sklepeních přestává představovat skutečnou nabídku peněz, ale je drženo jako *rezerva* svých potvrzení o uskladnění, aby jej bylo možné vydat, kdykoli o to zákazník požádá. Nárůst či pokles používání substitutů nemá žádný vliv na nabídku peněz. Dochází pouze ke změně *podoby* nabídky, nikoli ke změně její celkové výše. Je tedy možné, že nabídka peněz ve společnosti bude např. deset milionů uncí zlata. Poté může být šest milionů uloženo v bankách a následkem toho budou vydány zlaté bankovky. Skutečná nabídka peněz bude tedy následující: čtyři miliony uncí zlata a šest milionů nároků na unce zlata v podobě papírových bankovek. Celková nabídka peněz se nijak nezměnila.

Je s podivem naslouchat tvrzením mnoha lidí, že kdyby banky měly fungovat na bázi „100% rezerv" (tj. že množství zlata musí vždy odpovídat množství potvrzení), nemohly by vydělávat peníze.

---

15 Třetí formou peněžních substitutů jsou *symbolické mince*, jež se používají pro velmi malé platby. Jde vlastně o obdobu bankovek, ale „tisk" je proveden na obyčejný kov, a nikoli na papír.

Zde ale samozřejmě nevzniká žádný jiný problém, se kterým by se nesetkávaly ostatní sklady. Je běžné, že téměř všechny sklady uchovávají ve skladu zboží vlastníků, již je tam uložili (při 100% rezervách). Kdyby to nedělaly, bylo by to považováno za podvod či krádež. Zisky, které inkasují, získávají z poplatků za služby poskytované zákazníkům. Banky si mohou za své služby tedy účtovat poplatky stejným způsobem. Jestliže někdo namítá, že by zákazníci nebyli ochotni za nabízené služby platit vysoké poplatky, znamená to, že po bankovních službách by nebyla velká poptávka a rozsah jejich služeb by klesl na úroveň, kterou zákazníci považují za užitečnou.

Teď se dostáváme patrně k nejožehavějšímu problému, jenž stojí před měnovými ekonomy: ohodnocení „bankovnictví s částečnými rezervami“. Musíme si položit následující otázku: Mohlo by bankovnictví s částečnými rezervami fungovat na svobodném trhu, nebo by bylo prohlášeno za podvod? Je všeobecně známou skutečností, že banky jen zřídka zůstaly po dlouhou dobu u „100% krytí“. Jelikož peníze mohou zůstávat ve skladech po dlouhou dobu, banky jsou sváděny k pokušení použít část peněz pro své vlastní účely. Toto pokušení existuje kvůli tomu, že lidem obyčejně nezáleží na tom, zda mince, které získají zpět ze skladu jsou totožné s mincemi, jež do něj vložili. Banku tedy láká použít peníze jiných lidí ke svému vlastnímu obohacení.

Jestliže banky přímo rozpůjčují zlato, které mají skladovat, potvrzení, jež vydaly, tím zčásti ztrácejí na své platnosti. Existují teď totiž potvrzení, za nimiž žádné zlato není. Stručně řečeno, banky jsou fakticky nesolventní, neboť nemohou dostát všem svým závazkům, kdyby k tomu byly vyzvány. Nemohou předat svým zákazníkům jejich majetek, kdyby si to zákazníci případně přáli.

Banky se ale většinou nezmocní zlata přímo a neprodají jej, ale natisknou nekryté „pseudopotvrzení“ o uskladnění, tj. natisknou potvrzení o uložení zlata, které nemají a ani mít ve svých sklepeních nemohou. Tato potvrzení jsou poté se ziskem poskytnuta jako půjčky. Ekonomický dopad je v obou situacích totožný. Je natištěno více potvrzení o uložení zlata, než kolik zlata existuje ve sklepeních. Banka prostě vydala potvrzení o uložení zlata, které neexistuje, ale toto potvrzení se tváří, že zastupuje zlato, které odpovídá

nominální hodnotě potvrzení. Pseudopotvrzení se pak vyskytují na (v jejich pravost důvěřujícím) trhu společně s pravými potvrzeními, čímž zvyšují skutečnou nabídku peněz v zemi. Jestliže banky z našeho příkladu vydají dva miliony uncí falešných potvrzení, za nimiž není žádné zlato, zvýší se nabídka peněz země z deseti na dvanáct milionů uncí zlata – přinejmenším do doby, než je tento trik objeven a opraven. Nyní zde máme kromě čtyř milionů uncí zlata, které drží obyvatelstvo, dalších osm milionů uncí peněžních substitutů, ze kterých je pouze šest milionů kryto zlatem.

Vydávání pseudopotvrzení je stejně jako falšování mincí příkladem *inflace*, kterou se budeme zabývat dále v textu. *Inflaci* definujeme jako *jakýkoli nárůst nabídky peněz v ekonomice, který nepředstavuje nárůst zásoby měnového kovu*. Banky fungující na částečném krytí jsou proto ze své podstaty instituce produkující inflaci.

Zastánci těchto bank na tuto výtku reagují tím, že banky prostě fungují jako ostatní podobné podniky – riskují. Je pravda, že kdyby všichni vkladatelé předložili své nároky, banky by zbankrotovaly, neboť množství vydaných nároků převyšuje množství zlata ve sklepeních bank. Banky ale prý pouze přijímají riziko tím, že (obvykle oprávněně) očekávají, že ne všichni klienti o vydání zlata zažádají. Mezi bankami fungujícími s „částečnými rezervami“ a ostatními podnikatelskými aktivitami existuje ale jeden zásadní rozdíl: ostatní podnikatelé používají při podnikání svůj majetek nebo vypůjčený cizí kapitál a s ním podstupují riziko. Když si půjčují, slibují jej splatit v nějakém budoucím okamžiku a snaží se o to, aby měli patřičný obnos peněz k dispozici k tomuto datu, aby mohli splnit své závazky. Banka si ale od svých vkladatelů nepůjčuje. Nezavazuje se proplatit vydaná potvrzení k nějakému datu v budoucnosti. Zavazuje se naproti tomu proplatit vydaná potvrzení ve zlatě v jakýkoli okamžik na požádání. Stručně řečeno bankovka nebo depozitum nepředstavuje žádný dlužní úpis či dluh. Je to potvrzení o uskladnění majetku jiného člověka. Kromě toho, když si podnikatel půjčuje peníze nebo poskytuje úvěr, nezvyšuje tím nabídku peněz. Prostředky, které jsou půjčovány, jsou prostředky *ušetřenými*, tj. část existující nabídky peněz, která je převedena od člověka, jenž spoří, k člověku, který si půjčuje. Vydávání bankovek naproti tomu nabídku peněz uměle zvyšuje, neboť se na trh dostávají tato pseudopotvrzení.

Banka tedy nepodstupuje obyčejné podnikatelské riziko. Nesnaží se, tak jako ostatní podnikatelé, aby časová struktura jejích aktiv odpovídala časové struktuře jejích závazků, tj. nezajišťuje si, aby měla dost peněz ve správný okamžik, kdy je třeba platit účty. Většina jejích závazků je totiž běžných (tj. ihned splatných), ale její aktiva taková nejsou.

Banky tvoří nové peníze z ničeho a nemusí, tak jako všichni ostatní, získávat peníze výrobou a prodejem svých služeb. Stručně řečeno, banky jsou v každém okamžiku *již* zbankrotované. Jejich bankrot se ale *projeví* až tehdy, když je zákazníci začnou podezírat a zahájí „run na banku". V žádném jiném podnikání nic takového jako „run" nevidíme. Žádný jiný podnik nemůže být vržen do bankrotu přes noc jen kvůli tomu, že se jeho zákazníci rozhodnou získat zpět svůj majetek. V žádném jiném podnikání nedochází k vytváření nových, fiktivních peněz, které mizejí v okamžiku, kdy jejich držitel chce využít práva, které ztělesňují.

Zhoubnými ekonomickými důsledky existence peněz vzniklých z provozování bankovnictví s částečnými rezervami se budeme zabývat v následující kapitole. Na tomto místě pouze shrneme, že z morálního hlediska by na skutečně svobodném trhu neměl tento způsob bankovnictví větší právo existovat než jakákoli jiná forma implicitní krádeže. Je pravdou, že bankovky či depozita skutečně neříkají přímo, že sklad se zaručuje udržovat vždy úplné krytí zlatem. Banka ovšem slibuje zlato vydat na požádání, a tak se podvodu dopouští již tehdy, když vydá jakákoli falešná potvrzení, protože je pro ni od tohoto okamžiku nemožné svůj slib dodržet a směnit veškeré své bankovky a depozita za zlato.[16] Jakmile dojde k vydání pseudopotvrzení, okamžitě je tedy páchán podvod. *Která* z vydaných potvrzení jsou podvodná lze zjistit pouze *poté*, až dojde k runu na banku (jelikož potvrzení jsou na pohled nerozlišitelná) a zákazníci, kteří přijdou pozdě a požadují výplatu, jsou ponecháni na holičkách.[17]

---

16 Viz Walker, Amasa: *The Science of Wealth*, 3. vydání, Little, Brown, and Co., 1867, str. 139–41 a str. 126–232, kde lze nalézt skvělou diskusi o problémech bankovnictví s částečnými rezervami.

17 Je možné, že by libertariánský systém považoval „obecná depozita" (která

Má-li být ve svobodné společnosti zapovězen podvod, pak stejný osud bude čekat i bankovnictví založené na částečných rezervách.[18] Předpokládejme ale, že podvody a bankovnictví založené na částečných rezervách jsou povoleny a po bankách se pouze vyžaduje, aby dostály svému závazku na požádání zlato vyplácet. Kdykoli by banky tomuto slibu nedostály, znamenalo by to okamžitý bankrot. Tento systém je některými autory nazýván „svobodným bankovnictvím". Docházelo by v tomto případě ve velkém k vydávání podvodných peněžních substitutů a umělému tištění nových peněz? Mnozí lidé se domnívají, že by tomu tak bylo, a věří, že „divoké bankovnictví" by zvyšováním nabídky peněz vyvolalo astronomickou inflaci. „Svobodné bankovnictví" by ale naopak vedlo k daleko „tvrdšímu" měnovému systému, než který máme dnes.

Banky by byly omezovány stejnými třemi mezemi, o kterých jsme hovořili výše v textu, a tato omezení by fungovala velmi přísně. Expanze každé z bank by byla především omezena ztrátou zlata ve prospěch jiné banky. Banka totiž může zvyšovat peněžní nabídku v rámci své *vlastní* klientely. Předpokládejme např., že banka A, u níž je uloženo 10 000 uncí zlata, vydá falešná potvrzení o uložení zlata ve výši 2 000 uncí a půjčí je různým podnikům či je investuje do cenných papírů. Vypůjčovatel nebo předchozí majitel cenných papírů utratí nové peníze za různá zboží a služby. V konečném důsledku se peníze nakonec dostanou k majiteli, který je klientem jiné banky – banky B.

---

dovolují, aby depozitáře vrátily vkladateli jakékoli homogenní zboží) za „specifická depozita", která podobně jako náložní list, zástavní list, skladištní list atp. vytvářejí vlastnictví k jistým konkrétním specifickým věcem. V případě obecných depozit má totiž depozitář tendenci považovat zboží za *vlastní* majetek, a nikoli za majetek svých zákazníků. Přesně toto se snaží dělat banky. Viz Jevons, *op. cit.*, str. 207–12.

18 Podvod představuje *implicitní* krádež, neboť znamená, že nedošlo k naplnění smlouvy poté, co došlo k převzetí protihodnoty. Stručně řečeno, prodá-li člověk A člověku B krabici s nápisem „ovesné vločky" a po otevření se ukáže, že jde o slámu, představuje podvod spáchaný člověkem A ve skutečnosti krádež majetku člověka B. Podobně vydávání potvrzení o uskladnění neexistujícího zboží, která jsou nerozeznatelná od pravých potvrzení, je podvodem na těch, kteří drží v rukou nároky na neexistující majetek.

V tomto okamžiku banka B požádá banku A o proplacení potvrzení, která získala, za zlato, takže zlato se začne přesouvat do trezorů banky B. Je zřejmé, že čím více klientů každá z bank má a čím více tito lidé obchodují mezi sebou, tím větší prostor existuje pro zvyšování nabídky peněz a zvětšování množství úvěrů, které banka může poskytovat. Jestliže má ale banka málo zákazníků, bude brzy po vytvoření nových peněz vyzvána k vyplacení zlata, a jak jsme viděli, nemá poté na více než na uspokojení části svých závazků. Aby se banka vyhnula hrozbě bankrotu z této strany, platí, že čím méně zákazníků má, tím větší rezervy musí držet a tím méně může provádět expanzi. Je-li v každé zemi jen jedna banka, existuje mnohem větší prostor pro expanzi banky, než když bude existovat jedna banka pro každé dva lidi ve společnosti. Za jinak nezměněných okolností platí, že čím více bank existuje a čím jsou menší, tím „tvrdší“ – a lepší – bude nabídka peněz. Podobně bude také okruh zákazníků banky omezován tím, že někteří lidé vůbec žádnou banku používat nechtějí. Čím více lidí bude přímo používat zlato namísto bankovních peněz, tím méně prostoru bude existovat pro bankovní inflaci.

Předpokládejme ovšem, že banky vytvoří kartel a dohodnou se proplácet si vzájemně svá potvrzení a nežádat o vyplácení zlata. Předpokládejme dále, že bankovní peníze jsou všeobecně používány. Existují v této situaci nějaké meze bankovní expanze? Ano. Zbylou mezí je důvěra zákazníků v banky. Dochází-li k většímu a většímu nárůstu nabídky peněz, více a více zákazníků se začne obávat snižování rezervního poměru. Ve skutečně svobodné společnosti by ti, kteří znají pravdu o výši skutečné nesolventnosti bankovního systému, mohli založit jakousi „Protibankovní ligu“ a přesvědčovat lidi, aby si vybrali své zlato z bank, dokud je ještě čas. Stručně řečeno, asociace, které by vybízely k „runům“ na banku (nebo hrozily jejich založením), by mohly bránit bankovní expanzi, případně ji zastavit a zvrátit.

Žádnými argumenty, které jsme zde předložili, nechceme napadnout běžnou bankovní činnost spočívající v poskytování *úvěrů*, jež představuje pro svobodný trh důležitou a životně nezbytnou funkci. Při úvěrové transakci směňuje držitel peněz (tj. držitel statku užitečného v současnosti) své peníze za dluhopis, který je splatný

k nějakému datu v budoucnosti (dluhopis představuje „budoucí statky“), a úroková platba odráží vyšší tržní hodnocení současných statků oproti statkům budoucím. Bankovky či depozita nepředstavují formu úvěru. Jsou to potvrzení o uložení zlata, tj. představují okamžitý nárok na peníze (zlato) nacházející se v bankovních trezorech. Dlužník se musí postarat o to, aby svůj dluh splatil v okamžiku splatnosti. Bankéř uchylující se k částečnému krytí ovšem nemůže nikdy splatit více než pouze malou část svých závazků.

V příští kapitole se budeme věnovat studiu nejrůznějších podob státních zásahů do měnového systému, z nichž většina nesměřovala k tomu, aby bylo zabráněno podvodnému tisku peněz, ale naopak se snažila o odstranění přirozených překážek inflaci.

13. Shrnutí

Co jsme se dozvěděli o fungování peněz ve svobodné společnosti? Již víme, že veškeré peníze vznikly (a musí vzniknout) z užitečné komodity, kterou vybere trh jako prostředek směny. Peněžní jednotka je prostě hmotnostní jednotkou měnové komodity – obyčejně kovu, jako např. zlata či stříbra. Ve svobodných podmínkách jsou rozhodnutí o komoditách používaných jako peníze, jejich tvaru a podobě ponechána na dobrovolném rozhodnutí svobodných lidí. Soukromá ražba je proto stejně legitimní a užitečná jako každé jiné obchodní podnikání. „Cena“ peněz je jejich kupní silou vyjádřenou všemi statky v ekonomice a je určena nabídkou peněz a poptávkou každého člověka po penězích. Jakákoli snaha vlády stanovit nějakou úroveň cen znemožní uspokojení poptávky lidí po penězích. Shledají-li lidé pohodlnějším používat jako peníze více než jeden kov, dojde ke vzniku směnného poměru, jenž bude určen relativními nabídkami a poptávkami a bude mít tendenci odpovídat poměrům kupní síly jednotlivých peněz. Jakmile bude dostatečná nabídka kovu, která umožní, aby tento kov byl zvolen trhem jako peníze, žádný další nárůst jeho množství nezlepší schopnost tohoto kovu vykonávat funkci peněz. Nárůst nabídky peněz pouze zředí kupní sílu každé unce peněz, aniž by došlo k nějakému zlepšení fungování ekonomiky. Vyšší zásoba zlata či stříbra ale dokáže uspokojit více neměnových potřeb, ke kterým může být kov používán (šperky,

průmyslové využití...), a je proto pro společnost užitečná. Inflace (nárůst peněžních substitutů nekrytých nárůstem zásob měnového kovu) není pro společnost užitečná nikdy, ale vede pouze k obohacení jedněch na úkor druhých. Inflace, jakožto podvodný útok na majetek lidí, by na svobodném trhu neměla místo.

Shrňme tedy, že svoboda může fungovat skvěle i v oblasti peněz, stejně jako může blahodárně působit ve zbytku ekonomiky. Navzdory přesvědčení mnoha autorů neexistuje v této oblasti nic zvláštního, co by vyžadovalo zásahy státu. I v této oblasti mohou všechna svá ekonomická přání nejlépe uspokojovat svobodní lidé. Pro peníze, stejně jako pro všechny ostatní lidské činnosti, platí, že „svoboda je matkou, a nikoli dcerou řádu“.

III. Vměšování státu do oblasti peněz

1. Příjmy pro vládu

Oproti všem ostatním institucím nezískávají státy své příjmy formou plateb za poskytované služby. Vlády tedy nestojí před stejným ekonomickým problémem jako všichni ostatní. Jedinci, kteří chtějí od ostatních získat více zboží a služeb, musí vyrobit a prodat více něčeho, co si ostatní přejí. Vládám stačí pouze najít způsob, jak lidem vyvlastnit více zboží bez jejich souhlasu.

V ekonomice s přímou směnou mají vládní úředníci jen jeden způsob, jak vyvlastňovat zdroje: zabaví zboží v *naturální podobě*. V peněžní ekonomice ale mají k dispozici jednodušší způsob – zabrat peněžní aktiva a poté tyto peníze použít k získání zboží a služeb, jež si vláda přeje, nebo k placení dotací upřednostňovaným skupinám. Toto uchvácení majetku se nazývá zdanění.[19]

Zdanění je ale často velmi nepopulární a v méně klidných dobách často vedlo k revolucím. Vznik peněz sice na jedné straně představoval pro lidstvo dar, ale na straně druhé zároveň vedl k vytvoření rafinovaného způsobu, jakým vláda mohla začít provádět vyvlastňování zdrojů. Na svobodném trhu je možné získat peníze buď výrobou a prodejem zboží a služeb, které lidé chtějí, nebo těžbou (což není v dlouhém období o nic ziskovější podnikání než jakékoli jiné). Jestliže ale vláda dokáže nalézt způsoby, jak provádět

---

19 Přímé zabavení zboží proto není dnes tak používané jako vyvlastnění peněžních aktiv. Nicméně stále lze najít několik případů: zabrání půdy v „řádném procesu“ podle práva vyvlastňovat, zabírání proviantu pro vojáky v okupované zemi a obzvláště nucená konfiskace pracovních služeb (např. povinná vojenská služba, povinnost účasti v soudní porotě a nucení podnikatelů vést daňové záznamy a vybírat srážkové daně).

falšování peněz – vytváření peněz z ničeho – může si snadno a rychle vytvořit vlastní peníze, aniž by se musela obtěžovat prodejem nějakých služeb či těžbou zlata. Může pak vyvlastňovat zdroje velmi rafinovaně a téměř bez povšimnutí a vyhnout se tak jitření nepřátelství vyvolaného zdaněním. Takovéto falšování peněz může ve skutečnosti vytvořit mezi samotnými jeho oběťmi pocit blaženosti z nevídané prosperity.

Falšování peněz je zjevně jen jiným pojmenováním inflace – obě aktivity vytvářejí nové „peníze“, které nejsou zlatem ani stříbrem, a obě působí podobně. Nyní jsme již tedy schopni vysvětlit, proč je v samé podstatě státu zabudována snaha provádět inflaci. Je to proto, že inflace je mocným a rafinovaným prostředkem k tomu, aby si vláda opatřila zdroje od veřejnosti. Jedná se o bezbolestnou a navýsost nebezpečnou formu zdanění.

2. Ekonomické dopady inflace

Při posuzování ekonomických dopadů inflace se nejprve zamyslíme nad tím, k čemu dochází, když se skupina falšovatelů peněz pustí do svého zkázonosného díla. Předpokládejme, že nabídka peněz v ekonomice je 10 000 uncí zlata a mazaní padělatelé, které se nedaří odhalit, přidají k této zásobě další 2 000 „uncí“. Jaké to bude mít důsledky? Samozřejmě jako první zcela zjevně vydělají falšovatelé peněz. Ti vezmou nově vytvořené peníze a použijí je k nákupu zboží a služeb. Slovy slavného kresleného vtipu z *New York Times*, který znázorňoval skupinu padělatelů zamýšlejících se nad výsledky své práce: „Spotřebním výdajům se konečně dostane potřebné podpory.“ A to je přesně ono. Místní obchodníci dostanou utrženo a peníze začnou posléze krok za krokem pronikat do ekonomiky. Jak se peníze šíří ekonomikou, tlačí nahoru ceny – již jsme si ukázali, že nové peníze pouze ředí kupní sílu každého dolaru. Toto nařeďování ale trvá nějaký čas a je proto nerovnoměrné. Během tohoto procesu proto jedni získávají a druzí tratí. Stručně řečeno, padělatelům a majitelům obchodů, u nichž nové peníze utratili, vzrostou příjmy ještě před tím, než začnou růst ceny věcí, které nakupují. Na druhé straně ale existují ve vzdálených místech ekonomiky lidé, ke kterým ještě nové peníze nedorazily. Ti zažívají

nárůst cen jimi nakupovaného zboží ještě před tím, než začnou růst jejich příjmy. Například majitelé obchodů na druhé straně země utrpí ztráty. Lidé, kteří se dostanou k novým penězům jako první, získají nejvíce. Vše se děje na úkor lidí, k nimž nové peníze dorazí nejpozději.

Inflace proto nijak nepřispívá k všeobecnému blahobytu. Namísto toho přerozděluje bohatství ve prospěch prvních držitelů nových peněz na úkor lidí, kteří jsou v tomto závodě na posledních místech. Inflace je proto ve skutečnosti závodem a velmi záleží na tom, kdo získá nové peníze nejdříve. Lidé, kteří jsou v tomto závodě na zadních pozicích, tedy ti, kteří utrpí ztráty, jsou většinou skupiny s „pevnými příjmy". Duchovní, učitelé a lidé s pevnými mzdami v procesu získávání přístupu k novým penězům za ostatními skupinami pravidelně zaostávají. Obzvláště zasaženi budou lidé, kteří mají smlouvy s pevnou výší peněžního plnění, tj. smlouvy uzavřené před inflačním nárůstem cen. Příjemci plnění z životních pojistek, důchodci na penzi, vlastníci nemovitostí, kteří uzavřeli dlouhodobé nájemní smlouvy, držitelé obligací a ostatních dluhů, lidé držící hotovost – ti všichni budou inflací poškozeni. Všichni tito lidé budou patřit mezi ty, jež budou „zdaněni".[20]

Inflace má ovšem i další katastrofické důsledky. Narušuje prazáklad každé ekonomiky: ekonomickou kalkulaci. Jelikož ceny nerostou ani rovnoměrně ani stejným tempem, začíná být pro podnikatele velmi obtížné oddělit trvalé změny od změn přechodných a posoudit skutečnou poptávku spotřebitelů nebo skutečné náklady podnikání. V účetnictví se např. běžně za „náklady" určitého aktiva považuje suma, již za toto aktivum podnikatel zaplatil. Jestliže ale zasáhne inflace, budou náklady na nahrazení daného aktiva po jeho opotřebení mnohem vyšší, než odráží účetnictví. Výsledkem bude, že účetnictví podnikatelů bude výrazně nadhodnocovat jejich zisky dosažené během inflačního období – a může tak dojít i ke

---

20 Stalo se módou vysmívat se zájmu „pravičáků" o „vdovy a sirotky" postižené inflací. Tento problém je ale jeden z nejzásadnějších, kterým se musíme zabývat. Je skutečně „pokrokové" okrást vdovy a sirotky a použít jim ukradené peníze na dotování zemědělců a dělníků ve zbrojním průmyslu?

spotřebě kapitálu navzdory zdání, že dochází k nárůstu investic.[21] Podobně také majitelé akcií a vlastníci nemovitostí dosáhnou během inflačních období kapitálových zisků, které ve skutečnosti vůbec žádnými „zisky“ nejsou. Část těchto zisků ale mohou utratit, aniž by si uvědomili, že tím v podstatě spotřebovávají svůj původní kapitál.

Vytvořením iluzorních zisků a narušením ekonomické kalkulace odstraní inflace schopnost svobodného trhu pokutovat neefektivní a odměňovat efektivní podnikatele. Všechny podniky budou zdánlivě prosperovat. Všeobecná atmosféra „trhu prodávajícího“ povede k poklesu kvality zboží a služeb pro spotřebitele, jelikož spotřebitelé se brání nárůstu cen méně, pokud k němu dochází v podobě zhoršování kvality.[22] Během inflace se ale kvalita práce sníží také z jednoho subtilnějšího důvodu: lidé podléhají kouzlu rychlého zbohatnutí, které se zdá být v době stále rostoucích cen na dosah a často začínají pohrdat střídmým chováním. Inflace pokutuje spořivost a podporuje vytváření dluhů, neboť každé množství vypůjčených peněz bude spláceno v penězích s nižší kupní silou v porovnání s jejich původní hodnotou. Lidé jsou tedy odrazováni od spoření a půjčování, a jsou naopak motivováni k tomu, aby si vypůjčovali a později spláceli. Inflace proto vytvářením falešného pocitu „prosperity“ snižuje všeobecnou životní úroveň.

Inflace ale naštěstí nemůže pokračovat do nekonečna. Lidé si totiž nakonec uvědomí existenci tohoto druhu zdanění, uvědomí si, že dochází k nepřetržitému snižování kupní síly jejich peněz.

Když ceny začnou růst, lidé nejprve říkají: „To je něco neobvyklého, asi výsledek nějaké nepředvídané události. Odložím své nákupy a počkám, až ceny zase klesnou.“ Jedná se o běžné chování během

---

21 Tato chyba se projeví nejvíce v podnicích s nejstarším vybavením a v odvětvích nejvíce kapitálově náročných. V průběhu inflace proto do těchto sektorů vstoupí nepřiměřený počet firem. Podrobnější diskusi o tomto problému lze najít v Baxter, W. T.: „The Accountant's Contribution to the Trade Cycle“, *Economica*, květen 1955, str. 99–112.

22 V současnosti, kdy se věnuje velká pozornost „indexům životních nákladů“ (např. v podobě indexovaných mezd), existuje silný tlak na zvyšování cen takovým způsobem, aby se tato změna v indexech neprojevila.

první fáze inflace. Samotné toto chování zmírňuje nárůst cen a inflaci zastírá, protože v jeho důsledku roste poptávka po penězích. Inflace ale pokračuje a lidé si začnou uvědomovat, že v důsledku trvalé inflace narůstají ceny trvale. Lidé začnou říkat: „Raději nakoupím hned, i když jsou ceny vysoké, protože když budu čekat, ceny vzrostou ještě více.“ Výsledkem je, že poptávka po penězích klesá a ceny vzhledem k nárůstu nabídky peněz rostou *více* než proporcionálně. V tomto okamžiku se často začínají ozývat hlasy, aby vláda „zmírnila nedostatek peněz“ způsobený zrychleným nárůstem cen, a tak vláda provádí inflaci ještě rychleji. Země se brzy dostane do situace, v níž je krize na spadnutí, kdy lidé říkají: „Musím okamžitě nakoupit cokoli, abych se zbavil peněz, jež se mi v rukou znehodnocují.“ Nabídka peněz se zvyšuje do závratných výšin, poptávka se propadá a ceny dosahují astronomických výšin. Výroba dramaticky klesá, jelikož lidé tráví více a více času tím, že hledají způsoby, jak se zbavit svých peněz. Měnový systém se zcela rozpadá a ekonomika přechází na jiné peníze, jež jsou k dispozici – kovy, zahraniční měny (probíhá-li inflace v jedné zemi), nebo se ekonomika dokonce vrací k výměnnému obchodu. Měnový systém se v důsledku následků inflace rozpadá.

Takové *hyperinflace* známe z historie *asignátů* během Francouzské revoluce, *kontinentalů* z doby Americké revoluce a zvláště z krize v Německu v roce 1923 či osudů čínské měny a měn dalších států po druhé světové válce.[23]

Posledním důsledkem inflace je to, že kdykoli jsou nové peníze poprvé použity jako půjčky podnikatelům, vyvolává inflace obávaný

---

23 Podrobnosti o německé hyperinflaci lze najít v Bresciani-Turroni, Constantino: *The Economics of Inflation*, George Allen and Unwin, Ltd., 1937.

•••

Příkladem z 90. let je vývoj v Jugoslávii, kde se prezidentu Miloševičovi podařilo uskutečnit jeden ze svých nezapomenutelných „úspěchů“. V letech 1992–4 provedl druhou největší a druhou nejdéle trvající hyperinflaci v dějinách lidstva (čímž samozřejmě zcela rozvrátil jugoslávské hospodářství a připravil masy lidí o celoživotní úspory). Vrcholem hyperinflace byl leden 1994, kdy oficiální měsíční míra inflace dosáhla 313 milionů procent. (Pozn. překl.)

„hospodářský cyklus“. Tento nenápadný, ale smrtelný proces, který může nepozorovaně probíhat po generace, funguje následovně: bankovní systém pod záštitou státu vytvoří nové peníze a půjčí je podnikatelům. Pro podnikatele mají nové prostředky podobu skutečných investic, ale tyto prostředky nepocházejí z dobrovolných úspor jako investice generované na svobodném trhu. Nové peníze jsou podnikateli investovány do různých projektů a vyplaceny za práci dělníkům a za ostatní výrobní faktory v podobě vyšších mezd a cen. Nové peníze začínají prosakovat do zbytku ekonomiky a lidé obnovují svůj starý poměr spotřeby k úsporám. Stručně řečeno, přejí-li si lidé uspořit a investovat 20 % svého příjmu a zbytek spotřebovat, nové bankovní peníze půjčené podnikatelům vyvolávají zprvu zdání, že velikost úspor je větší. Když se ale nové peníze dostanou do rukou veřejnosti, dojde k obnovení poměru 20/80 a ukáže se, že mnohé investice jsou nyní nehospodárné. Odstraňování těchto nehospodárných investic vzniklých v důsledku zdánlivé prosperity vyvolané inflací představuje v hospodářském cyklu fázi *deprese*.[24]

3. Nucený mincovní monopol

Aby se vládě podařilo využít příjmů z falšování peněz, musí podniknout řadu kroků, kterými se vzdálí od fungování svobodného trhu. Vláda nemůže jednoduše vtrhnout na trh a začít tisknout své papírové poukázky. Takovýmto rychlým způsobem vytvořené státní peníze by asi bylo ochotno přijmout jen málo lidí. Dokonce i v současné moderní době řada lidí v „zaostalých zemích“ jednoduše odmítla přijímat papírové peníze a trvala na placení pouze ve zlatě. Útok státu na peníze musí být proto daleko subtilnější a postupnější.

Do doby před několika málo staletími neexistovaly banky, a proto vláda nemohla využít bankovní mechanismus k vytvoření masivní

---

24 Podrobnější analýzu hospodářského cyklu lze najít v Rothbard, Murray: *America's Great Depression*, D. Van Nostrand Co., 1963, část I.

• • •

V českém jazyce viz Šíma, Josef: *Trh v čase a prostoru*, Liberální institut, 2000. (Pozn. překl.)

inflace, jako to dělá dnes. Co mohla dělat v situaci, kdy obíhalo pouze zlato a stříbro?

Prvním krokem, který rázně podnikly všechny větší vlády, bylo vyhrazení si úplného monopolu na *ražbu mincí*. To se stalo nevyhnutelným prostředkem k získání kontroly nad nabídkou mincí. Na mince byla vyražena podobizna krále či pána a začal být rozšiřován mýtus, že ražba mincí je základním znakem „suverenity" a výsadním právem feudála. Monopol ražby umožnil státu razit jakékoli denominace mincí, které vláda (a nikoli veřejnost) chtěla. Výsledkem bylo, že došlo k násilnému omezení různosti mincí na trhu. Kromě toho si mincovny mohly nyní účtovat vysokou cenu, tedy cenu vyšší než náklady – „seignorage", cenu právě pokrývající náklady – „brassage", nebo mohly razit mince zdarma. *Seignorage* představovalo monopolní cenu a uvalovalo zvláštní břímě na přeměnu neraženého kovu v mince. Zdarma prováděná ražba na druhou stranu nadměrně motivovala k vyrábění mincí z kovu a vynucovala si, aby daňoví poplatníci platili za služby ražby mincí, jež využívali ostatní.

Poté co se vládám podařilo získat monopol ražby, snažily se podporovat používání *jména* měnové jednotky a dělaly co mohly, aby oddělily toto jméno od hmotnosti mince, která tvořila skutečnou podstatu mince. I tato skutečnost měla ovšem nesmírný význam, neboť zbavila vlády nutnosti zachovávat věrnost společným penězům světového trhu. Namísto toho, aby byly používány grány či gramy zlata nebo stříbra, podporoval každý stát kvůli údajnému zájmu měnového patriotismu používání národních jmen: dolary, marky, franky atp. Tato změna umožnila vznik nejvýznamnějšího prostředku vládního falšování mincí: zlehčování.

4. Zlehčování mincí

Zlehčování mincí je právě tou metodou jejich falšování, které se stát snažil zabránit tím, že soukromým firmám ve jménu přísné ochrany kvality peněz zakázal ražbu. V některých případech se vlády dopustily prostého podvodu – tajně smísily zlato s jinými příměsemi a vytvořily lehčí mince. Většinou ale mincovny všechny mince v království roztavily a přerazily, lidem daly zpět stejný počet

„liber“ či „marek“, ale tyto mince byly již lehčí. Zbylé unce zlata a stříbra zbyly v kapse krále, který je používal na krytí svých výdajů. Tímto způsobem vláda nepřetržitě podváděla a měnila definici peněz, kterou se zavazovala chránit. Zisky ze zlehčování mincí byly panovníky vznosně nazývány „seignorage“.

Rychlé a podstatné zlehčování mincí se stalo charakteristickým znakem středověku téměř ve všech zemích Evropy. V roce 1200 byl např. francouzský *livre tournois* definován jako 98 gramů ryzího stříbra. V roce 1600 už představoval pouhých jedenáct gramů. Ukázkovým příkladem je *dinár*, který byl mincí Saracénů ve Španělsku. Když byl prvně ražen na konci 7. století, představoval původně 65 gránů zlata. Saracéni byli pozoruhodně obezřetní v měnových otázkách, a tak ještě v polovině 12. století byl *dinár* stále ještě 60 gránů. V tomto okamžiku bylo Španělsko dobyto křesťanskými králi a na počátku 13. století *dinár* (který se teď nazýval *maravedi*) představoval jen 14 gránů. Brzy byla zlatá mince tak lehká, že nemohla zůstat v oběhu a byla nahrazena *stříbrnou* mincí. I ta ale byla zlehčována a v polovině 15. století představovala mince *maravedi* pouze 1,5 gránu, což bylo opět příliš málo na to, aby mince mohla obíhat.[25]

5. Greshamův zákon a ražba mincí

a. Bimetalismus

Vlády často uvalují regulaci cen kvůli tomu, aby odvrátily pozornost veřejnosti od prováděné inflace a poukázaly na údajná zla svobodného trhu. Jak jsme si již ukázali, „Greshamův zákon“, který říká, že uměle nadhodnocené peníze vytlačují z oběhu peníze uměle podhodnocené, je příkladem obecných důsledků regulace cen. Vláda vlastně stanovuje maximální cenu jedněch peněz ve vyjádření druhými penězi. Maximální cena způsobuje nedostatek té měny (její vymizení a přesunutí do zahraničí či její hromadění), pro kterou je

---

25 O zlehčování mincí se lze dočíst v Groseclose, Elgin: *Money and Man*, Frederick Ungar, 1961, str. 57–76.

stanovena maximální cena (měna je uměle podhodnocená), a vede k jejímu nahrazení nadhodnocenými penězi.

Viděli jsme, jak tento mechanismus funguje v případě nových a opotřebených mincí. Jednalo se o jeden z prvních příkladů působení Greshamova zákona. Tím, jak se vládám podařilo učinit podstatou peněz nějakou abstraktní jednotku namísto hmotnosti určité komodity a standardizovat denominace mincí tak, aby odpovídaly jejich potřebám, a nikoli potřebám veřejnosti, mohly bez problémů nazývat nové a opotřebované mince stejným jménem, navzdory tomu, že jejich hmotnost byla odlišná. Výsledkem bylo, že lidé hromadili a vyváželi nové mince a do oběhu posílali mince opotřebované. Na to reagovaly vlády proklínáním „spekulantů“, cizinců nebo svobodného trhu jako takového kvůli situaci, kterou samy způsobily.

Obzvláště důležitým příkladem Greshamova zákona byl věčný problém „standardu“. Ukázali jsme si, že svobodný trh ustanovil „paralelní standardy“ zlata a stříbra, jejichž ceny se vzájemně pohybovaly podle nabídky a poptávky na trhu. Vlády se ale rozhodly, že trhu vypomohou tím, že zasáhnou a věci „zjednoduší“. O co by bylo vše jednodušší, myslely si, kdyby poměr ceny zlata k ceně stříbra byl pevně stanoven, řekněme na 20 uncí stříbra za jednu unci zlata! Poté by oboje peníze mohly vždy obíhat v pevném poměru a – což je mnohem důležitější – vlády by se konečně mohly zbavit zátěže plynoucí ze skutečnosti, že se s penězi zachází podle hmotnosti, a nikoli podle počtu abstraktních jednotek, jimiž jsou peníze označeny. Představme si peněžní jednotku „rur“ definovanou Ruritánci jako 1/20 unce zlata. Ukázali jsme si, jak důležité je pro vládu přimět veřejnost, aby „rur“ považovala za abstraktní, nezávisle existující jednotku, která má jen slabou vazbu na zlato. Jak to zařídit lépe, než že stanovíte pevný poměr zlata ke stříbru? Poté se „rur“ nestává pouhou 1/20 unce zlata, *ale také* jednou uncí stříbra. Přesný význam slova „rur“, kterým bývalo označení hmotnosti zlata, je v tomto okamžiku ztracen a lidé začínají považovat „rur“ za něco, co existuje samo o sobě a co bylo nějak vládou za účelem zajištění dobrého a efektivního fungování ekonomiky ustanoveno tak, aby se rovnalo jisté hmotnosti zlata i stříbra.

Nyní jasně vidíme, jaký význam má vytváření patrioticky znějících či národních jmen pro unce či grány zlata. Každá takováto

nálepka nahrazuje uznávané světové jednotky hmotnosti a pro vlády se stává mnohem snadnější se peněžní jednotky zmocnit a vyvolat dojem, že existence této peněžní jednotky je na množství zlata zcela nezávislá. Pevné stanovení poměru zlata ke stříbru (nazývané *bimetalismus*) velmi elegantně tohoto cíle dosáhlo. *Nesplnilo* ale svůj druhý cíl, kterým bylo zjednodušení národního měnového systému. Opět totiž došlo na Greshamův zákon. Vlády obvykle stanovily počáteční bimetalický poměr (řekněme 20/1) ve výši běžného poměru na svobodném trhu. Tento tržní poměr se ale podobně jako všechny tržní ceny nevyhnutelně časem mění tím, jak dochází ke změně situace na straně nabídky a poptávky. Dojde-li ke změnám, je zcela nutné, že pevný bimetalický poměr přestane odpovídat situaci na trhu. Zlato či stříbro bude najednou nadhodnoceno. Bude-li nadhodnoceno stříbro, bude zlato poté drženo v hotovosti, bude mizet na černém trhu nebo bude vyváženo, zatímco stříbro bude přitékat do země ze zahraničí, lidé jej budou přestávat držet pro potřeby hotovosti a stane se v Ruritánii jedinými obíhajícími penězi. Všechny země na světě po staletí zápolily s katastrofickými důsledky náhlých změn kovových peněz. Jednou stříbro přitékalo a mizelo zlato, pak došlo ke změně vzájemného tržního poměru a do země proudilo zlato a mizelo z ní stříbro.[26]

Po vyčerpávajících staletých problémech s bimetalismem se vlády rozhodly vybrat jeden kov, který se stal měnovým standardem – bylo jím většinou zlato. Stříbro pak bylo degradováno do úlohy „symbolických mincí“, používaných k drobným transakcím, nepředstavujících však mince plnohodnotné. (Ražení symbolických mincí bylo také vládou zmonopolizováno a jelikož nedocházelo ke 100% krytí těchto mincí zlatem, jednalo se o způsob zvyšování nabídky peněz.) Odstranění stříbra jako peněz zcela jistě poškodilo mnoho lidí, kteří dávali přednost používání stříbra pro uskutečňování nejrůznějších transakcí. Na bojovém pokřiku zastánců bimetalismu, že došlo ke spáchání „zločinu proti stříbru“, bylo něco pravdy.

---

26 K mnoha případům zlehčování mincí docházelo ve skutečnosti skrytě v situaci, kdy vlády tvrdily, že pouze přibližují oficiální poměr stříbra ke zlatu existujícímu tržnímu poměru.

Zločinem ale ve skutečnosti bylo původní zavedení bimetalismu namísto existence paralelních standardů. Bimetalismus vytvořil neskutečně obtížnou situaci, kterou vláda mohla vyřešit buď návratem k úplné svobodě v měnové oblasti (paralelním standardům) nebo výběrem jednoho ze dvou kovů do úlohy peněz (zlatý či stříbrný standard). Úplná měnová svoboda byla ale v této situaci považována za absurdní a donkichotské snažení, a tak byl většinou přijat zlatý standard.

b. Zákonné platidlo

Jakým způsobem dokázaly vlády vynutit regulaci cen v oblasti směnných poměrů mezi měnami? Pomocí nástroje zvaného *zákony o zákonném platidle*. Peníze jsou používány k placení minulých dluhů stejně jako k současným „hotovostním" transakcím. Jestliže došlo k situaci, že v účetnictví se primárně objevovalo jméno národní měny, a nikoli skutečná hmotnost peněz, začaly se i smlouvy uzavírat v jistých jednotkách „peněz". Ustanovení o zákonném platidle nařizovala, jaké „peníze" to mají být. Když bylo původně pouze zlato a stříbro určeno jako „zákonné platidlo", lidé to nepovažovali za něco, co by jim mohlo škodit, ale měli si uvědomit, že v oblasti vlivu státu na peníze došlo k nebezpečnému precedentu. Jestliže se vláda drží původních peněz, jsou její ustanovení o zákonném platidle nepodstatná a nadbytečná.[27] Vláda na druhou stranu může za zákonné platidlo prohlásit spolu s měnou kvalitní i měnu nekvalitní. Vláda tedy může vyhlásit, že jsou opotřebované mince k úhradě dluhů stejně dobré jako mince nové nebo že zlato je v daném pev-

---

27 „Běžná smluvní svoboda zajišťuje vše potřebné a není k ní potřeba žádný zákon, který určí speciální funkci nějaké podoby peněz. Přijali jsme jako peněžní jednotku zlatý sovereign... Slíbím-li zaplatit 100 souvereignů, nepotřebuji žádný speciální zákon upravující zákonné platidlo, který by říkal, že musím zaplatit 100 souvereignů a že zavázal-li jsem se platit 100 sovereignů, nemohu se zříci své povinnosti a zaplatit v něčem jiném." Farrer, Lord: *Studies in Currency 1898*, Macmillan and Co., 1898, str. 43. Diskusi o zákonném platidle lze také najít v Mises: *Human Action*, Yale University Press, 1949, str. 632 pozn. pod čarou a str. 444.

ném poměru k tomuto účelu stejně dobré jako stříbro. Ustanovení o zákonném platidle poté uvádějí do chodu Greshamův zákon.

Udržují-li ustanovení o zákonném platidle nadhodnocené peníze v oběhu, vede to ještě k jedné další skutečnosti. Dlužníci jsou upřednostňováni na úkor věřitelů. Dlužníkům je totiž poté umožněno splácet své dluhy v mnohem horší měně, než jakou si vypůjčili, a věřitelé jsou tak připraveni o peníze, jež jim po právu náležely. Tato konfiskace majetku věřitelů ovšem obohacuje pouze stávající dlužníky. *Budoucí* dlužníci se budou muset vyrovnat s větší vzácností úvěrů, která bude vyvolána tím, že si věřitelé dobře zapamatují, jak je vláda v minulosti oloupila.

6. Shrnutí: Vláda a ražba mincí

Vynucený mincovní monopol a ustanovení o zákonném platidle představovaly základní stavební kameny vládní snahy o ovládnutí peněz v jejich zemích. Vlády se snažily uplatnit tato opatření a tím zároveň zabránily tomu, aby se v oběhu nacházely jakékoli mince ražené jinými vládami.[28] V každé zemi bylo možné používat pouze mince jejího panovníka. Mezi zeměmi bylo k úhradám používáno neražené zlato a stříbro. To ještě více přetrhalo svazky mezi různými částmi světového trhu, ještě více oddělilo země od sebe a narušilo mezinárodní dělbu práce. Nicméně kovové peníze stále vytvářely překážky inflaci produkované vládou. Existovaly jisté meze zlehčování mincí, které vláda mohla uskutečnit, a skutečnost, že všechny země používaly zlato a stříbro, vytvářela zásadní překážku úplné kontroly vlády nad penězi na daném území. Panovníci byli stále vedeni k disciplíně prostřednictvím mezinárodních kovových peněz.

Ovládnutí peněz státy mohlo být úplné a vládní padělání peněz neomezené až tehdy, když se v posledních staletích dostaly do centra dění peněžní substituty. Vynález papírových peněz a bankovních depozit (které mají řadu ekonomických výhod, jsou-li plně kryty zlatem či stříbrem), otevřel vládě bránu na cestě k ovládnutí peněz a tedy úplnému ovládnutí celého ekonomického systému.

---

28 Používání zahraničních mincí bylo rozšířené ve středověku a ve Spojených státech až do poloviny 19. století.

7. Umožnění bankám odmítnout placení

Moderní ekonomika, ve které hrají důležitou úlohu banky a hojně jsou používány peněžní substituty, poskytuje vládě skvělou příležitost upevnit svou kontrolu nad nabídkou peněz a libovolně rozhodovat o výši inflace. V oddíle 12 v části II. jsme viděli, že v systému „svobodného bankovnictví“ existují tři zásadní překážky provádění inflace: (1) rozsah klientely každé z bank, (2) rozsah klientely celého bankovního systému, tj. rozsah, v jakém lidé používají peněžní substituty, a (3) důvěra klientů v jejich banky. Čím menší je okruh zákazníků každé banky a celého bankovního systému nebo čím více je otřesena důvěra v tento systém, tím větší budou omezení inflace v ekonomice. Vláda udělováním privilegií a řízením bankovního systému usilovala o odstranění těchto omezení.

Všechna tato omezení samozřejmě spočívají na jedné základní povinnosti: povinnosti bank na požádání splnit slib, k němuž se zavázaly – vydat komoditu jejím majitelům. Viděli jsme, že žádná banka fungující na částečném krytí nemůže všechny své závazky splatit. Ukázali jsme si také, že každá banka na takovouto hru přistupuje. Každý systém založený na soukromém vlastnictví stojí ovšem na tom, že závazky musí být plněny. Nejnevybíravějším způsobem, jakým vláda může přispět k inflaci, je udělení speciálního privilegia bankám, které jim umožňuje neplatit své závazky a dále působit na trhu. Zatímco všichni ostatní musí své dluhy platit nebo musí zbankrotovat, bankám je povoleno odmítnout výměnu peněžních substitutů za peníze a ve stejném okamžiku nutit své dlužníky splácet půjčky, které jim poskytly. Obvykle se to nazývalo „pozastavení směnitelnosti za kov“. Přesnějším označením by bylo „udělení licence ke krádeži“, neboť jak jinak nazvat situaci, kdy vláda dovolí podniku dále existovat, přestože nedodržuje podmínky smlouvy?

Masové pozastavování směnitelnosti za kov se ve Spojených státech stalo v dobách bankovních problémů téměř tradicí. Začalo v době války roku 1812. Většina bank v zemi působila v Nové Anglii, která byla proti americkému vstupu do války. Tyto banky odmítly půjčovat na válečné účely, a tak si vláda půjčila od nových bank v jiných státech. Tyto banky kvůli těmto půjčkám vydaly nové

papírové peníze. Inflace byla tak velká, že nové banky byly zaplaveny žádostmi o směnu za kov, které přicházely obzvláště od konzervativních bank z Nové Anglie, které měnovou expanzi neprováděly, ale na jejichž území vláda většinu peněz utrácela za válečné zboží. Výsledkem bylo masové „pozastavení směnitelnosti“ v roce 1814, které trvalo více než dva roky (ještě dlouho poté, co válka skončila). Rozmáhající se banky vydávaly během této doby bankovky, které nemusely za zlato či stříbro směňovat.

Toto pozastavení vydávání zlata vytvořilo precedent pro následující ekonomické krize v letech 1819, 1837, 1857 atd. Výsledkem této tradice bylo to, že si banky uvědomily, že se po vytvořené inflaci nemusejí obávat krachu, což samozřejmě vedlo k další inflaci a k „divokému bankovnictví“. Autoři, kteří poukazují na Ameriku 19. století jako na hrozivý příklad „svobodného bankovnictví“, si neuvědomují zásadní význam skutečnosti, že banky byly v každé finanční krizi této povinnosti zproštěny.

Vlády spolu s bankami přesvědčily veřejnost o spravedlnosti svého kroku. Každý, kdo se pokoušel získat během krize zpět své peníze, byl dokonce považován za špatného „vlastence“ a odsuzován jako někdo, kdo okrádá své druhy, zatímco banky byly často chváleny za to, že vlastenecky zachraňovaly společnost v dobách jejích finančních problémů. Mnoho lidí bylo ovšem takovým chováním pohoršeno a tak dal tento pocit vzniknout slavnému Jacksonovskému hnutí za „tvrdé peníze“, které vzkvétalo v době před Občanskou válkou.[29]

Navzdory používání těchto metod ve Spojených státech nebylo periodické udělování takových privilegií bankám pravidlem politiky v jiných zemích. Šlo o velmi hrubý nástroj, který bylo možno využívat jen zřídka (nešlo jej využívat trvale, jelikož málokdo by se stal klientem bank, které *nikdy* nesplácejí své závazky) a, co je důležitější, nesloužil k získávání kontroly státu nad bankovním systémem. Vlády konec konců nechtějí pouze inflaci, ale inflaci, kterou mají zcela pod kontrolou a rozhodují o ní. Nesmí existovat

---

29 Viz White, Horace: *Money and Banking*, 4. vydání, Ginn and Co., 1911, str. 322–27.

riziko, že se řízení této akce ujmou banky. A proto byl použit mnohem jemnější, bezproblémovější a trvalejší mechanismus, který byl prodán veřejnosti jako znak samotné civilizace – centrální bankovnictví.

8. Centrální bankovnictví: Odstranění překážek inflaci

Centrální bankovnictví je v současnosti řazeno do stejné kategorie jako je moderní kanalizace či dobré silnice: Každá ekonomika, která je nemá, se nazývá „zaostalá“, „primitivní“ či zcela na okraji dění. Vytvoření centrální banky Spojených států (Federálního rezervního systému) v roce 1913 bylo vítáno jako krok, který Spojené státy konečně zařadil na úroveň „vyspělých“ zemí.

Centrální banky jsou často nominálně vlastněny soukromými subjekty nebo jsou jako ve Spojených státech společným vlastnictvím soukromých bank. Jsou ale vždy řízeny vládou jmenovanými úředníky a fungují jako odnož vlády. Tam, kde jsou vlastněny soukromě, jako např. původní *Bank of England* nebo *Second Bank of the United States*, bývá obvyklá snaha vlády provádět inflaci ještě doplněna o snahu jejích vlastníků dosáhnout zisku.

Centrální banka si udržuje svou rozhodující pozici díky vládou udělenému *monopolu na vydávání peněz*. To je často klíčem k moci, o kterém se příliš nemluví. Soukromým bankám je bez výjimky zakázáno vydávat bankovky. Toto privilegium je vyhrazeno centrální bance. Soukromé banky mohou pouze poskytovat depozita. Jestliže si jejich zákazníci přejí přeměnit depozita na bankovky, banky musejí jít za centrální bankou, která jim je poskytne. Odtud se vzalo vznešené označení centrální banky jako „banka bank“. V této pozici je ale pouze proto, že bankéři jsou nuceni s ní obchodovat. To mělo za následek, že bankovní depozita se stala směnitelná nejen za zlato, ale také za bankovky centrální banky. A tyto nové bankovky nebyly obyčejnými bankovkami. Byly to závazky centrální banky, instituce obklopené majestátnou aurou samotné vlády. Vláda konec konců jmenuje představitele banky a koordinuje její politiku s ostatními politikami státu. Získává její bankovky formou daní a vyhlašuje je zákonným platidlem.

Z toho všeho vyplývá, že všechny banky v zemi se stávají klienty centrální banky.[30] Zlato proudilo od soukromých bank do centrální banky a výměnou za ně se veřejnosti dostalo bankovek centrální banky a stažení zlatých mincí z oběhu. Zlaté mince byly posměšně „oficiálními místy" nazývány jako pouhá obtíž, zastaralý, neefektivní a starodávný „fetiš", který se možná hodí dětem pod stromeček, ale to je tak všechno. O co bezpečnější, pohodlnější a efektivnější je zlato v situaci, kdy leží v neražené podobě v mohutných sklepeních centrální banky! Veřejnost, vystavena této propagandě a ovlivněna údajnou pohodlností používání bankovek centrální banky a výhodností jejich krytí vládou, postupně přestávala používat zlaté mince ve svém každodenním životě. Zlato neúprosně plynulo do centrální banky, kde v takto „centralizované" podobě umožňovalo daleko větší inflaci peněžních substitutů.

Federal Reserve Act ve Spojených státech nutí banky udržovat minimální rezervní poměr k depozitům a od roku 1917 se tyto rezervy mohou skládat pouze z depozit u Federální rezervní banky. Zlato tak již nemohlo tvořit část legálních bankovních rezerv a muselo být uloženo ve Federální rezervní bance.

Celý tento proces zbavil veřejnost zvyku používat zlato a dopravil zlato, jež lidé vlastnili, do nepříliš dobré péče státu, kde mohlo být poměrně bezbolestně konfiskováno. Obchodníci na mezinárodních trzích ale stále neražené zlato používali pro velké transakce, ale v rámci celé populace tvořili zanedbatelný podíl.

Jedním z důvodů, proč veřejnost mohla být svedena od zlata k bankovkám, byla ohromná *důvěra*, kterou všichni v centrální banku vkládali. Centrální banka, v jejímž držení se nacházelo téměř veškeré zlato v zemi a za níž stála mocná vláda se svým renomé, zcela jistě nemohla nikdy zkrachovat! A je také pravda, že žádná centrální banka v zaznamenané historii nikdy nezkrachovala. Proč by se to ale nemohlo stát? Kvůli někdy sice nepsanému

---

30 Banky ve Spojených státech byly zákonem nuceny se připojit k Federálnímu rezervnímu systému a vést své účty u Federálních rezervních bank. (Takové „státní banky", které nejsou členy Federálního rezervního systému, uchovávají své rezervy u členských bank.)

ale zcela zřejmému pravidlu, že vláda *nemůže* centrální banku nechat zkrachovat! Pokud vláda občas umožnila pozastavit výplaty zlata soukromým firmám, tím spíše toto umožní centrální bance, představující její součást, kdykoli by se ocitla v problémech! Precedent byl ustanoven v historii centrálního bankovnictví na konci 18. století, kdy Anglie povolila *Bank of England* pozastavit výplatu zlata a nechala toto opatření v platnosti více než dvacet let.

Centrální banka byla tedy vyzbrojena téměř neomezenou důvěrou veřejnosti. V této době lidé nemohli vidět, že centrální bance je dovoleno falšovat peníze dle svého uvážení a navzdory tomu zůstat imunní vůči jakýmkoli závazkům, jestliže někdo zpochybnil její zdravý základ. Pohlíželi na centrální banku prostě jako na velkou národní banku, která vykonává veřejnou službu a je chráněna před bankrotem tím, že je v podstatě součástí vlády.

Centrální banka se dále rozhodla vybavit soukromé banky důvěrou veřejnosti. To byl ovšem složitější úkol. Centrální banka proto oznámila, že bude zasahovat vždy jako „věřitel poslední instance“, tj. že bude připravena půjčit peníze jakékoli bance v potížích, a to obzvláště tehdy, bude-li po mnoha bankách najednou požadováno, aby dostály svým závazkům.

Vlády také dále podpořily banky tím, že začaly bránit vzniku „runů na banku“, tj. případům, kdy mnoho klientů má podezření, že dochází k nějakým nepravostem, a žádají o vydání svého majetku. I tak někdy umožnily bankám, aby pozastavily výplaty, což byl případ povinných bankovních „prázdnin“ v roce 1933. Byly schváleny zákony zakazující vyzývání k runům na banku a vlády zahájily – jako např. během deprese v roce 1929 ve Spojených státech – kampaň proti těm, kdo „sobecky“ a „nevlastenecky“ hromadili zlato. Spojené státy nakonec tento nepříjemný problém bankovních krachů „vyřešily“ a v roce 1933 vytvořily Federální pojišťovnu vkladů (*Federal Deposit Insurance Corporation*). Tato agentura má pouze nepatrné množství „krytí“ vzhledem k objemu bankovních depozit, které „pojišťuje“. Ve veřejnosti byl ale vytvořen dojem (který může být zcela podložený), že federální vláda bude připravena natisknout tolik nových peněz, aby vyplatila všechny pojištěné vklady. Vláda tím dokázala přenést ohromnou důvěru, kterou v ni veřejnost má, na celý bankovní systém a centrální banku.

Ukázali jsme si, že založením centrální banky vlády značně uvolnily, ne-li zcela odstranily, dvě ze tří hlavních omezení stojících v cestě bankovní úvěrové inflaci. A jak je to se třetím omezením – problémem velikosti klientely každé banky? Odstranění tohoto omezení představuje jeden z hlavních důvodů existence centrální banky. V systému svobodného bankovnictví by inflace kterékoli z bank brzy vedla k požadavkům ostatních bank na vyplacení zlata, neboť klientela každé banky je velmi omezená. Centrální banka ale může pumpováním rezerv do všech bank zajistit, že všechny tyto banky mohou společně provádět expanzi a mohou tak činit stejným tempem. Provádějí-li všechny banky expanzi, pak nevzniká problém, že by jedna banka požadovala výplatu zlata na bance druhé, a každá banka shledává, že její klientelou je ve skutečnosti celá země. Stručně řečeno, omezení bankovní expanze představované velikostí klientely každé banky se stává mnohem volnějším, neboť je nyní představováno velikostí klientely celého bankovního systému. To samozřejmě znamená, že žádná banka nemůže provádět větší expanzi, než si centrální banka přeje. Vláda tedy konečně dosáhla moci kontrolovat a řídit inflaci produkovanou bankovním systémem.

Kromě toho, že došlo k odstranění omezení inflace, skutečnost, že byla založena centrální banka, má přímý vliv na inflaci. Než došlo ke zřízení centrální banky, držely banky své rezervy ve zlatě. Nyní zlato plyne do centrální banky výměnou za depozita centrální banky, která nyní představují rezervy komerčních bank. Samotná centrální banka ale drží pouze částečné zlaté rezervy svých vlastních závazků! Proto založení centrální banky významně zvyšuje inflační potenciál země.[31]

---

31 Zřízení Federálního rezervního systému tímto způsobem ztrojnásobilo schopnost bankovního systému Spojených států provádět expanzi. Federální rezervní systém také snížil průměrné zákonné požadavky všech bank z přibližně 21 % v roce 1913 na 10 % v roce 1917, čímž dále inflační potenciál zdvojnásobil. Celkem se tedy jednalo o zšestinásobení inflačního potenciálu. Viz Phillips, Chester A., McManus T. F,. a Nelson, R. W.: *Banking and the Business Cycle*, The Macmillan Co, 1937, str. 23 *ff.*

9. Centrální bankovnictví: Řízení inflace

Jak přesně vykonává centrální banka úlohu regulátora soukromých bank? Určováním jejich „rezerv“ – jejich depozitních účtů u centrální banky. Banky udržují jistý poměr rezerv ke svým celkovým závazkům plynoucím z depozit. Ve Spojených státech je tato úloha ulehčována tím, že existuje zákonné minimum rezerv předepsané bankám. Centrální banka může pak způsobovat inflaci přeléváním rezerv do bankovního systému a také snižováním rezervního poměru. Tím umožňuje celostátní bankovní úvěrovou expanzi. Drží-li banky rezervy v poměru 1/10 k depozitům, pak „nadbytečné rezervy“ (rezervy nad požadovaný poměr) ve výši 10 milionů dolarů umožní vytvořit celostátní inflaci ve výši 100 milionů. Jelikož banky úvěrovou expanzí utrží zisky a jelikož vláda velmi zkomplikovala jejich krach, budou se obvykle snažit „napůjčovat“ vše, co jim regulace umožňuje.

Centrální banka zvyšuje množství bankovních rezerv nákupy aktiv na trhu. K čemu dojde, když například centrální banka nakoupí aktiva (jakákoli aktiva) od pana Jonese v hodnotě 1000 dolarů? Centrální banka panu Jonesovi vypíše šek ve výši 1000 dolarů, kterým za jeho aktivum zaplatí. Centrální banka nevede soukromé účty, takže pan Jones si vezme šek a předloží jej své bance. Jonesova banka mu připíše na účet 1000 dolarů a předloží šek centrální bance, která jí připíše dodatečných 1000 dolarů do jejích rezerv. 1000 dolarů v rezervách ale umožní bance provést několikanásobnou úvěrovou expanzi, a to obzvláště tehdy, rozlévají-li se dodatečné rezervy tímto způsobem do mnoha bank po celé zemi.

Nakoupí-li centrální banka aktivum přímo od banky, pak je výsledek ještě zřejmější. Bance se zvýší rezervy, což vytváří základ pro multiplikační proces úvěrové expanze.

Oblíbeným aktivem, které centrální banka ráda nakupovala, se nepochybně staly vládní cenné papíry. Tímto způsobem si vláda zajišťuje trh pro své vlastní cenné papíry. Vláda tedy může snadno provádět inflaci peněžní nabídky vydáváním obligací a poté nařídit své centrální bance, aby je nakupovala. Centrální banka se často uchyluje ke snaze udržet tržní ceny vládních cenných papírů na

určité úrovni, a tím způsobuje příliv cenných papírů do centrální banky a následnou trvalou inflaci.

Kromě nákupu aktiv může centrální banka vytvořit nové bankovní rezervy jiným způsobem: může je půjčit. Úrok, který účtuje centrální banka komerčním bankám za tuto službu, se nazývá „diskontní sazba“. Je jasné, že vypůjčené rezervy nejsou pro banky tak uspokojivé jako bankovní rezervy, které jsou zcela jejich, neboť nyní vzniká tlak na jejich splacení. Změny diskontní sazby jsou veřejností bedlivě sledovány, ale v porovnání s pohyby výše bankovních rezerv a rezervního poměru je jejich význam nižší.

Když centrální banka prodává aktiva bankám nebo veřejnosti, snižuje bankovní rezervy a vyvolává tlak k úvěrové kontrakci a deflaci – snižování – nabídky peněz. Ukázali jsme si ovšem, že vlády jsou ze své podstaty inflační instituce. V historickém pohledu představovaly deflační aktivity vlády zanedbatelnou část s velmi přechodným trváním. V této souvislosti se často zapomíná na jednu skutečnost. K deflaci může docházet pouze po předchozí inflaci, neboť pouze pseudopotvrzení o uložení zlata, a nikoli zlaté mince mohou být zničeny a zmizet z oběhu.

10. Opuštění zlatého standardu

Vytvoření centrálních bank odstraňuje překážky bankovní úvěrové expanzi a roztáčí stroj na výrobu inflace. Přesto ale neodstraňuje překážky všechny. Stále existuje problém samotné centrální banky. Občané by teoreticky mohli zahájit run na centrální banku, což ovšem není příliš pravděpodobné. Hrozivějším nebezpečím je ztráta zlata ve prospěch cizích zemí. Stejně jako expanze jedné banky vede ke ztrátě jejího zlata, které získávají klienti jiné (expanzi neprovádějící) banky, vede totiž monetární expanze v jedné zemi ke ztrátě jejího zlata ve prospěch obyvatel cizích zemí. Zemím, které provádějí rychlejší expanzi, hrozí ztráta zlata a nárůst požadavků na jejich bankovní systém usilujících o vyplacení zlata. K tomu pravidelně docházelo v 19. století. Centrální banka v jedné zemi vyvolala bankovní úvěrovou expanzi, ceny vzrostly a tím, jak se nové peníze dostávaly od domácích klientů ke klientům zahraničním, usilovali cizinci více a více o směnu peněz, které získali, za

zlato. Nakonec musela centrální banka s inflací přestat a v zájmu zachování měnového standardu začít s úvěrovou kontrakcí.

Existuje jen jeden způsob, jak se vyhnout požadavkům cizinců na vyplacení zlata – spolupráce centrálních bank. Dohodnou-li se všechny centrální banky, že budou provádět inflaci společně přibližně ve stejném rozsahu, pak nebude docházet k tomu, že jedna země bude zlato ztrácet a druhá získávat, a celý svět bude moci provádět inflaci téměř bez omezení. Jelikož si každá země úzkostlivě hlídala svou vlastní moc a podléhala řadě různých tlaků, ukázala se takováto spolupráce doposud být téměř nemožnou. Za jeden z nejpovedenějších pokusů lze označit dohodu Federální rezervního systému podporovat domácí inflaci ve 20. letech 20. století, aby pomohl Velké Británii a zabránil tomu, aby se zlato z Británie přesouvalo do Spojených států.

Ne vždy se však vlády uchylovaly k deflaci či k omezování inflace, kdykoli čelily rozsáhlým požadavkům na výplatu zlata. Ve 20. století bylo běžnější, že namísto toho jednoduše „opustily zlatý standard“. Tento krok samozřejmě zaručuje, že centrální banka nemůže zkrachovat, protože standardními penězi se nyní stávají její bankovky. Stručně řečeno, vládě se konečně podařilo odmítnout splácet své dluhy a v podstatě zprostila bankovní systém této tíživé povinnosti. Pseudopotvrzení o uložení zlata byla nejprve vydávána bez krytí a poté, když nadešel den zúčtování, bylo vše bezostyšně dokonáno prostým odstraněním směnitelnosti za zlato. Odloučení jmen nejrůznějších národních měn (dolarů, liber, marek) od zlata a stříbra bylo nyní úplné.

Vlády nejprve odmítly přiznat, že se jedná o trvalé opatření. Mluvily o „pozastavení směnitelnosti za zlato“ a vždy bylo očekáváno, že nakonec, po skončení války či jiné „pohromy“, vláda svým závazkům opět dostojí. Když *Bank of England* na konci 18. století opustila zlatý standard, setrvala mimo něj po dobu dvaceti let, ale nikdo nepochyboval o tom, že po skončení války s Francií bude tato směnitelnost obnovena.

Dočasné „pozastavení směnitelnosti“ bylo jen prvním krokem k úplnému zbavení se tohoto závazku. Zlatý standard konec konců není kohoutek, který by šel zavřít či otevřít podle toho, jak si vláda vzpomene. Potvrzení o uložení zlata jsou buď za zlato směnitelná,

nebo nejsou. Jakmile je jednou směnitelnost za zlato odvolána, pak je zlatý standard pouhým výsměchem.

Dalším krokem v pomalém zániku zlatých peněz bylo ustavení „standardu zlatého slitku“. V tomto systému už měna není směnitelná za mince, ale lze si nechat vyplatit pouze velké zlaté pruty o vysoké hodnotě. Tato skutečnost omezuje možnost směnitelnosti za zlato pouze na hrstku specialistů zabývajících se zahraničním obchodem. Již se nejedná o skutečný zlatý standard, ale vlády stále mohou prohlašovat, že zlatu zachovávají věrnost. Evropské „zlaté standardy“ ve 20. letech 20. století byly právě takovýmito pseudostandardy.[32]

Nakonec vlády oficiálně „opustily zlatý standard“ zcela, a to za hlasitého obviňování cizinců a domácích občanů, kteří peníze „nevlastenecky hromadili“. Vládní papírové peníze se nyní stávají standardními penězi, jejichž oběh je vynucen (*fiat money*). V některých obdobích tiskla tento druh peněz ministerstva financí, spíše než centrální banky, což platilo obzvláště před tím, než se systém centrálního bankovnictví dostatečně vyvinul. Americké *continentaly*, *greenbacky* a peníze Konfederace v období americké Občanské války, stejně jako francouzské *assignáty* – to jsou vše příklady peněz s nuceným oběhem vydávaných ministerstvy financí. Ať již je ale tiskne kdokoli, výsledek emise papírových peněz je tentýž: měnový standard je vydán na milost vládě a bankovní depozita jsou směnitelná za obyčejný papír potištěný vládou.

11. Nekryté peníze a problém zlata

Když země opustí zlatý standard a přejde na standard nekrytých peněz, dojde k rozmnožení počtu „peněz“. Vedle komoditních peněz (zlata a stříbra) najdeme najednou nezávislé peníze, jejichž množství řídí dle svého uvážení jednotlivé vlády. Stejně jako zlato a stříbro mají na svobodném trhu směnný kurz, vzniknou tedy i kurzy mezi všemi ostatními měnami. Nebude-li tomu bráněno, budou se

---

32 Viz Palyi, Melchior: „The Meaning of the Gold Standard“, *The Journal of Business*, červenec 1941, str. 299–304.

i ve světě papírových peněz kurzy měn vzájemně volně pohybovat. Ukázali jsme si, že směnný poměr mezi každými dvěma měnami je stanoven v souladu s odpovídajícími paritami kupní síly a že tyto parity jsou určeny nabídkou a poptávkou po různých měnách. Změní-li se měna ze zlaté měny na papírovou, nekrytou měnu, dochází k poklesu důvěry v její stabilitu a kvalitu, což vyvolá pokles poptávky po této měně. Kromě toho se v tomto okamžiku zřetelně ukazuje, že množství této měny je vyšší, než by mělo odpovídat původnímu zlatému krytí. Je-li nabídka větší než množství zlata a došlo-li k poklesu poptávky, dochází k rychlému znehodnocování kupní síly, a tedy kurzu, ve vztahu ke zlatu. Jelikož je ale vláda ze své podstaty institucí produkující inflaci, toto znehodnocování se nezastavuje a pokračuje dále.

Pro vládu ale takové znehodnocování vytváří komplikace (stejně jako poškozuje lidi, kteří chtějí dovážet zboží z ciziny). Existence zlata v ekonomice neustále ukazuje na to, jak špatné jsou peníze tištěné vládou, a je zdrojem obavy, že by vládní nekryté peníze mohly být opět zlatem nahrazeny. I přes veškeré vládní záruky vyslovené papírovým penězům a navzdory ustanovením o zákonném platidle, budou zlaté mince v rukou veřejnosti pro vládu stálou potupou a budou představovat zdroj ohrožení moci státu nad penězi.

Během první americké krize v letech 1819–1821 vytvořily čtyři západní státy (Tennessee, Kentucky, Illinois a Missouri) státem vlastněné banky, které vydávaly nekryté papírové peníze. Tyto peníze byly podporovány zákonnými ustanoveními o zákonném platidle, která v těchto státech platila, a občas i zákonným zákazem bankovky znehodnocovat. Přesto všechno čekal všechny tyto experimenty, v něž byla vkládána velká naděje, smutný konec. Nové papírové peníze se totiž prudce znehodnocovaly a jejich hodnota dramaticky klesala. Proto musely být tyto projekty rychle zastaveny. V pozdějších dobách americké Občanské války a po ní obíhaly na severu jako nekryté papírové peníze *greenbacky*. V Kalifornii ale lidé *greenbacky* odmítli přijímat a jako peníze používali zlato. Jeden významný ekonom k tomu poznamenal:

> *„V Kalifornii stejně jako v ostatních státech byly nekryté papírové peníze zákonným platidlem a sloužily k pla-*

cení daní. K federální vládě neexistovala žádná velká nedůvěra nebo nenávist. Lidé však velmi chtěli používat zlato... a panoval silný odpor proti papírovým penězům. ...Každý dlužník měl zákonné právo splatit své dluhy ve znehodnocujících se papírových penězích. Když to ovšem udělal, získal stigma (věřitel by jeho podobiznu pravděpodobně nechal otisknout v novinách) a byl bojkotován. Po celé toto období nebyly papírové peníze v Kalifornii používány. Lidé v tomto státě uskutečňovali své transakce ve zlatě, zatímco celý zbytek Spojených států používal směnitelné papírové peníze.“[33]

Vládám začalo být jasné, že si nemohou dovolit, aby lidé vlastnili a drželi zlato. Vlády si nikdy nemohly zcela zajistit svou moc nad penězi, když lidé mohli, bylo-li to potřeba, odvrhnout jejich papírové peníze a vrátit se ke svým penězům – ke zlatu. Proto tedy vlády prohlásily držbu zlata občany za protiprávní. Zlato bylo všeobecně znárodněno, kromě zanedbatelného množství používaného pro průmyslové účely a dekorace. Požadovat návrat znárodněného majetku veřejnosti je v současnosti považováno za naprosto zpátečnický a staromódní názor.[34]

12. Papírové peníze a Greshamův zákon

Když se podaří ustanovit papír jako peníze a postavit zlato mimo zákon, nestojí již vládě nic v cestě k provádění inflace velkého rozsahu. Jen poslední nepatrná překážka může tyto plány zhatit: hrozba hyperinflace a rozpad měny, ke kterému může v konečném důsledku dojít. K hyperinflaci dochází, když si veřejnost uvědomí, že vláda má sklon k inflaci, a proto se rozhodne se inflační dani

---

33 Taussig, Frank W.: *Principles of Economics*, 2. vydání, The MacMillan Company, 1916, díl I, str. 312. Viz také Upton, J. K.: *Money and Politics*, 2. vydání, Lothrop Publishing Company, 1895, str. 69 *ff.*

34 Pro podrobnou analýzu způsobů, kterými americká vláda konfiskovala zlato občanů a odstoupila od zlatého stadardu v roce 1933, viz Garet Garett: *The People's Pottage*, The Caxton Printers, 1953, str. 15–41.

ničící její majetek vyhnout. Lidé se proto snaží co nejrychleji své peníze utratit, dokud mají ještě nějakou hodnotu. Dokud ovšem k hyperinflaci nedojde, může vláda nerušeně řídit měnu a ovlivňovat inflaci. Vládní zásah, který má vyřešit nějaký problém, však tak jako vždy vyvolá řadu nových, nečekaných problémů. Ve světě nekrytých papírových peněz má každá země své peníze. Dochází k narušení mezinárodní dělby práce založené na mezinárodní měně a vzniká tendence k oddělení zemí a vytváření soběstačných celků. Existence nejistoty v měnových otázkách dále narušuje obchod, a proto klesá životní úroveň v každé ze zemí. Každá země má volně pohyblivý kurz k měnám všech ostatních zemí. Země, která provádí inflaci převyšující inflaci v ostatních zemích, se již nemusí obávat odlivu zlata. Musí ale čelit jiným nepříjemným důsledkům. Její směnný kurz ve vztahu k ostatním měnám klesá. To není jen obyčejná nepříjemnost, ale znepokojující skutečnost pro občany, kteří se začínají obávat dalšího znehodnocení. Dochází ke zvyšování nákladů dováženého zboží, což je značný problém pro země, které jsou z velké části na zahraničním obchodu závislé.

V minulých letech se proto vlády rozhodly zrušit volně pohyblivé směnné kurzy. Namísto toho arbitrárně rozhodly o pevné výši vzájemných kurzů. O přesných důsledcích takovéto regulace cen nám má opět co říci Greshamův zákon. Ať bude stanovena jakákoliv výše kurzu, nebude se jednat o tržní kurz, neboť ten může vzniknout jen na neustále se měnícím trhu. Jedna měna bude proto vždy uměle nadhodnocena a druhá podhodnocena. Vlády většinou záměrně své měny nadhodnocovaly – z důvodu prestiže a také kvůli důsledkům, jež následují. Je-li v důsledku vládního nařízení měna nadhodnocena, lidé usilují o její směnu za podhodnocenou měnu za výhodný kurz. Tím vzniká přebytek nadhodnocené měny a nedostatek podhodnocené měny. Stručně řečeno, je bráněno tomu, aby došlo ke změně kurzu a trh měn se vyčistil. V současném světě jsou zahraniční měny ve vztahu k dolaru většinou nadhodnoceny. Výsledkem je vznik známého „nedostatku dolarů“, což je dalším důkazem fungování Greshamova zákona.

Země, které si nejvíce stěžují na „nedostatek dolarů“, si jej tedy způsobily vlastními politikami. Je možné, že vlády tento vývoj dokonce ve skutečnosti vítají, neboť (a) jim poskytuje záminku k tomu,

aby mohly po Spojených státech požadovat dolarovou pomoc za účelem „odstranění nedostatku dolarů ve svobodném světě“, a (b) k tomu, aby mohly omezovat dovoz ze Spojených států. Podhodnocení dolaru způsobuje, že dovozy ze Spojených států do těchto zemí jsou uměle zlevňovány a vývoz do Spojených států uměle zdražován. Výsledkem je obchodní deficit těchto zemí a obavy z úniku dolarů.[35] Zahraniční vlády se poté objevily na scéně a s politováním svým lidem sdělily, že je bohužel nutné administrativně rozhodovat o dovozu: vydávat dovozcům licence, určovat, co bude „podle potřeb“ dovezeno. V důsledku nedostatku dolarů (cizích měn), sáhly mnohé vlády ke konfiskaci devizových prostředků vlastněných svými občany. Vycházejíce z jimi uměle nadhodnoceného kurzu domácí měny přinutily domácí obyvatelstvo přijímat výměnou za jednotku cizí měny daleko méně jednotek měny domácí, než by obyvatelé byli mohli získat na svobodném trhu. Zahraniční měna byla stejně jako zlato znárodněna a vývozci byli poškozeni. V zemích, které jsou životně na zahraničním obchodě závislé, odpovídá tato vládní „devizová kontrola“ v podstatě socializaci ekonomiky. Umělý směnný kurz tedy dává zemím záminku pro požadování zahraniční pomoci a zavedení socialistického řízení obchodu.[36]

V současnosti je svět zapleten do chaotické změti devizových kontrol, měnových bloků, omezení směnitelnosti a řady kurzových mechanismů. V některých zemích je legálně podporován „černý trh“ s devizami, aby mohl být nalezen skutečný kurz, a jsou pevně stanoveny různé druhy směnných kurzů pro různé druhy operací. Téměř všechny země přijaly standard nekrytých peněz, ale nemají odvahu tuto situaci přiznat, takže hovoří o „omezeném standardu zlatého slitku“ nebo podobných fikcích. Zlato ve skutečnosti není používáno ke skutečné definici peněz, ale spíše jako pohodlný nástroj vlády, (a) neboť stanovení pevného kurzu měny ke zlatu

---

35 V několika posledních letech byl dolar ve vztahu k jiným měnám nadhodnocený, a proto dolary odtékaly *ze* Spojených států.

36 Skvělou diskusi o devizové kontrole a regulaci obchodu lze najít ve Winder, George: *The Free Convertibility of Sterling*, The Batchworth Press, 1955.

zjednodušuje vyjádření transakce v jakékoli jiné měně a (b) neboť zlato je stále některými vládami používáno. Jelikož směnné kurzy jsou pevné, musí existovat *nějaká* komodita, která bude mezi vládami převáděna, aby vyrovnávala platební bilanci každé země, a zlato je na tuto úlohu ideálním kandidátem. Stručně řečeno, zlato již není světovými penězi. Stalo se *vládními* penězi, které vlády používají k platbám mezi sebou.

Je zřejmé, že snem všech zastánců inflace je existence nějakého druhu světových papírových peněz, které by byly pod kontrolou světové vlády a světové centrální banky, aby mohlo docházet po celém světě ke stejné inflaci. Tento sen ovšem stále leží v mlhavé budoucnosti. Stále ještě nemáme světovou vládu a problémy národních měn byly tak odlišné a tak rozporné, že zdaleka neumožňovaly jejich spojení do jedné měnové jednotky. Svět se ale neustále pohybuje tímto směrem. Například Mezinárodní měnový fond je v podstatě institucí, jež byla vytvořena obecně k podpoře regulace měn a směnných kurzů a zvláště pak k udržení podhodnoceného dolaru. Měnový fond požaduje, aby každá země pevně stanovila svůj směnný kurz a společně s ostatními zeměmi půjčovala dolary či zlato vládám, které mají nedostatek tvrdé měny.

13. Vláda a peníze

Mnozí lidé věří, že svobodný trh přes jisté výhody, které přináší, plodí zmatek a chaos. Nic není „plánováno“ a vše leží a běží bez ladu a skladu. Vládní rozhodování se na druhou stranu zdá být jednoduché a systematické: Dá se příkaz a ten je vykonán. V žádné oblasti ekonomiky není tento mýtus živější než v oblasti peněz. Údajně alespoň peníze se musejí nacházet pod přísnou kontrolou vlády. Peníze jsou ale živoucí mízou ekonomiky. Je to prostředek všech směn. Má-li vláda kontrolu nad penězi, zmocňuje se zásadního postu, který jí umožňuje regulovat celou ekonomiku – zmocňuje se výchozího místa k zavedení úplného socialismu. Ukázali jsme si, že svobodný trh v oblasti peněz by navzdory populárním představám chaotický nebyl. Byl by naopak vzorem řádu a efektivnosti.

Co jsme se tedy naučili o vládě a penězích? Ukázali jsme, že v průběhu staletí vlády krok za krokem pronikaly na svobodný trh

a zcela se zmocnily kontroly nad měnovým systémem. Viděli jsme, že každá nová regulace (často zdánlivě neškodná) zplodila další a další regulace. Viděli jsme, že vlády jsou ze své podstaty inflační instituce, protože inflace je lákavým prostředkem k získání příjmu státu a skupin, které stát upřednostňuje. Pomalé, ale jisté ovládnutí měnové oblasti bylo využito (a) k produkování inflace, o jejíž výši rozhodovala vláda, a (b) k socialistickému řízení celé ekonomiky.

Kromě toho vládní zasahování do oblasti peněz nejenže vyneslo na světlo neslýchanou tyranii, ale namísto řádu vytvořilo chaos. Mírový a produktivní světový trh rozdělilo na tisíce kousků, uvnitř kterých jsou obchod a investice omezeny a ochromeny nesčíslným množstvím omezení, regulací, umělých směnných kurzů, pádů měn atd. Toto zasahování také přispělo ke vzniku válek, jelikož svět založený na mírové spolupráci byl přeměněn na boj měnových bloků. Stručně řečeno shledáváme, že podobně, jako to platí i v jiných oblastech, nepřináší donucení ani v oblasti peněz řád, ale pouze chaos a konflikt.

IV. Rozpad západního měnového systému

I poté, co byla tato kniha poprvé vydána, sklízeli zastánci intervencionismu v měnové oblasti plody svého snažení. Světová měnová krize z února a března roku 1973 následovaná propadem dolaru v červenci jsou jen posledními ze stále se prohlubujících krizí, které by mohly sloužit jako učebnicová ilustrace naší analýzy nevyhnutelných důsledků vládních zásahů do měnového systému. Ve chvíli, kdy je každá z krizí narychlo utišena pomocí „záchranného balíčku“, začnou vlády západních zemí hlasitě oznamovat, že měnový systém byl postaven pevně na nohy a že důvody všech měnových krizí byly zažehnány. Prezident Nixon šel dokonce tak daleko, že Smithsoniánskou dohodu z 18. prosince 1971 nazval „největší měnovou dohodou v dějinách lidstva“, aby se necelý rok na to stal svědkem jejího zhroucení. Každé další „řešení“ se rozpadá dříve než „řešení“ předchozí.

K pochopení současného měnového chaosu je třeba podívat se krátce na mezinárodní měnový vývoj ve 20. století a uvědomit si, že každý nesprávný zásah přispívající k možnosti další inflace selhal v důsledku svých vlastních vnitřních problémů a vytvořil prostor pro další kolo státních intervencí. Vývoj měnového řádu ve 20. století lze rozdělit do devíti fází. Podívejme se nyní na ně.

1. Fáze I: Klasický zlatý standard, 1815–1914

Období „klasického“ zlatého standardu, který panoval v západním světě v 19. a na počátku 20. století, můžeme obrazně označit za zlatý věk. S výjimkou nepříjemných problémů se stříbrem fungoval svět na zlatém standardu, což znamenalo, že všechny národní měny (dolar, libra, frank atp.) představovaly pouhá *jména* jisté, přesně určené *hmotnosti* zlata. „Dolar“ byl např. definován jako 1/20 unce zlata, libra šterlinků jako o něco málo méně než 1/4 unce zlata atd. To znamenalo, že „směnné poměry“ mezi různými národ-

ními měnami byly pevně dané, nikoli kvůli tomu, že by byly arbitrárně stanoveny vládou, ale ze stejného důvodu, ze kterého je hmotnost jedné libry definována jako 16 uncí.

Mezinárodní zlatý standard způsobil, že přínosy z existence jednoho prostředku směny byly pociťovány na celém světě. Jedním z důvodů růstu a prosperity ve Spojených státech byla skutečnost, že Spojené státy využívaly výhod *jedné* měny na velmi velkém území. V celé zemi fungoval standard zlatého dolaru nebo alespoň standard jediného dolaru, to znamená, že nedocházelo k chaosu, jaký by vznikal, kdyby si každé město a každý kraj vydávaly vlastní peníze, jejichž kurz by se volně pohyboval ve vztahu k měnám ostatních měst či krajů. Období 19. století ilustrovalo výhody existence jedněch peněz rozšířených po celém civilizovaném světě. Jednotná měna ulehčovala svobodný obchod, investice a cestování v rámci celé obchodní a měnové oblasti, kde obchod probíhal, čímž se dále rozvíjela specializace a mezinárodní dělba práce.

Je třeba zdůraznit, že zlato nebylo za měnový standard vybráno arbitrárně vládou. Zlato se vyvinulo za řadu století na svobodném trhu jako nejlepší peníze, jako komodita, která poskytovala nejstabilnější a nejžádanější měnový prostředek. Co je však důležitější, nabídka a poskytování zlata se řídily pouze tržními silami, a nebyly určovány tiskařskými stroji, o jejichž spuštění arbitrárně rozhodovala vláda.

Mezinárodní zlatý standard poskytoval automatický tržní mechanismus kontroly inflačního potenciálu vlády. Poskytoval také automatický mechanismus udržení rovnováhy platební bilance v každé zemi. Již David Hume, slavný filosof a ekonom, poznamenal, že jestliže jedna země, řekněme Francie, provede inflaci své nabídky papírových franků, dojde ve Francii k růstu cen. Rostoucí příjmy v papírových francích podpoří dovoz ze zahraničí, který je také povzbuzen skutečností, že ceny dovozů jsou teď relativně nižší než domácí ceny. Zároveň vyšší domácí ceny způsobují pokles vývozu do zahraničí. Výsledkem je deficit platební bilance, který musí být pokryt tak, že zahraniční země smění franky, které ve směně s Francií utrží, za zlato. Odliv zlata způsobí, že Francie, aby zabránila ztrátě veškerého svého zlata, musí nakonec omezit množství svých papírových franků. Měla-li inflace podobu nárůstu

bankovních depozit, pak musí francouzské banky, chtějí-li se vyhnout krachu, množství svých půjček a depozit omezit, neboť se jejich rezervy zlata snižují následkem toho, jak na nich lidé ze zahraničí požadují proplatit svá depozita za zlato. Toto omezení sníží domácí ceny, vytvoří přebytek vývozu, a tím zvrátí tok zlata, které začne proudit do Francie, dokud se cenové hladiny ve Francii a ostatních zemích nevyrovnají.

Je pravda, že minulé státní zásahy oslabily rychlost tohoto tržního mechanismu a umožnily v rámci zlatého standardu vznik hospodářského cyklu, pro nějž je typické střídání inflace a recese. Mezi tyto státní zásahy patřilo obzvláště: vytvoření vládního monopolu ražby mincí, přijetí ustanovení o zákonném platidle, vytvoření papírových peněz a ustavení inflačního bankovnictví podporovaného všemi vládami. Ačkoli byl mechanismus tržního přizpůsobení těmito zásahy ochromen, stále představoval základní rámec fungování. Takže i když klasický zlatý standard 19. století nebyl dokonalý, neboť umožnoval vznik relativně malých hospodářských cyklů, stále představoval zdaleka nejlepší měnový systém, jaký svět kdy měl. Existoval řád, jenž fungoval, jenž držel na uzdě hospodářské cykly a jenž umožnil rozvoj svobodného obchodu, svobodné směny a rozvoj investic.[37]

2. Fáze II: 1. světová válka a následující období

Jestliže zlatý standard fungoval tak skvěle, proč se potom rozpadl? Rozpadl se, protože vládám byla dána důvěra, že budou dodržovat svůj slib a ručit za to, že libry, dolary, franky apod. budou vždy směnitelné za zlato, jak se jimi ovládané bankovní systémy zavázaly. Tím, co selhalo, nebylo zlato, nýbrž bláhová víra, že vláda dostojí svým slibům. Aby mohly zahájit katastrofické válečné tažení 1. světové války, musely provést inflaci vlastních papírových a bankovních peněz. Došlo k tak prudké inflaci, že válčící vlády nemohly dostát svým slibům, a byly tak nuceny opustit zlatý standard, jiný-

---

37 Mezi nejnovější studie o fungování klasického zlatého standardu a historii raných fází jeho rozpadu ve 20. století patří Palyi, Melchior: *The Twilight of Gold, 1914–1936*, Henry Regnery, 1972.

mi slovy, krátce po vstupu do války oznámily svůj vlastní úpadek. Všichni kromě Spojených států, které vstoupily do války později a nestihly provést takovou inflaci, aby směnitelnost za zlato ohrozily. Celý svět tak (s výjimkou zmíněných Spojených států) trpěl důsledky toho, co nyní někteří ekonomové uctívají jako ideál, tedy systému volně pohyblivých směnných kurzů (označovaným též jako „špinavý floating“): odvetnými devalvacemi, souboji měnových bloků, devizovými regulacemi, cly a kvótami a následně rozpadem mezinárodního obchodu a investic. Libry, franky, marky atd., postižené inflací, se ve vztahu ke zlatu a dolaru znehodnocovaly. Na celém světě zavládl měnový chaos.

Naštěstí v těchto dobách bylo jen velmi málo ekonomů, kteří by označovali tuto situaci za ideál měnového uspořádání. Všeobecně se uznávalo, že tato II. fáze představovala předzvěst mezinárodní katastrofy a politici a ekonomové se snažili najít způsob, jak obnovit stabilitu a svobodu klasického zlatého standardu.

3. Fáze III: Standard zlaté devizy (Británie a Spojené Státy), 1926–1931

Jak se vrátit do Zlaté doby? Rozumným krokem, který by bylo třeba učinit, je vzít do úvahy skutečnost, že měny jako libra, frank či marka apod. byly znehodnoceny, a proto se vrátit ke zlatému standardu na nových, předefinovaných paritách: paritách, které by braly do úvahu stávající nabídku peněz a cenovou hladinu. Britská libra byla tradičně definována jako hmotnost zlata odpovídající 4,86 dolaru. Na konci první světové války ale inflace v Británii změnila tento poměr na devizovém trhu na přibližně 3,50 dolaru. Ostatní měny se znehodnotily obdobně. Rozumnou politikou by pro Británii tedy bylo vrátit se ke zlatému standardu, kdy by libra byla definována zhruba jako 3,50 dolaru. Pro ostatní země, které prováděly inflaci, by platila obdobná úvaha. Hladce a rychle by mohla být obnovena fáze I. Namísto toho učinili Britové osudové rozhodnutí vrátit se ke zlatu na staré paritě, tj. 4,86 dolaru.[38] Stalo se tak

---

38 O analýze tohoto osudového omylu a jeho následcích, jež vedly ke vzniku

kvůli zachování britské národní „prestiže“ a v marné snaze obnovit status Londýna jako světového centra „tvrdých peněz“. Aby se Británii podařilo uspět v tomto hloupém heroickém pokusu, musela by provést drastickou deflaci peněžní nabídky a cenové hladiny, protože za 4,86 dolaru za libru byly britské vývozní ceny příliš vysoké, aby mohly obstát v konkurenci na světových trzích. Deflace ale z politických důvodů nepřicházela v úvahu, protože nárůst moci odborů zesílený národním systémem pojištění v nezaměstnanosti způsobil, že mzdy se nemohly přizpůsobovat směrem dolů. Aby mohlo k deflaci dojít, musela by britská vláda zvrátit trend růstu státu blahobytu. Britové ale ve skutečnosti chtěli pokračovat v inflaci. Výsledkem pokračující inflace a návratu k nadhodnocené paritě bylo omezení britského vývozu ve 20. letech a značný nárůst nezaměstnanosti během tohoto období v situaci, kdy většina světa zažívala ekonomický rozmach.

Jak by si ale Britové mohli užívat silné libry aniž by nesli náklady k tomu nutného přizpůsobení? Ustavením nového mezinárodního měnového řádu, který by přiměl či donutil *ostatní* vlády k inflaci nebo k opětnému ustavení zlatého standardu na nadhodnocených paritách *jejich* měn a tímto způsobem ochromil jejich vývozy a podpořil dovozy z Británie. Přesně o to Británii šlo, když na Ženevské konferenci v roce 1922 stála v čele úsilí o vytvoření nového mezinárodního měnového řádu – standardu zlaté devizy.

Standard zlaté devizy fungoval následovně. Spojené státy zůstaly na klasickém zlatém standardu a směňovaly dolar za zlato. Británie a ostatní západní země se ale vrátily k pseudozlatému standardu – Británie tak učinila v roce 1926 a ostatní země také přibližně v této době. Britské libry a ostatní měny nebyly směnitelné za zlaté mince, ale pouze za velké kusy zlata (zlaté pruty), používané pouze při mezinárodních transakcích. To zabránilo obyčejným občanům Británie a ostatních evropských zemí v každodenním používání zlatých mincí a vedlo tak k ještě většímu používání papírových peněz a depozit a umožnilo ještě větší inflaci. Británie však

---

krize v roce 1929, viz Robbins, Lionel: *The Great Depression*, Macmillan, 1934.

navíc směňovala libry nejen za zlato, ale také za dolary, zatímco ostatní země nesměňovaly své měny za zlato, ale za libry. K tomu všemu byla většina těchto zemí Velkou Británií přinucena přijmout zlatý standard na nadhodnocených paritách. Výsledkem bylo vytvoření struktury připomínající převrácenou pyramidu, kdy na zlatě stály americké dolary, na dolarech britské libry a na librách měny ostatních evropských států. Tato struktura se nazývala „standard zlaté devizy" a dolar spolu s librou byly označovány za dvě „klíčové měny".

Když v této situaci prováděla Británie inflaci a zažívala deficit platební bilance, mechanismus tohoto zlatého standardu nefungoval tak rychle, aby možnost provádět inflaci omezil. Namísto toho, aby jiné země směňovaly své libry za zlato, libry si ponechávaly a prováděly na jejich základě svoji vlastní inflaci. Británie a evropské země tedy mohly provádět inflaci bez omezení a britský deficit mohl bez omezení narůstat, neboť mu v cestě nestála tržní disciplína zlatého standardu. Co se týče Spojených států, byla Británie schopna je přimět provádět inflaci dolarů, aby nepřicházela o tolik dolarových rezerv a zlata, jež by jinak musely do Spojených států odplynout.

Standard zlaté devizy měl jednu základní vlastnost – nemohl přetrvat. Účet ale nakonec někdo zaplatit musel a jeho výše byla v důsledku délky trvání inflace katastrofální. Jak se totiž zůstatky v librách hromadily ve Francii, Spojených státech a jinde, ke všeobecnému krachu stačila sebemenší ztráta důvěry ve stále více vratkou inflační strukturu. To se přesně stalo v roce 1931. Došlo ke krachu bank provádějících inflaci po celé Evropě a pokusu Francie, jež měla k „tvrdým penězům" přeci jen blíže, směnit své zůstatky v librách za zlato, což vedlo Británii k úplnému opuštění zlatého standardu. Británii brzy následovaly ostatní evropské země.

4. Fáze IV: Nekryté peníze s volně pohyblivými kurzy, 1931–1945

Svět se opět ocitl v chaosu, který zažíval během 1. světové války. Rozdíl byl jenom v tom, že nyní existovala jen malá naděje na obnovení zlatého standardu. Mezinárodní ekonomický pořádek se rozpadl. Vznikl chaos v podobě floatingu směnných kurzů (čistého i špinavého), odvetných devalvací, devizové regulace a překážek ob-

chodu. Mezi měnami a měnovými bloky zuřila hospodářská a měnová válka. Mezinárodní obchod a investice v podstatě vymizely. Obchod se prováděl pomocí barterových dohod uzavíraných vládami, které byly mezi sebou neustále ve sporech. Ministr zahraničí Spojených států Cordell Hull opakovaně poukazoval na to, že právě tyto hospodářské a měnové konflikty 30. let byly hlavním důvodem 2. světové války.[39]

Spojené státy zůstaly na zlatém standardu ještě další dva roky a poté v letech 1933–34 klasický zlatý standard opustily v marné snaze vymanit se z hospodářské krize. Američtí občané tak již nemohli směnit své dolary za zlato a vlastnění veškerého zlata (ať již doma či v zahraničí) bylo zakázáno. I po roce 1934 ovšem zůstaly Spojené státy na zvláštním druhu zlatého standardu, v rámci kterého byl dolar, jenž byl nyní nově definován jako 1/35 unce zlata, pro zahraniční vlády a centrální banky za zlato směnitelný. Nepatrná vazba na zlato tedy zůstala zachována. Měnový chaos v Evropě kromě toho vedl k přílivu zlata do Spojených států, které představovaly jediný ostrov relativní měnové bezpečnosti.

Chaos a rozpoutaná hospodářská válka z 30. let nám ukazují na jeden důležitý poznatek: na tragický *politický* omyl (ponecháme-li stranou ekonomickou problematičnost) návrhu Miltona Friedmana a ostatních chicagských ekonomů na zavedení volně pohyblivých nekrytých peněz. Friedmanovi přívrženci by totiž v této situaci *ve jménu svobodného trhu* přerušili veškeré vazby na zlato a ponechali absolutní moc nad řízením národních měn v rukou centrální vlády, která tiskne nekryté peníze jako zákonné platidlo, *a poté* by každé vládě poradili, aby nechala svou měnu pohybovat se volně vůči ostatním měnám a aby neprováděla přílišnou inflaci. Hrubou politickou chybou je zcela předat kontrolu nad peněžní nabídkou do rukou státu a poté doufat a očekávat, že stát této své nově získané moci nevyužije. Jelikož ale každý, kdo má moc, se jí snaží využít, což platí i pro moc legálně falšovat peníze, měla by být naivita a etatistická povaha tohoto návrhu naprosto zřejmá.

---

39 Hull, Cordell: *Memoirs*, New York, 1948, str. 81. Viz také Gardner, Richard N.: *Sterling-Dollar Conspiracy*, Clarendon Press, 1956, str. 141.

Tragická zkušenost fáze IV, vrcholící světem nekrytých peněz a hospodářské války, vedla úřady Spojených států k rozhodnutí zvolit za svůj hlavní ekonomický cíl ve 2. světové válce obnovení životaschopného mezinárodního měnového řádu, tedy řádu, který by umožnil oživit světový obchod a opětovně sklízet plody mezinárodní dělby práce.

5. Fáze V: Brettonwoodská dohoda a nový standard zlaté devizy (Spojené státy), 1945–1968

Nový mezinárodní měnový řád byl vytvořen a poté prosazován Spojenými státy na mezinárodní konferenci o měnových otázkách v Bretton Woods v polovině roku 1944, která byla ratifikována americkým Kongresem v červenci 1945. Přestože brettonwoodský systém fungoval daleko lépe než katastrofický „systém“ ze 30. let, představoval pouze další inflační uspořádání typu standardu zlaté devizy ve 20. letech, a tak byl i tento systém – stejně jako systém z 20. let – odsouzen přežít pouze po nějakou dobu.

Nový systém byl v podstatě standardem zlaté devizy z 20. let pouze s tím rozdílem, že dolar nemilosrdně odstranil britskou libru z pozice „klíčové měny“. *Jedinou* klíčovou měnou se tak měl stát dolar, jehož hodnota byla stanovena na 1/35 zlaté unce; byl nyní *jedinou* základní měnou. Další rozdíl spočíval v tom, že dolar přestal být pro americké občany směnitelný za zlato. V tomto smyslu pokračoval systém 30. let a dolar zůstal směnitelný za zlato *pouze* pro zahraniční vlády a jejich centrální banky. Pouze vládám byla umožněna výsada směňovat dolary do světové zlaté měny. V rámci brettonwoodského systému vznikala opět převrácená pyramida, kdy na zlatě stály americké dolary (v hotovosti či ve formě depozit) a tyto dolary mohly vlády ostatních zemí směnit za zlato. Na dolarových rezervách, které tyto země držely, stavěly pyramidu svých papírových peněz. Jelikož Spojené státy vstoupily do poválečné doby s ohromnými zásobami zlata (přibližně za 25 miliard dolarů), bylo možné vytisknout velké množství dolarů představujících nárok na toto zlato. Tento systém mohl navíc po nějakou dobu „fungovat“, neboť všechny světové měny se zapojily do nového systému na starých paritách platných před 2. světovou válkou. Většina parit

tak byla vzhledem k inflaci a znehodnocování těchto měn velmi nadhodnocena. Inflací postižená libra šterlinků se např. vrátila k paritě 4,86 dolarů za libru navzdory tomu, že na trhu byla její kupní síla daleko nižší. Jelikož byl dolar v roce 1945 uměle podhodnocen a většina ostatních měn nadhodnocena, stal se dolar vzácný a svět začal zažívat tzv. nedostatek dolarů, který měli američtí daňoví poplatníci vyrovnat prostřednictvím zahraniční pomoci. Stručně řečeno, přebytek vývozu Spojených států, který v důsledku podhodnoceného dolaru vznikl, měl být částečně financován z peněz nešťastných amerických daňových poplatníků v podobě poskytování zahraniční pomoci.

Jelikož vznikl značný prostor pro provádění inflace, aniž by vláda musela čelit jejím následkům, pustila se vláda Spojených států do poválečné politiky pravidelné, neustálé měnové inflace a tuto politiku od té doby praktikuje zvesela dál. Od počátku 50. let začala americká inflace obracet tok mezinárodního obchodu. Po jistou dobu prováděly Spojené státy inflaci a zvyšovaly množství peněz a úvěrů, zatímco velké evropské vlády, z nichž mnohé byly v měnových otázkách ovlivněny „rakouskými" poradci, sledovaly politiku poměrně „tvrdých peněz" (např. Západní Německo, Švýcarsko, Francie, Itálie). Británie, která prováděla prudce inflační politiku, byla nucena kvůli odlivu dolarů devalvovat libru na realističtější úroveň (po nějakou dobu to bylo zhruba 2,40 dolaru). Všechny tyto skutečnosti společně s rostoucí produktivitou v Evropě a později i v Japonsku vedly k pokračujícím deficitům americké platební bilance. Během 50. a 60. let prováděly Spojené státy inflaci ve stále větší a větší míře jak v porovnání s Japonskem, tak v porovnání se Západní Evropou. Klasický zlatý standard, který by omezoval inflaci – obzvláště inflaci *americkou*, byl ale pryč. Pravidla brettonwoodské hry zajišťovala, aby západoevropské státy pokračovaly v hromadění svých rezerv a dokonce aby tyto dolary použily jako základ pro inflaci svých vlastních měn a úvěrů.

Postupem doby se ale země západní Evropy (a Japonsko), které prováděly mírnější inflaci, začaly zneklidňovat z toho, že byly nuceny hromadit dolary, které nyní již dávno nebyly nadhodnocené, ale naopak výrazně podhodnocené. S postupně klesající kupní silou a tedy klesající skutečnou hodnotou dolaru se zahraniční vlády

začaly držení dolarů velmi bránit. Byly ovšem uvězněny v systému, jenž se stále více stával noční můrou. Americkou reakcí na stížnosti Evropy, v jejichž čele stála Francie a měnový poradce prezidenta De Gaulla Jacques Rueff, jenž patřil mezi zastánce klasického zlatého standardu, byl vždy pouhý výsměch a jejich okamžité odmítnutí. Američtí politici a ekonomové jednoduše prohlásili, že Evropa je *nucena* používat dolary jako svou měnu, že to nemá nic společného s jejími narůstajícími problémy, a že Spojené státy proto mohou inflaci dále vesele provádět bez ohledu na důsledky své vlastní činnosti na mezinárodní měnový řád.

Evropa ale měla zákonnou možnost směnit dolary za zlato za cenu 35 dolarů za unci. Tím, jak se dolar stával více a více nadhodnocený při vyjádření v tvrdých měnách a ve zlatě, rozhodly se evropské vlády stále více této možnosti využívat. Brzda produkování inflace, kterou zlatý standard nabízel, začínala fungovat. Od počátku 50. let zlato neustále po dobu dvou desetiletí ze Spojených států odplývalo. K tomu docházelo do okamžiku, než se americká zásoba zlata snížila z více než 20 miliard dolarů na 9 miliard dolarů. Na snižujících se zlatých rezervách ale stále docházelo k inflaci papírových dolarů. Jak v této situaci mohly Spojené státy udržet směnitelnost dolaru za zlato, která tvořila základní stavební kámen brettonwoodského systému? Tyto problémy nezpomalily pokračující inflaci dolaru ani nárůst cen, ani americkou politiku vůči nespokojené Evropě, která vedla na konci 60. let k narůstajícímu hromadění nechtěných dolarů, kterých Evropa naakumulovala více než 80 miliard (odtud plyne jejich označení eurodolary). Spojené státy se pokoušely zastavit pokusy evropských zemí směnit dolary za zlato a vyvinuly proto na evropské státy silný politický tlak. Tento nátlak byl podobné povahy jako snaha Velké Británie přimět Francii, aby si před rokem 1931 nesměňovala za zlato své nahromaděné libry, avšak dosahoval mnohem většího rozsahu. Vládní regulace ovšem nakonec nemůže uniknout ekonomickým zákonitostem, k jejichž projevu došlo na konci 60. let v inflací rozradostněných Spojených státech. Brettonwoodský systém zlaté devizy, oslavovaný ekonomickým a politickým establishmentem Spojených států jako věčný a nezničitelný, se začal v roce 1968 rychle rozpadat.

6. Fáze VI: Rozpad brettonwoodského systému, 1968–1971

Dolary se stále hromadily v zahraničí a zlato nadále ze Spojených států odplývalo. V této situaci již nebylo na trzích v Londýně a Curychu možné udržet cenu zlata na 35 dolarech za unci. Cena 35 dolarů za unci byla základem celého systému a přestože Američanům bylo od roku 1934 znemožněno vlastnit zlato kdekoli na světě, občané jiných zemí zlaté pruty a zlaté mince vlastnit směli. A tak jedním ze způsobů, jak Evropan mohl směnit své dolary za zlato, byl prodej dolarů za zlato při ceně 35 dolarů na svobodném trhu zlata. Dolar ale stále trpěl inflací a znehodnocováním a americký deficit platební bilance pokračoval. Evropané a řada dalších lidí začali stupňovat směňování svých dolarů za zlato. Aby cena dolaru byla udržena na úrovni 35 dolarů za unci, byla vláda Spojených států nucena uvolňovat zlato ze svých zmenšujících se zásob a snažit se o udržení ceny 35 dolarů za unci na trzích v Londýně a Curychu.

Krize důvěry v dolar, která vládla na svobodných trzích zlata, vedla Spojené státy v březnu 1968 k uskutečnění zásadní změny měnového systému. Základní myšlenkou bylo zajistit, aby svobodný trh se zlatem, který jim byl na obtíž, již nikdy neohrožoval brettonwoodskou dohodu. Tak se zrodil „dvojsložkový zlatý trh“. Šlo o to, že cena na svobodném trhu se zlatem by klidně mohla stoupat třeba až do nebes. Od *reálných* měnových aktivit světových centrálních bank a vlád by však byl tento trh přísně izolován, a tak by se Spojené státy již nemusely snažit udržet cenu zlata na svobodném trhu na výši 35 dolarů. Jednoduše by svobodný trh se zlatem ignorovaly a s ostatními vládami by se dohodly, že mezi sebou zachovají navěky hodnotu dolaru na 35 dolarech. Vlády a centrální banky by se dále zavázaly, že nebudou kupovat zlato „zvenku“, ani na tento trh nebudou zlato prodávat. Od tohoto okamžiku by se tak mělo zlato jednoduše pohybovat jako kostky z jedné centrální banky do druhé a nové dodávky zlata, zlatý trh a soukromá poptávka po zlatě by se následkem toho ubíraly svojí vlastní cestou odděleně od světového měnového uspořádání.

Spolu s tímto návrhem se Spojené státy usilovně snažily o vytvoření nového druhu světových papírových rezervních peněz – zvláštních práv čerpání (Special Drawing Rights – SDR). Věřilo se, že tyto papírové peníze nakonec zcela zlato nahradí a budou sloužit jako nová světová papírová měna vydávaná budoucí světovou rezervní bankou. Kdyby takový systém byl někdy zaveden, pak by mohly Spojené státy provádět společně s ostatními státy ještě vyšší inflaci (jedinou mezí by pak byla katastrofa vysoké celosvětové inflace a rozpad světové papírové měny). Nicméně SDR – neustále pod tlakem západoevropských států a zemí usilujících o „tvrdou měnu" – představovala doposud stále jen drobný doplněk rezerv tvořených americkými dolary a jinými měnami.

Všichni ekonomové, kteří obhajují papírové peníze, keynesovci počínaje a friedmanovci konče, si byli nyní jisti, že zlato zcela vymizí z mezinárodního měnového systému. Tito ekonomové sebejistě předpovídali, že v případě odstranění „opory", které se zlatu ze strany dolaru dostávalo, klesne brzy tržní cena pod 35 dolarů za unci, či dokonce až na odhadovanou „průmyslovou" neměnovou cenu zlata ve výši 10 dolarů za unci. Cena zlata na trhu ale nikdy neklesla pod 35 dolarů a trvale se pohybovala nad touto výší. Na počátku roku 1973 se vyšplhala až na přibližně 125 dolarů za unci, což byla částka, kterou by ještě rok předtím žádný ekonom zastávající se papírového standardu neoznačil za možnou.

Dvojsložkový trh zlata ale zdaleka nezaložil nový, trvalý měnový systém, poskytl pouze krátký oddechový čas. Americká inflace a deficity pokračovaly. Eurodolary se rychle hromadily, zlato dále odplývalo a vyšší tržní cena zlata pouze odhalovaly narůstající ztráty světové důvěry v dolar. Dvojsložkový systém spěl rychle ke krizi a ke konečnému zrušení brettonwoodského systému.[40]

---

40 O dvojsložkovém trhu zlata se lze více dočíst v Rueff, Jacques: *The Monetary Sin of the West*, Macmillan, 1972.

7. Fáze VII: Konec brettonwoodského systému: Pohyblivé kurzy papírových peněz, srpen – prosinec 1971

15. srpna 1971, stejný den, kdy prezident Nixon zmrazil ceny v marném pokusu zabránit rozpoutané inflaci, ukončil existenci hroutícího se brettonwoodského systému. Vzhledem k hrozícímu nebezpečí, že evropské centrální banky předloží své nahromaděné zásoby dolarů k výměně za zlato, rozhodl se prezident Nixon zcela zlatý standard opustit. Poprvé v americké historii byl dolar zcela nekrytou, papírovou měnou. Nebyl poprvé vůbec kryt zlatem. I poslední tenká vazba na zlato, která přetrvávala od roku 1933, byla přeťata. Svět se opět ponořil do systému papírových peněz 30. let. Situace ale byla horší, protože nyní již ani dolar nebyl svázán se zlatem. Na obzoru se rýsovala hrozivá budoucnost v podobě měnových bloků, odvetných devalvací, ekonomické války a rozpad mezinárodního obchodu a investic spolu s celosvětovou krizí, která je všeho důsledkem.

Co dělat? Spojené státy se pokusily obnovit mezinárodní měnový řád, jemuž chybí vazba na zlato, a proto přivedly svět k podepsání Smithsoniánských dohod 18. prosince 1971.

8. Fáze VIII: Smithsoniánská dohoda, prosinec 1971 – únor 1973

Smithsoniánská dohoda, oslavovaná prezidentem Nixonem jako „největší měnová dohoda v dějinách lidstva“, stála na ještě vratších nohách a byla založena na ještě méně zdravém základě než standard zlaté devizy ve 20. letech nebo brettonwoodský systém. Země se opět zavázaly udržovat pevné směnné kurzy, ale tentokrát bez zlata i bez světových peněz, které by penězům poskytovaly krytí. Kromě toho byly kurzy mnohých evropských měn pevně stanoveny na podhodnocených paritách ve vztahu k dolaru. Jediným ústupkem Spojených států byla drobná devalvace oficiálního kurzu dolaru na 38 dolarů za unci. Přestože devalvace byla příliš malá a přišla příliš pozdě, byla velmi důležitá, jelikož vyvrátila donekonečna opakovaná prohlášení americké vlády, že se zavazuje udržovat

donekonečna kurz 35 dolarů za unci. Devalvací bylo nyní alespoň mlčky přiznáno, že cena 35 dolarů není něčím, co je navždy vytesáno do kamene.

Bylo nevyhnutelné, že při neexistenci světového prostředku směny budou pevné směnné kurzy, i když se pohybovaly v dohodnutých širších fluktuačních pásmech, odsouzeny k rychlému zániku. To platilo obzvláště proto, že americká inflace peněz a cen, pokles dolaru a deficity platební bilance pokračovaly bez omezení.

Nahromaděná nabídka eurodolarů spolu s pokračující inflací a odstraněním zlatého krytí vyhnala tržní cenu zlata až na 215 dolarů za unci. Nadhodnocení dolaru a podhodnocení evropských a japonských tvrdých peněz se ukazovalo stále zjevněji. Dolar se konečně během paniky v únoru a březnu 1973 na světových trzích propadl. Západní Německo, Švýcarsko, Francie a ostatní země provádějící politiku „tvrdých peněz“ pokračovaly v nakupování dolarů, aby pomohly udržet nadhodnocený kurz dolaru. Po roce a pár měsících se tak smithsoniánský systém pevných směnných kurzů bez zlaté opory pod tíhou ekonomické reality rozpadl.

9. Fáze IX: Volně pohyblivé kurzy papírových měn, březen 1973–?

Po propadu dolaru se svět opět ocitnul v systému volně pohyblivých kurzů papírových měn. V bloku vytvořeném západoevropskými státy byly směnné kurzy navázány jeden na druhý a Spojené státy opět devalvovaly oficiální kurz dolaru o symbolickou částku na 42 dolarů za unci. Jak se dolar na devizových trzích ze dne na den propadal a německá marka, švýcarský frank a japonský jen se hnaly vzhůru, začaly americké úřady za podpory friedmanovských ekonomů očekávat příchod ideálního měnového uspořádání. Je totiž pravdou, že v systému pohyblivých směnných kurzů nedochází k dolarovým přebytkům a náhlým krizím platební bilance. Kromě toho si začali američtí exportéři pochvalovat, že klesající kurz dolaru zlevňuje americké zboží v zahraničí, a proto podporuje export. Ačkoli vlády i nadále do pohybů kurzů zasahovaly (šlo tedy o „špinavý“, a nikoli o „čistý“ floating), celkově se zdálo, že mezinárodní měnový řád vstoupil do friedmanovské utopie.

Velmi brzy se však ukázalo, že současný mezinárodní měnový systém na tom není až tak dobře. Dlouhodobě totiž existoval problém, že země provozující méně inflační politiku nebudou stát stranou a dívat se, jak se jejich měny stávají dražší a dražší a jak je jejich vývoz poškozován ve prospěch amerických konkurentů. Jestliže americká inflace a znehodnocování dolaru pokračují, sáhnou tyto země brzy k odvetné devalvaci, devizové regulaci, vytváření měnových bloků a ekonomickým válkám tolik typickým pro 30. léta. Mnohem rychlejší účinek má ale druhá strana téže mince. Skutečnost, že znehodnocující se dolar rovněž znamená, že americké dovozy se stávají daleko dražšími, že pro americké turisty je v zahraničí velmi draho a že po laciných vývozech je tak obrovská poptávka, že to vede ke zvýšení domácích cen vyvážených komodit (např. zemědělských produktů). Američtí vývozci mohou tedy samozřejmě získávat, ale pouze na úkor inflací postižených amerických spotřebitelů. O ochromující nejistotě prudkých změn směnných kurzů se mohli Američané přesvědčit na vlastní kůži při prudkém propadu dolaru na mezinárodních devizových trzích v červenci 1973.

Jelikož Spojené státy v srpnu 1971 zcela opustily zlatý standard a zavedly friedmanovský systém volně pohyblivých kurzů papírových měn, trpěly ony i zbytek světa nejprudším a nejdéle trvajícím záchvatem inflace v mírových dobách v celé historii. Na tomto místě by již mělo být jasné, že nejde o náhodu. Předtím, než byl dolar oddělen od zlata, keynesovci i friedmanovci, všichni svým vlastním způsobem oddáni papírovým penězům, sebejistě předvídali, že po ustavení nekrytých papírových peněz klesne rychle cena zlata na svou neměnovou úroveň, která byla odhadována na 8 dolarů za unci. Při svém pohrdání zlatem tvrdily obě skupiny, že cenu zlata udržoval vysoko mocný dolar, a nikoli že pro dolar bylo oporou zlato. Od roku 1971 neklesla tržní cena zlata nikdy pod starou pevnou cenu 35 dolarů za unci a téměř vždy byla mnohem výš. Když během 50. a 60. let ekonomové jako Jacques Rueff volali po zlatém standardu při ceně 70 dolarů za unci, byla tato cena považována za absurdně vysokou. V současnosti je ovšem ještě absurdněji nízká. Daleko vyšší cena zlata ukazuje na katastrofální znehodnocení dolaru od doby, kdy vládly uposlechly rad „moderních“ ekonomů a došlo k úplnému odstranění zlatého krytí.

Je více než zřejmé, že svět je dnes již dost unaven dosud nevídanou inflací jak ve Spojených státech tak ve zbytku světa, která byla zažehnuta dobou pohyblivých kurzů papírových měn, zahájenou v roce 1973. Jsme již také unaveni extrémní nestálostí a nepředvídatelností měnových kurzů. Tato nestálost je důsledkem národního systému papírových peněz, který rozlámal na kousky světové peníze a vytvořil novou umělou politickou nestabilitu, která nadále zvýšila přirozenou nejistotu cenového systému svobodného trhu. Friedmanovský sen o světě pohyblivých kurzů leží v troskách a znovu se objevuje touha po návratu k mezinárodním penězům s pevnými směnnými kurzy.

Klasický zlatý standard je bohužel zapomenut. Konečným cílem většiny amerických a světových ekonomů a politiků je stará keynesovská vize jednotného světového standardu nekrytých papírových peněz, tedy peněžní jednotka vydávaná Světovou rezervní bankou (World Reserve Bank – WRB). Není důležité, zda se nová měna bude jmenovat „the bancor" (což nabízel Keynes), „unita" (jak navrhoval Harry Dexter White, úředník amerického ministerstva financí za 2. světové války) nebo „fénix" (jak navrhoval *The Economist*). Taková mezinárodní papírová měna by samozřejmě netrpěla krizemi platební bilance, neboť WRB by vydávala tolik *bancorů*, kolik by chtěla, a dodávala by je tam, kam by chtěla. Je ale důležité si uvědomit, že by tím otevřela stavidla neomezené celosvětové inflaci, jíž by v cestě již nestála ani krize platební bilance, ani pokles směnných kurzů. WRB by se tak stala všemocnou institucí, která by určovala světovou nabídku peněz a její rozdělení mezi jednotlivé státy. WRB by byla schopna světu vnutit cosi, co sama považuje za rozumně řízenou inflaci. V takovém případě, bohužel, již nebude nepředstavitelně katastrofickému hospodářskému holocaustu prudké celosvětové inflace nic stát v cestě. Nic s výjimkou pochybné schopnosti WRB dolaďovat světovou ekonomiku.

Zatímco tedy světová papírová měna a světová centrální banka zůstávají konečným cílem světových lídrů inspirovaných keynesovstvím, realističtějším a bližším cílem se stává návrat k oslavovanému brettonwoodskému systému, nyní pouze s tím rozdílem, že nebude existovat pojistka v podobě krytí zlatem. Již dnes se nejvýznamnější centrální banky pokoušejí „koordinovat" měnové

a hospodářské politiky, harmonizovat míry inflace a fixovat směnné kurzy. Militantní tlak na vytvoření evropské papírové měny vydávané Evropskou centrální bankou povede patrně brzy k úspěchu. Tento cíl je prodán důvěřivé veřejnosti pod falešnou záminkou, že Evropské hospodářské společenství založené na svobodném obchodě nutně vyžaduje zastřešující evropskou byrokracii, jednotné zdanění na celém území a zvláště vytvoření Evropské centrální banky a papírových peněz. Jakmile bude tohoto cíle dosaženo, bude okamžitě následovat vyšší koordinace s Federálním rezervním systémem a ostatními významnými centrálními bankami. Bude i poté ležet zřízení celosvětové centrální banky v nedohlednu? Ještě než bude tohoto konečného cíle dosaženo, můžeme být brzy svědky vytvoření dalšího brettonwoodského systému. Ten bude samozřejmě doprovázen krizemi platebních bilancí a příklady fungování Greshamova zákona plynoucími z existence pevných směnných kurzů ve světě papírových peněz.

Prognóza budoucího vývoje dolaru a celého měnového systému je samozřejmě chmurná. Dokud se nevrátíme ke klasickému zlatému standardu při realistických cenách zlata, je mezinárodní měnový systém odsouzen k neustálým posunům od pohyblivých směnných kurzů k pevným a zpět, přičemž každý z těchto systémů přináší neřešitelné problémy, funguje špatně a nakonec se rozpadá. Pokračující inflace nabídky dolarů a tedy amerických cen, které nevykazují ani náznak poklesu, bude tento rozpad dále podporovat. V budoucnu můžeme očekávat rostoucí a následně pádivou domácí inflaci doprovázenou měnovým rozpadem a ekonomickými válkami v zahraničí. Tuto předpověď může změnit pouze zásadní změna amerického a světového měnového systému, která spočívá v návratu ke komoditním penězům svobodného trhu (například zlatu) a v úplném odstranění státu z měnové scény.

Doslov: Krásný nový svět papírových peněz

Jörg Guido Hülsmann

Kniha Murrayho Rothbarda končí analýzou mezinárodního měnového systému v podobě, ve které existoval v polovině sedmdesátých let. Nyní bychom se měli zabývat vývojem v následujících obdobích (do roku 1999). Musíme přitom začít poněkud více zeširoka a více než Rothbard se věnovat teorii vzájemně si konkurujících nekrytých papírových peněz, jež je základem pro pochopení vývoje minulých 25 let.

1. Existence nových mezinárodních měnových institucí

Rothbardův mistrovský popis historického vývoje měn neustále poukazuje na základní axiom teorie peněz, že totiž vůbec nezáleží na *množství* peněz, které je pro směnu k dispozici. Jakékoli množství peněz stačí na to, aby obsloužilo jakékoli množství zboží a služeb. Větší množství peněz pouze způsobí, že se zboží a služby budou prodávat za vyšší ceny (na vyšší cenové úrovni), zatímco menší množství peněz splní tutéž funkci při nižších cenách.

Spotřebiteli je jedno, jaká je úroveň cen. Když je v oběhu méně peněz, jsou peněžní příjmy nižší, ale nižší jsou i ceny spotřebního zboží. Větší množství peněz v oběhu pak odpovídajícím způsobem vyvolá vyšší peněžní příjmy, ale i vyšší ceny spotřebního zboží. Na *reálný* příjem to zcela zjevně vliv nemá.

Úplně stejně tato situace vypadá z pohledu podnikatele. Pro úspěch v podnikání je úroveň cen zcela nepodstatná. Rozhodující je cenové *rozpětí* mezi cenou nákupní a prodejní. Úspěšné podniky dosahují dostatečného cenového rozpětí, zatímco cenové rozpětí nerentabilních podniků je nepatrné nebo dokonce záporné. Malá a velká, kladná i záporná cenová rozpětí ale zcela evidentně existují při jakékoli úrovni cen. Čím větší je množství peněz, tím vyšší jsou nákupní, *a* prodejní ceny a naopak, čím menší je množství peněz, tím nižší jsou nákupní, *a* prodejní ceny.

Je-li pro směnu, kvůli které peníze existují, jejich množství nepodstatné, jak je možné, že je mu v teorii i politické praxi věnováno tolik pozornosti? Proč existují takové měnové instituce jako Bundesbanka nebo Mezinárodní měnový fond (MMF), jejichž významnou funkcí je regulace množství peněz a jejich rozdělování?

Rothbard nám ukazuje, že se nesmíme zaměřit na množství peněz jako takové, ale na *změny* množství peněz. Změny množství peněz jsou sice nepodstatné pro směnnou funkci peněz, ale jsou nutně spojeny s *přerozdělováním*. Pokud se zvýší množství peněz, dostanou se nové peníze nejprve do rukou několika málo účastníků trhu a postupně se rozšiřují k dalším účastníkům trhu. Ti, kteří dodatečné peníze obdrželi jako *první,* mohou z množství zboží, které je dispozici, získat více, než by původně bývali mohli, a to nutně na úkor *pozdějších* příjemců peněz, kteří pak obdrží méně.

Jednoduše řečeno, změny v množství peněz nemají sice žádný vliv na směnu, kterou peníze umožňují, ale přesměrovávají toky příjmů uvnitř společnosti.

To je skutečnost, která od pradávna lákala vlády všech národů k tomu, aby produkci peněz dostaly pod svou kontrolu a ve svém zájmu rozdělování peněz řídily. Od Rothbarda se dozvídáme, jak stát tohoto cíle po dlouhých staletích dokonalým způsobem dosáhl. Zatímco nejprve byly peníze ze vzácných kovů a jejich produkce tak byla omezena vzácností přírodních zdrojů, tak množství dnešních nekrytých peněz (většinou ve formě papírových peněz)[41] může být

---

41 Nekryté peníze jsou zvláštním druhem peněz, jejichž oběh vynucuje stát (*fiat money*). Vyznačují se například tím, že nemohou být použity k *žádné*

v každé chvíli zvůlí jejich producenta (centrální banky) tisícinásobně zvětšeno. Tímto způsobem se obohacují *jednotliví* privilegovaní občané nebo skupiny občanů na úkor ostatních.

Není zapotřebí velké fantazie k tomu, abychom si představili, jaký význam mají moderní centrální banky pro řízení toků příjmů. Tím, co v nenarušeném tržním hospodářství určuje druh a množství vyráběných produktů, jsou nákupní rozhodnutí spotřebitelů. Na trhu tak v konečném důsledku pouze spotřebitelé rozhodují o tom, kdo dosáhne jakého příjmu. Centrální banky ovšem do tohoto procesu zasahují a částečně jej znemožňují. Tím, že lze prakticky zadarmo vyprodukovat libovolné množství peněz, mohou neúspěšné podniky přežívat na úkor všech občanů. Vytvoří se „likvidita", která oslabí proces výběru. Tiskárna bankovek může rovněž poskytnout „likviditu", která umožňuje zdánlivě neomezený růst státního dluhu a cen akciového trhu.

Papírové peníze jsou zkrátka nejdůležitějším nástrojem podpory a udržení privilegovaných zájmových skupin představovaných prakticky vždy *etablovanými* zájmovými skupinami. Papírové peníze umožní bohatým být ještě bohatšími a mocnějším ještě mocnějšími, než by mohli být pouze na základě dobrovolné podpory svých spoluobčanů. Vytváří se překážky na trhu, trh se kartelizuje a státu se dostává do rukou mana, díky níž se může na úkor svých poddaných neustále rozrůstat.

---

mu jinému účelu než k nepřímé směně. Není to nic jiného než množství abstraktních, symbolických jednotek. V důsledku této vlastnosti není možné, aby vznikly spontánně na trhu. Mohou vzniknout *jedině* prostřednictvím donucení státu a pouze stát je donucením může v oběhu udržet. Množství nekrytých peněz může být dále libovolně zvýšeno, protože není vázáno na žádné fyzické množství. Nehmotný charakter nekrytých peněz se nejjasněji projeví na účtech, které vede centrální banka. Zaúčtované částky se mohou změnit jednoduchým zápisem. Méně čisté podoby, ale daleko největšího rozšíření, se dostalo papírové formě nekrytých peněz. Všechny dnešní národní měny jsou příklady nekrytých peněz, které jsou nabízeny svými producenty ve formě bankovek či vkladů na viděnou vytvářených centrální bankou – přičemž v případě vkladů na viděnou samozřejmě nehraje roli, jakou formou s nimi majitel disponuje (vyplněním převodního příkazu, kliknutím myši na internetové stránce či jinak).

V mezinárodní oblasti vystupují papírové peníze sice v různých podobách, tím se ovšem nijak nemění jejich podstata jakožto prostředku neoprávněného obohacování. Všechny systémy papírových peněz jsou výtvorem státu *a vývoj mezinárodních měnových systémů je pokračováním politiky vnitrostátního přerozdělování jinými prostředky.* Stejně tak, jako byly vytvořeny národní měnové systémy, aby byly politicky nejvlivnějším skupinám poskytnuty výhody na úkor ostatních občanů, byly založeny i jisté mezinárodní instituce (EMS, ECB, MMF atd.), aby byly tyto výhody pro politickou a administrativní kastu zajištěny a upevněny.

Vývoj posledních let nás významně přiblížil k novému světovému řádu, o který usiluje vlivná skupina keynesovsky laděných politiků, podnikatelů a intelektuálů v Evropě, Japonsku a USA. Jedná se o rozsáhlý návrh neřídit mezinárodní hospodářské vztahy nadále privátními ujednáními, ale prostřednictvím mezinárodní byrokracie. V novém uspořádání světa má existovat pouze *jedna* měna a pouze *jedna* světová policie, která bude prosazovat nařízení *jedné* mezinárodní byrokracie.[42]

Tyto plány, které byly pro Rothbarda v roce 1990 pouhou „temnou hudbou budoucnosti", jsou již zčásti uskutečněny. Jako základ krásného nového světa vznikla na počátku 90. let Světová obchodní organizace (WTO), která nahradila mezistátní obchodní dohody uzavřené v rámci GATT. Na počátku roku 1994 vznikla severoamerická „dohoda o volném obchodu" (NAFTA) a počátkem 1999 Evropská centrální banka. Bruselská Evropská komise získává stále větší vliv a považuje se za jádro budoucí evropské centrální vlády. Na pořadu dne sice zatím není Světová centrální banka, ale mohl by to být další krok poté, co evropské měny s konečnou plat-

---

42 Viz Rothbard, Murray: *Wall Street, Banks, and American Foreign Policy,* Mises Institute, 1995, str. 53 *ff*). Dalším dobrým zdrojem k tomuto tématu je kniha člena amerického kongresu Rona Paula (*The Ron Paul Money Book,* Ron Paul & Associates, Inc., 1991, str. 221 *ff*). Paul uvádí například následující Evropany, kteří podporují ECB jako stupeň na cestě ke Světové centrální bance a požadují světovou papírovou měnu: Giovanni Agnelli, Karl Carstens, Jacques Delors, Wim Dusenberg, Valery Giscard d'Estaing, Wilfried Guth, Max Kohnstamm, H. L. Merkle, Helmut Schmidt a Hans-Jochen Vogel.

ností zmizí. Jádro takovéto instituce by mohlo být v již existující Světové bance ve Washingtonu, D.C., která pro sebe již dlouho hledá smysluplnou úlohu. (Do současnosti udržovala uměle dlouho u vesla zkorumpované vlády zemí třetího světa tím, že jim dávala úvěry z kapes západních daňových poplatníků. Tím se získávala v období studené války vojenská spolupráce těchto mocipánů. Dnes je protislužba z jejich strany představována dílčí liberalizací zahraničního obchodu, ze které těží zpravidla podniky, které mají dobré kontakty se Světovou bankou.)

I když jsou tlaky na nové uspořádání světa zřejmé, nesmíme se spokojit s tím, že je označíme za následky mezinárodního spiknutí. Každý plánovaný postup určité skupiny spočívá v určitém smyslu na jistém „spiknutí". Nic ale není vysvětleno tím, když *pouze* ukážeme, že určití lidé mají zájem na určitém vývoji. Je rovněž třeba ukázat, proč jsou tito lidé schopni své zájmy prosadit proti zájmům všech ostatních. Jaké objektivní podmínky vedly k tomu, že příznivci keynesovského Nového světa v posledních 25 letech mohli dosáhnout takových úspěchů? Odpověď na tuto otázku chceme najít v následujícím textu.

2. Vznik Evropského měnového systému (EMS)

Po zániku brettonwoodského systému a selhání Smithsoniánské dohody v roce 1973 operovaly centrální banky západních zemích po jistou dobu zcela nerušeně. Tiskly peníze, aby jimi mohly financovat rychle rostoucí stát blahobytu a nerentabilní státní nebo státem financované podniky. Zřídily komerčním bankám ony velmi „flexibilní" úvěrové linky, díky kterým mohly tyto banky poskytovat čím dál větší úvěry státu, zemím i obcím.

To byly zlaté časy pro státem privilegované hospodářské zájmové skupiny Západu (v Německu především pro banky, těžební a automobilový průmysl, úřednictvo, stavitele silnic, odbory a farmaceutické koncerny). Existovaly ale i vedlejší důsledky, které z pohledu těchto i jiných skupin byly krajně neradostné.

Inflace za prvé vedla k „útěku k hmotnému majetku", čímž stále více zatěžovala úvěrový trh. Tento vývoj musel vyvolat odpor bank a průmyslu.

Dále inflace vyvlastnila všechny, co spoří a mají pevný příjem. To se znelíbilo střední třídě, především úředníkům.

Za třetí hrozilo nebezpečí, že inflace sníží sklon obyvatelstva k úsporám. Ve většině zemí tento trend ještě nebyl zřejmý, ale všem s rozhodovací pravomocí bylo jasné, že pokud bude inflace pokračovat, dojde dříve nebo později ke snížení tvorby kapitálu. Na pozadí tehdy ještě daleko silnějších omezení mezinárodního pohybu kapitálu byl takový vývoj především pro průmysl a hráče na kapitálových trzích nepřijatelný. I stát se musel obávat, že se do budoucna sníží základna pro výběr daní.

Za čtvrté vyvstal do té doby opomíjený problém pohyblivého kurzu. Základními prvky brettonwoodského systému byly (a) závazek centrální banky Spojených států směnit na vyžádání jiným bankám dolary za zlato a (b) závazek všech centrálních bank na požádání směnit vlastní měnu na dolary. Měny jednotlivých států tak byly v konečném důsledku rozličnými listinami prokazujícími vlastnictví jediného zboží – zlata. Měly vzájemně pevně stanovený směnný poměr.

Zcela jinak je tomu v novém systému národních papírových měn, který vznikl v okamžiku, kdy bankovky centrální banky nemohly být nadále směňovány za zlato. Měny jednotlivých států tak již nebyly listinami prokazujícími vlastnictví zlata, ale zbožím jako takovým. Centrální banky přestaly být bankami a staly se producenty peněz. A protože bylo produkováno více francouzských franků než marek a více marek než švýcarských franků, měnila se podle toho různě i hodnota národních měn. Tak vznikly výkyvy ve směnném kurzu, které bylo možné jen nedokonale předpovídat, a které proto poškozovaly mezinárodní obchod a především mezinárodní pohyb kapitálu. Tyto výkyvy kurzu ale otřásly především *politickou* rovnováhou sil uvnitř každé země, protože základ ekonomické moci každého koaličního partnera se vyvíjel odlišně.

Na tomto základě vznikly ve všech zemích zájmové skupiny, které společně usilovaly o návrat k systému pevných směnných kurzů. V Evropě vedly tyto snahy v roce 1979 k vytvoření měnového systému. Na konferenci, která se konala v prosinci roku 1978 v Brémách, dohodly vlády Francie, Německa, Itálie, Holandska, Belgie, Lucemburska, Dánska a Irska, že budou usilovat o stabilizaci

směnných kurzů svých papírových měn v rámci určitých pásem. Výsledek jejich snažení byl poněkud velikášsky a zavádějícím způsobem nazván „Evropský měnový systém“ (EMS).

EMS splnil dva základní požadavky, které se z pohledu vládnoucích politických koalic zúčastněných zemí jevily jako stěžejní. Za prvé stabilizoval směnné kurzy a zmenšil, přinejmenším v Evropě, riziko zahraničních investic a dodavatelských smluv. (Kladl se důraz na to, že tato skutečnost nevychází vstříc jen „zájmům zhodnocení kapitálu“, nýbrž všem občanům, protože posílená mezinárodní dělba práce pozvedla produktivitu ve všech zemích.)

Za druhé EMS nepředpokládal žádnou povinnost směnit národní měnu za vzácný kov či použití jiných komoditních peněz. Ponechal papírové peníze tak jak byly a snažil se pouze stabilizovat jejich směnné kurzy.

Smysl této konstrukce je zřejmý. Zavedení komoditních peněz by vedlo k silnějšímu omezení dalšího zvyšování množství peněz. To nemohly mocenské koalice zúčastněných zemí přijmout, protože jejich ekonomická pozice byla závislá na možnosti financování prostřednictvím tisku nových peněz. Měly proto prvořadý zájem na zachování papírových měn. EMS musel být vystavěn na papíru.

3. Význam EMS, 1979–1998

Abychom mohli pochopit EMS, musíme se oprostit od jednoho základního a velmi rozšířeného nedorozumění. Mnoho ekonomů se dopouští té chyby, že posuzují instituce jako EMS podle *záměru,* jaký měli jejich zakladatelé, a nikoliv podle skutečnosti. Záměrem otců EMS ve skutečnosti bylo vybudovat systém pevných směnných kurzů mezi papírovými měnami. Ovšem instituce, kterou vytvořili, byla něčím jiným.

EMS nebyl systémem pevných směnných kurzů. A pouze z toho důvodu, že jím nebyl, mohl vyprodukovat částečně stabilní měnový systém.

Věc se vyjasní, budeme-li mít na zřeteli předpoklady a fungování systému pevných směnných kurzů mezi papírovými měnami. Technicky tento systém spočívá na povinnosti centrálních bank nakupovat měny *ostatních* centrálních bank. Centrální banka totiž může

směnný kurz své vlastní měny stabilizovat jen velmi nedokonale. Pokud tento směnný kurz *stoupá*, mohla by produkovat více peněz („tisknout bankovky“) a prodejem těchto dodatečných peněz kurz své měny snížit. Ovšem zcela jinak to vypadá, když kurz její měny začne *klesat*. V této situaci by sice mohla použít svůj majetek (tzv. rezervy centrální banky) k tomu, aby nakupovala svou měnu zpět, ale toto řešení není dlouhodobě únosné ani pro tak bohaté centrální banky, jako je německá Bundesbanka. Proto je v takových případech nutné, aby *ostatní* centrální banky začaly produkovat více vlastních měn a nákupem padající měny zamezily jejímu dalšímu poklesu.

Tato čistě technická pozorování dávají tušit základní problém všech systémů pevných směnných kurzů mezi papírovými měnami. Ve skutečnosti takové systémy zvěšují možnost zneužití. Smysl a účel papírových peněz spočívá, jak již bylo řečeno, pouze v tom, aby se množství peněz mohlo zvětšovat účinněji a rychleji, než by to bylo možné při používání komoditních peněz, aby tak mohly být přesměrovány toky příjmů ve společnosti. Toto přerozdělování se ovšem celkem vzato dotýká pouze národní ekonomiky dané centrální banky. Ta může řídit toky příjmů významným způsobem pouze *v rámci* své vlastní národní ekonomiky. Nemůže ale obohatit svou národní ekonomiku na úkor ostatních zemí, protože využití inflace její měny vede nevyhnutelně ke znehodnocení jejího směnného kurzu a klesající směnný kurz vždy zajistí neustálou rovnováhu mezi vývozem a dovozem zboží a služeb.

To se ovšem v systému pevných směnných kurzů mění. Jak jsme viděli, takový systém v zásadě představuje záruku odkupu inflačních měn. Ostatní účastníci trhu (ostatní centrální banky) jsou systémem zavázáni nakupovat znehodnocenou měnu za původní kurz. To ovšem svádí k tomu, aby množství vlastní měny bylo co nejvíce zvětšeno, nebo zvětšeno alespoň ve větší míře, než v jaké zvětšují množství své měny ostatní centrální banky. Protože pokud se toto podaří, může země, která provádí větší inflaci, dovážet více zboží a služeb, než vyváží, a tím se obohacovat v neprospěch ostatních zemí.

Z toho je zřejmé, že *každý systém pevných směnných kurzů mezi papírovými měnami se musí dříve nebo později zhroutit.* Pokud by

předseda každé zemské vlády v Německu měl tiskařský stroj, kde by mohl tisknout bankovky Bundesbanky, každý by byl stimulován k tomu, aby natiskl co nejvíce peněz, aby tak oblast, kterou spravuje, obohatil na úkor ostatních. Dokonce ani pokud by sám o takovéto jednostranné obohacování neusiloval, byl by k inflaci *donucen*, protože vlastníci ostatních tiskáren by ho jinak mohli předejít. Je zcela zřejmé, že takový systém je neúnosný, protože dříve či později musí dojít k hyperinflaci, a tím ke zhroucení měny. Nejinak je tomu v systému pevných směnných kurzů mezi národními měnami. Zúčastněné centrální banky sice nedisponují tiskárnami stejných peněz, ale jejich měny jsou pevnými směnnými kurzy *definovány* jako stejné peníze. Každý má potom zájem na co největší inflaci.

EMS vůbec žádným systémem pevných směnných kurzů nebyl. Základní skutečností je, že ze strany centrálních bank neexistovala *povinnost* nakupovat ostatní měny. Pokud by takovýto závazek existoval, stal by se EMS záchrannou sítí pro vlády náruživě znehodnocující svou měnu, jež by se pravidelně nechaly zachraňovat ostatními centrálními bankami. Nevyhnutelným následkem by pak byla celoevropská hyperinflace.

Závazek zde ovšem existoval víceméně pouze ve vztahu k vlastní měně. Každá centrální banka měla co nejméně znehodnocovat svou vlastní měnu, aby tak předešla propadu jejího kurzu. Pokud se směnný kurz její měny zhoršil, musela zamezit propadu kurzu jejím nákupem z vlastních prostředků. Dále mohla jen doufat, že jí ostatní centrální banky pomohou. Ty k tomu ovšem nebyly zavázány.

Za těchto podmínek byla stabilizace směnných kurzů možná pouze prostřednictvím omezení sebe sama. Každá centrální banka se musela sama rozhodnout a zásobu své měny zvyšovat pokud možno co nejméně. Tento poznatek se však v praxi prosazoval jen velmi pozvolna. Mnohé evropské státy nechtěly tak rychle upustit od inflační politiky 70. let. Chtěly stabilní kurzy *a* chtěly *zároveň* nadále ve velkém stylu prostřednictvím tisku bankovek přesměrovávat toky příjmů. To ovšem nebylo možné, dokud ostatní centrální banky prováděly inflaci v menší míře. A v EMS byla nakonec vždy alespoň jedna centrální banka, která ji prováděla v menší míře než všechny ostatní. To byla historická role německé Bundesbanky.

Protože všechny centrální banky především v počátečních letech EMS prováděly daleko větší inflaci než Bundesbanka, hodnota jejich měn ve srovnání s markou neustále klesala. Nevyhnutelným následkem pak byla častá „přizpůsobení“ údajně pevných směnných kurzů. Aby se propad hodnoty inflačních měn vyrovnal, došlo mezi lety 1979 a 1983 devětkrát ke změně kurzu. K citelné změně došlo až v roce 1983, kdy francouzská vláda pod vlivem své inflační politiky prozřela. Změny směnných kurzů byly od té doby méně časté, ovšem o to rozsáhlejší. Mezi lety 1987 a 1992 nedošlo k žádným pozoruhodným změnám a politikové všech frakcí přátelsky naklonění Bruselu se začínali chlubit, že EMS teď již skutečně vytvořil pevné směnné kurzy. V létě 1992 tato představa ovšem splaskla jako mýdlová bublina, neboť bylo třeba „přizpůsobit“ irskou libru a španělskou pesetu.

Již na podzim následujícího roku došlo i k definitivnímu zhroucení ostatních měnových parit. Britská libra padala tak prudce, že britská vláda vzdala všechny pokusy o její stabilizaci a z EMS vystoupila. Krátce po libře začal mít na devizových trzích problémy i frank. *Banque de France* došly rezervy, kterými by byla mohla skupovat svůj znehodnocený frank. EMS ztroskotal.

Eurokraté v Německu a Francii ovšem nechtěli ztroskotání za žádných okolností připustit, protože se obávali, že politika centralizace, kterou prosazovali, ztratí prestiž. Záleželo pouze na tom zachovat zdání úspěšnosti do té doby, než bude hotova měnová unie. Přišli proto na trik rozšířit pásma, v rámci kterých se devizové kurzy mohly od stanoveného cíle odchylovat, z 2,5 % na 15 %. Formálně tedy *starý* EMS existoval nadále, „pouze“ pásma byla poněkud rozšířena. Trik vyšel, protože málokterý ekonom či žurnalista nazýval věci pravým jménem: Císař *neměl* nové šaty – byl nahý! Nový EMS nebyl „systémem“ o nic více než jeho předchůdce. Ale zatímco za řečmi o starém systému existovala skutečnost ve formě téměř stabilních směnných kurzů, nyní už zůstaly jen řeči, stabilní směnné kurzy byly minulostí.

Krize EMS ukázaly zcela zřetelně, že národní měnové autority jsou odkázány samy na sebe. EMS *předpokládal*, že každá centrální banka provede taková opatření, jimiž by stabilizovala směnné kurzy své měny. Jinými slovy, EMS *sám o sobě* neměl žádný prak-

tický význam. Nebyl to systém v tom smyslu, že by rozhodnutí zúčastněných centrálních bank byla na sobě závislá. Každá centrální banka tu stála sama a všech úspěchů, které byly připisovány EMS, musely národní státy proto dosáhnout samy vlastní silou. Vývoj na devizovém trhu, který následoval po roce 1979, mohl proběhnout i bez mezivládní dohody z prosince 1978.

Skutečnost, že pouze hrstka ekonomů rozpoznala podstatu věci, je nejlepším důkazem úpadku ekonomického myšlení.[43] Většina makroekonomů považovala záměr autorů EMS za daný a předpokládala, že EMS je skutečně systémem pevných směnných kurzů. Jejich učebnice a články objasňovaly nekriticky účel EMS. Opakovali řeči o „symetrických intervencích" centrálních bank, mluvili nesmysly o „peggingu" a popisovali do nejmenších podrobností nově vytvořenou „měnovou jednotku" EMS – ECU. Tato technická hlediska ale nebyla ničím jiným než nevýznamnou banalitou. Centrální banky EMS byly sjednoceny pouze cílem stabilizovat směnné kurzy. Každá tento cíl ovšem sledovala sama. Neexistovala žádná společná peněžní politika, žádná „koordinace", a ECU nebyla ničím jiným než počtářskou hříčkou.

Skutečný význam EMS a ECU spočívá na rozdíl od toho nikoliv v ekonomické ale v politické oblasti. Protože *slova* EMS a ECU byla po dvě desetiletí slyšet z každých úst, zvykly si národy Evropské unie na myšlenku, že tato slova zapadají do politické reality. Občané věřili, že existuje evropská peněžní politika, že ECU jsou „evropskými penězi" a že společná peněžní politika EMS je základem pro stabilní směnné kurzy a hospodářskou prosperitu 80. a 90. let.

Tato bludná víra oslabila důvěru ve vlastní síly a oslabila také skepsi vůči, tehdy ještě relativně malé, byrokracii v Bruselu. Psychologicky to byl důležitý předstupeň k vytvoření Evropské centrální banky, základu nového evropského centrálního státu. EMS se tak stal rozhodujícím krokem ke kartelizaci evropských vlád.

---

43 Ke vzácným výjimkám patří francouzský ekonom Pascal Salin („L' unité monétaire européenne, au profit de qui?", *Economica*, 1979) a německý ekonom H. H. Lechner (*Währungspolitik*, de Gruyter, 1988).

4. Role Bundesbanky v EMS

Bundesbanka se stávala cílem rozhořčených útoků po každém novém stanovení „pevných“ směnných kurzů v rámci EMS. Údajně nespolupracovala, podvazovala hospodářství v zahraničí, utiskovala ostatní centrální banky atd. Jak je ale možné, že ve spleti čistě dobrovolných vzájemných vztahů, jakou trh bezesporu je, může *jedna* strana ostatní vyřadit ze hry nebo je jinak utlačovat? Nesčetní ekonomové si touto otázkou lámali hlavu. Jak bylo možné vysvětlit „nadvládu“ Bundesbanky v Evropě?

Odpověď zní, že moc Bundesbanky spočívala pouze na slabosti ostatních centrálních bank, kterou si ovšem tyto samy zavinily. Skutečným problémem „slabých“ měn nebyla západoněmecká marka nebo Bundesbanka, nýbrž nenasytná lačnost politiků a zájmových skupin v zemích se slabými měnami. Služby těmto skupinám pomocí tisku bankovek vedly opakovaně k propadu hodnoty dotyčné měny. Aby se tento propad hodnoty neodrazil v poklesu kurzu, měla prý Bundesbanka sama také produkovat peníze, aby mohla inflací zatížené měny skupovat!

Údajná vina Bundesbanky spočívala tedy v tom, že nezvětšovala množství západoněmeckých marek (a tím marky neznehodnocovala) tak silně, jak to činily *Banque de France* v případě franku nebo *Banca d'Italia* v případě liry. Němci jí za to budou navěky děkovat, ale němečtí a zahraniční politikové a zájmové skupiny jí to nemohly odpustit. Není třeba pochybovat o podstatě centrálních bank. *Všechny* centrální banky slouží jen a pouze k okrádání obyvatelstva ve prospěch politicky organizovaných kartelů. Bundesbanka není žádnou výjimkou. Ze všech centrálních bank ovšem uškodila neorganizovaným masám obyvatelstva *nejméně*. Tuto službu pak neprokázala pouze Němcům, ale všem obyvatelům Evropy. Zdrženlivostí Bundesbanky byly nuceny ke stejné zdrženlivosti i ostatní centrální banky, které usilovaly o stabilizaci směnných kurzů. Západoněmecká marka se tak nestala jen stabilní kotvou EMS, ale i oporou evropské občanské společnosti v boji proti evropským státům.

5. Konec EMS a zrod Evropské centrální banky (ECB)

Pokaždé, když je svoboda občanů dosud neslýchaným způsobem omezena, je v zájmu státu, aby své poddané ponechal v nejistotě ohledně nové loupeže. Tak tomu je i v případě Evropské centrální banky. Státní propaganda představuje vytvoření ECB jako organické pokračování vývoje načrtnutého EMS. ECB údajně jen zlepšuje to, co tak jako tak již existuje.

Tento popis ale neodpovídá skutečnosti, nýbrž politickým záměrům svých tvůrců. ECB není završením EMS. Stojí na zcela jiném základě a slouží naprosto odlišným cílům. EMS spočíval na jednostranné a odpovědné činnosti každé zúčastněné centrální banky. Každá centrální banka, která chtěla stabilizovat směnné kurzy své měny, byla nucena omezit vlastní míru inflace tak, aby nepřesahovala nejnižší míru inflace prováděné sesterskou bankou v rámci tohoto systému. To vedlo k relativní stabilizaci směnných kurzů. Především to ovšem vedlo (možná proti vůli otců EMS) k *omezení financování státních výdajů pomocí tištění peněz.*

Význam nové ECB spočívá v tom, že poprvé v historii existuje jeden centrální evropský producent nekrytých peněz, který odstranil omezení pro státní rozpočty dané starým systémem, a tím otevřel nové cesty k obohacení státu či se státem úzce spojených skupin. Toto je skutečný smysl ECB a záměr jejích tvůrců. Podívejme se ještě jednou na vývoj v 70. a 80. letech, abychom si tuto záležitost připomněli.

Po zhroucení brettonwoodského systému se tiskárny peněz ve všech západních státech staly důležitým zdrojem příjmů. Jak je to v takových případech obvyklé, žádný stát nepoužil těchto dodatečných příjmů k tomu, aby snížil daně či své zadlužení. Daleko více bylo na inflaci nahlíženo jako na vítaný *dodatečný* zdroj, ze kterého bylo možné financovat další státní aktivity.

Když se potom na konci 70. let obrátil politický trend a stabilizace směnných kurzů umožnila snížení inflace na úroveň zemí s nejnižší inflací, přišla hodina pravdy. Příjmy, o které stát díky snížení inflace přišel, musely být vyváženy nižšími výdaji. Ve všech zemích se ale vládnoucí kartely politiků a politicky organizovaných

skupin tomuto řešení vzpíraly. Šlo o to si na úkor nic netušících a neorganizovaných občanů zachovat prospěch z inflace, který byl veřejnosti předkládán jako „sociální výhody“.

Zůstala už pouze dvě řešení. První spočívalo ve zvýšení daní a odvodů. Takové opatření je ovšem vždy velmi nepopulární, protože přímo obírá o peníze daňového poplatníka, který na to reaguje většinou velmi nevrle. Protože se politikové obávají odplaty prostých lidí u volebních uren, soustředili se na druhé řešení – na zvyšování státního dluhu.

Zvláštnost tohoto zadlužení spočívala v tom, že nebylo jednorázovým aktem, který by byl určen k financování zvláštních výdajů. Daleko spíše šlo o to financovat část obvyklého státního rozpočtu, která byla původně hrazena inflací, *natrvalo* prostřednictvím zadlužení. To bylo ale možné jen ustavičným novým zadlužováním. Od konce 70. let proto kráčel pokles inflace ruku v ruce se stále vzrůstajícím zadlužením.

Nahrazení inflace jakožto zdroje státních příjmů novým zadlužováním, které vycházelo najevo v průběhu 80. let čím dál zřetelněji, se stalo rozhodujícím faktorem pro vývoj mezinárodních měnových systémů.

Od počátku bylo jasné, že zadlužení státu nemůže být trvalou odpovědí na otázku financování státu. Státy a občané jsou sice v mnoha ohledech rozdílní, ale pro oba platí, že si mohou půjčovat jen tehdy, když existuje vyhlídka na splacení dluhu. A pro oba platí, že tato vyhlídka je tím menší, čím vyšší jsou stávající dluhy. V mnoha státech dosáhlo zadlužení státu velmi rychle takové výše, která splacení prakticky vylučuje. Zejména to platí pro „konzervativnější“ státy. V Německu například dosahují dluhy státu, zemí a obcí *dle úředních statistik* již více než 60 % hrubého národního produktu. V tomto čísle se ale neobjevují důležité části finančních závazků (jako např. peněžní závazky vyplývající ze sociálního pojištění). Při realistickém pohledu lze zadlužení německých územně správních celků odhadnout na 300 % až 400 % hrubého národního produktu a ve většině ostatních států je to ještě daleko horší.[44]

---

44 K tomuto tématu viz práce od Rolanda Baadera: *Fauler Zauber* (Resch Verlag, 1997) a *Die Euro-Katastrophe* (Anita Tykve Verlag, 1994).

V průběhu 80. let bylo stále jasnější, že zadlužování státu narazí na své meze a bude nutné nalézt jiné zdroje financování. Principiálně přicházely v úvahu pouze dvě již dříve zmíněné alternativy. Bylo možné zvýšit daně a odvody, ale jak bylo řečeno, málokterý politik by takové zvýšení v potřebné míře provedl. Zůstala proto pouze možnost financování pomocí tištění bankovek, ovšem toto řešení nebylo za stabilních směnných kurzů možné, dokud by se nepřipojila i německá Bundesbanka. Proto muselo nutně opakovaně docházet ke krizím EMS, k „rozšiřování pásem“ a ke změnám domněle pevných směnných kurzů.

Z výše uvedeného plyne nesporný závěr, že *krize nebyly politováníhodnými nehodami, ale předzvěstmi zániku celého EMS*. Země s notoricky slabou měnou jako Itálie byly pouze první na řadě. Mnohé státy, jejichž dluhy dosáhly obdobných dimenzí, čekal stejný osud. Je to zřejmé již ze skutečnosti, že pouze dva státy při vstupu do evropské měnové unie (Lucembursko a Německo) *nepřekročily*, respektive výrazně nepřekročily maximální zadlužení stanovené Maastrichtskou smlouvou. Ostatní země měly očividné obtíže i s tím, aby jejich zadlužení dva roky před vznikem měnové unie *nestoupalo* tak rychle. Zpravidla však zůstávají daleko za (úředně) stanovenou mírou zadlužení na úrovni 60 % hrubého domácího produktu. Bylo tedy zcela jednoznačně otázkou času, kdy budou ostatní měny následovat liru a Evropa se vrátí k inflačnímu systému „volných kurzů“ 70. let.

Jinými slovy, stabilita EMS byla pouhým zdáním. Iluze relativní stability byla vytvořena zadlužením zúčastněných států, a toto stále rostoucí zadlužení způsobilo, že návrat k inflační politice 70. let byl stále nevyhnutelnější. EMS byl časovanou bombou, která začátkem 90. let tikala stále hlasitěji.

70. léta se ale neopakovala. Bylo hůř. Nelze-li od národní měnové autority nic pozitivního očekávat, tím spíše nelze nic očekávat od autority mezinárodní, protože ta může způsobit nesrovnatelně větší škody. Nově vytvořená Evropská centrální banka (ECB) a její produkt, euro, neřeší ve skutečnosti žádný z měnových problémů, které se znovu a znovu objevují od doby, kdy peníze přestaly mít podobu drahých kovů. Problémy spíše odsouvá, a tím je zhoršuje.

ECB a euro vznikly pod vlivem jak tržních, tak i politických sil.

Tržní síly se vyvinuly z odbourání obchodních překážek, které vedlo v 80. a 90. letech k rostoucí mezinárodní dělbě práce. Pohyb zboží přes hranice a relativně stabilní devizové kurzy se postaraly o znatelný hospodářský rozvoj. Navzdory všem škarohlídům, kterým se nelíbila údajná jednostranná orientace na zájmy kapitálu, přinášelo toto období větší blahobyt čím dál většímu množství obyvatel. S rostoucím hospodářským propojením se zahraničím mělo stále více podniků zájem na stabilních rámcových podmínkách ve styku s cizinou. Kromě podniků exportního průmyslu to platilo zejména pro banky a ostatní finanční podniky, které se účastnily mezinárodních kapitálových transakcí. Tržní zájmy těchto skupin tak byly *jedním* z podnětů ke vzniku evropské měnové unie.

Druhý podnět měl politický charakter. Již jsme uvedli, že Bundesbanka prováděla inflaci v menší míře než ostatní centrální banky a že jí to přivodilo nepřátelství mnoha politicky organizovaných skupin v tuzemsku i zahraničí. Je proto jasné, že zahraniční vlády usilovaly o měnovou reformu, která by jim dala možnost ovlivňovat rozhodování Bundesbanky. Byly ochotny udělat rozhodujícím zájmovým skupinám v Německu politické ústupky, aby se vymanily z finanční tísně, do které se samy dostaly.

V tomto kontextu je pochopitelné, že někteří kritici vyčítají Kohlově vládě, že obětovala marku znovusjednocení Německa. Z pohledu těchto kritiků bylo odstranění nenáviděné Bundesbanky cenou, kterou vyžadovaly Francie, Velká Británie a Spojené státy za souhlas se znovusjednocením. Tato teorie má skutečně něco do sebe. Nelze se ale domnívat, že objasňuje něco více než jeden vedlejší aspekt této události. Žádná vláda si nemůže dovolit vystupovat vůči svým poddaným jako správce čistě zahraničních zájmů. Zmínili jsme již tu skutečnost, že stále větší a vlivnější části německého hospodářství měly zájem na stabilních evropských měnových vztazích.

Pravdou ale také je, že politicky vlivné skupiny v Německu měly zájem obětovat marku, aby na oplátku získaly *politické* ústupky ze zahraničí. Na ilustraci toho by bylo možné uvést dva příklady:

Německý automobilový průmysl produkuje sice nejkvalitnější, ale také nejdražší automobily v Evropě. Z pohledu spotřebitelů ovšem kvalita ne vždy ospravedlňuje cenu. V mnoha případech upřednostní spotřebitel auto s horším zpracováním a nižším bezpečnostním

standardem, pokud bude levnější. Pokud jsou ale všichni producenti státem *nuceni* dodržovat určité technické normy kvality, zcela zřejmě tato volba odpadá. Mohou být vyráběna pouze drahá auta a jen z nich si může spotřebitel vybrat. Tyto státní normy tak privilegují nejdražší výrobce na úkor spotřebitelů a levných producentů. „Harmonizace" podmínek výroby v Evropě neznamená nic jiného než státem vynucené sjednocení všech výrobních norem. Výhody z harmonizace v oblasti automobilů tak požívá jednoznačně německý průmysl, který se tak může obohacovat na úkor svých zákazníků a zahraničních konkurentů.

Stejná situace je v oblasti organizovaného trhu práce. Německé odbory zastupují technicky nejkvalifikovanější, ale také nejdražší zaměstnance v Evropě. Kvalifikace pracovníků přitom není samoúčelná, musí být oceněna mzdou. Mnozí podnikatelé upřednostňují levnou pracovní sílu, i když je méně erudovaná. Investují proto do zemí s levnou pracovní silou. Tyto investice zvyšují mzdy v zemi s levnou pracovní silou a zároveň snižují mzdy, kterých je možné dosáhnout v zemích s drahou pracovní silou – čímž je v těchto zemích oslabována moc odborů. Pokud ale státní *tlak* vede k tomu, že práce je všude stejně drahá, zmizí podnět k exportu kapitálu. Přesně to je vliv evropské harmonizace státem předepsaných pracovních podmínek (ochrana před výpovědí, pracovní doba, bezpečnost práce, pojištění v nezaměstnanosti, atd.). Tyto podmínky v principu znamenají sjednocení pracovních podmínek v Evropě. Těží z toho německé odbory, trpí tím tuzemští a zahraniční zaměstnanci, kteří kvůli nuceně vysokým nákladům na práci nemohou najít žádné místo, a samozřejmě (také) spotřebitelé.

Uvedli jsme jen příklady toho, že důležité skupiny v Německu mají prospěch z politické centralizace v Evropě a měly proto zájem se zasadit o politický výměnný obchod („marka za privilegia"). Právě s podporou těchto skupin mohla spolková vláda počítat, když důrazně prosazovala vznik evropské měnové unie.

Tyto snahy měly bohužel úspěch. Začátkem roku 1999 postoupily národní autority své rozhodovací pravomoci v měnových otázkách ECB a staly se jejími výkonnými orgány. Jinými slovy řečeno, euro bylo *již v tomto okamžiku fakticky* zavedeno, protože rozhodnutí o všech měnách zúčastněných států provádí jeden centrální

úřad. Euro existuje, i když v tomto okamžiku ještě neexistuje ve formě zvláštních bankovek a mincí, nýbrž je reprezentováno někdejšími národními bankovkami a mincemi. Markové bankovky už nejsou svébytnými penězi, nýbrž zástupci eura. A stejně je tomu i s ostatními bankovkami a mincemi dalších zúčastněných států.

6. Ekonomické a politické následky ECB a eura

Velkou otázkou samozřejmě je, jakou politiku nám ECB do budoucna nadělí a bohužel se v této oblasti nemůžeme oddávat iluzím. ECB a euro byly vytvořeny, protože starému systému hrozilo pod tlakem zadlužení národních států zhroucení. Ale ECB ani euro nesprovodí ze světa ani dluhy ani závislost států na stálém přílivu nových úvěrů. Tyto problémy nevyřeší, naopak je ještě vyostří.

Někteří pozorovatelé se domnívají, že budoucí politika ECB závisí rozhodujícím způsobem na tom, kdo ji bude vést a jak budou zákonem stanoveny její úlohy. Především v Německu se osobě prezidenta centrální banky přičítá velký význam a mnozí volají po zákonem dané prioritě měnové stability, ke které by ECB, podobně jako předtím Bundesbanka, měla vést.

Tyto personální a technické detaily jsou ovšem nevýznamné. Rozhodující věcí je spíše následující: euro umožní nové úvěry, ale neukázní státy. Umožní zadlužení států dosáhnout takových výšek, že narazí na své přirozené hranice, zrovna tak jako na své přirozené hranice narazilo národní zadlužení. Nejpozději v okamžiku, až nový centrální stát nebude moci získat žádné další úvěry, dojde k návratu k inflační politice 70. let. Žádná ujišťování státem placených zastánců evropské měnové unie na tom nemohou nic změnit. Euro povede k inflaci. Nahrazuje pouze národní kartely těch, kteří těží z inflace, kartelem evropským a ztěžuje tak občanům možnost chránit se před zásahy tohoto velkého státu.

I kdybychom vytvořili evropskou ústavu, kde by byly předepsány hranice pro zadlužení států, a zavázali ECB k určité politice, nemůžeme tomuto vývoji předejít. Takové psané podmínky jsou bezmocné, pokud je nesdílí veřejné mínění a v tomto okamžiku situace vypadá tak, že veřejné mínění inflaci a státní zadlužení toleruje. Němci strpěli, že některá ustanovení Maastrichtské smlouvy, která

účastníci měnové unie stanovili na základě objektivních kritérií, byla hrubě porušována. Totéž můžeme očekávat i v budoucnu, pokud nedojde k žádnému zásadnímu obratu veřejného mínění. A jak by k takovému obratu mělo dojít, když všechny vzdělávací instituce od základní školy až po univerzity jsou v rukou státu, když veškeré rozhlasové a televizní vysílání vyžaduje státní licenci a když státní soudy vycházejí z toho, že svoboda smýšlení již není nespornou zásadou?

ECB a euro nepřinesou pouze inflaci, ale podpoří také centralizaci politických institucí. Lze předpokládat, že národní státy se nejprve dostanou do finanční a později i politické závislosti na novém centrálním státu. Jak budou členské státy Evropské unie ztrácet úvěrovou důvěryhodnost, budou dostávat i méně úvěrů na svůj vlastní účet. Namísto toho bude muset za úvěry ručit Evropská komise, která díky svým stanovám zůstala doposud prakticky nezadlužená. Je možné, že se Komise omezí na roli ručitele. Je ale také představitelné, že si bude sama brát úvěry, aby takto získané peníze sama použila v členských státech. V každém případě budou předlužené národní státy finančně a politicky závislé na novém centrálním státu.

Ke stejnému vývoji došlo v mnoha zemích v rámci jednotlivých národních států. Ctižádost a zaslepenost vedla v průběhu posledních třiceti let řadu německých komunálních politiků k tomu, že si jejich obce braly stále více úvěrů. Za tyto úvěry musely již velmi brzo ručit spolkové země, a tím se tato města a obce staly poručenci spolkových zemí. Ovšem mnohé země provozovaly ve své oblasti stejnou politiku a staly se závislými na zárukách spolkové vlády. Proto dnes země, města a obce v mnoha politických oblastech nemohou činit samostatná rozhodnutí. Všichni jsou závislí na spolkové vládě a potřebují její přízeň.

Spolková republika jde pomalu ale jistě vstříc stejnému osudu. Je sice potěšitelné, že se německé státní finance ve srovnání s ostatními národy zdají být v pořádku. Ovšem tato útěcha je stejná jako útěcha padajícího, který vidí před sebou dopadnout ostatní. Je možné, že Němci budou moci ještě dvě či tři desetiletí o svém osudu rozhodovat sami (i když tváří v tvář jejich dětinské představě o bruselském centrálním státu postaveném na roveň „Evropě“ je

sporné, zda to vůbec chtějí). Dlouhodobě to ale možné nebude. Německo bude stále více pod křídly bruselského molocha, který zastíní všechny dosavadní despocie našeho kontinentu.

Bruselský stát se nebude zdráhat vzít dříve či později do svých rukou rozdělování úvěrů, za které bude sám ručit, aby se tak v očích všech evropských občanů stal nepostradatelným. To je v povaze věci. Moc politiků pramení z vážnosti, které požívají u občanů. Proč by měli ti, co tahají za provázky v Bruselu, pracovat a přenechat národním politikům, aby sklízeli úspěch? Dříve či později budou instituce národního státu blahobytu (především sociální pojištění) „harmonizovány", tedy převedeny pod dohled bruselských organizací.

Ve svém důsledku přinesou ECB a euro dva druhy snah, na jedné straně vznik a rozvoj centrálního evropského státu blahobytu, a na druhé hromadění dluhů ve jménu tohoto nového centrálního státu. Oba jevy povedou dříve či později ke kolapsu – buď dojde ke zhroucení v důsledku hyperinflace nebo ke zhroucení všemocného centrálního státu pod tíhou jeho vlastní neefektivnosti. Pokud nedojde k zásadnímu obratu, nechystá pro nás budoucnost nic dobrého: buď opakování roku 1923 (v Německu), nebo nový Sovětský svaz.

7. Alternativy eura

Mnoho ekonomů rozpoznalo nebezpečí, která jsou spojena s evropskou měnovou unií. Vyplatí se, abychom se věnovali alternativám, kterými se zabýváme z toho důvodu, že problém lepšího měnového uspořádání zůstává nadále aktuální. *Již teď je totiž jasné, že ECB a euro nevytvoří trvalý pořádek v evropských měnových vztazích.* Současné uspořádání přispěje k jeho jistému zániku a státní propaganda na tom nemůže nic změnit. Jaké alternativy tedy existovaly a jaké budou existovat v budoucnu?

První řešení by spočívalo v tom, že by EMS v klidu zanikl a následoval by návrat k systému 70. let. Inflace národních měn a neustále rozkolísané směnné kurzy by bezpochyby vedly k rozvratu mezinárodní dělby práce. Ovšem obyvatelé „zemí s tvrdou měnou" by byli před vykořisťováním svými státy (a především cizími státy) daleko lépe chráněni. Ať je tomu jakkoli, tato alternativa zane-

dlouho nebude předmětem ani akademického zájmu, protože národní bankovky a mince zmizí a zůstane jen euro.

Druhá možnost by spočívala v zavedení „paralelní měny“. Tento návrh vychází z myšlenky, že pro každou měnu existuje něco jako optimální měnová oblast. Naprosto ale není zřejmé, jak velká by tato oblast měla být, a je sporné, zda vůbec může být teoreticky určena. Existuje ovšem možnost vyřešit tento problém *prakticky*, a sice tak, že by se obyvatelům Evropy ponechala možnost používat kromě národní měny také jakési „paralelní euro“. Pokud by paralelní euro mělo skutečné přednosti před národními druhy peněz, mělo by se, dle této úvahy, v konkurenci ostatních měn prosadit. V každém případě by tu rozhodl trh, a ne nějaká byrokratická instituce, jež je o skutečných potřebách trhu jen velmi špatně informovaná.

Většina zastánců tohoto návrhu pomýšlela na zavedení paralelní *papírové* měny. Uvědomili jsme si ale, že papírovou měnu není možné jen tak jednoduše na trh zavést. Zboží může být používáno jako peníze pouze za předpokladu, že se již dříve na trhu používalo. Jen v takovém případě si totiž účastníci trhu mohou učinit úsudek o budoucí kupní síle tohoto zboží. Kdybych například prodejci aut nabídl lístek s nápisem „3 Hüllsmanni“, je velmi pravděpodobné, že se obchod neuskuteční, protože tento obchodník nemá sebemenší vodítko k tomu, aby věděl, co si za tento lístek může koupit. Ne jinak by tomu bylo v případě, že by na lístcích stálo „1 paralelní euro“.

Existovaly pouze dvě smysluplné možnosti rozšíření paralelního eura. Buď by muselo být ve všech zemích povoleno používání jedné nebo vícera *stávajících* národních měn. Tady je možné myslet především na německou marku, kterou by lidé na mnoha místech v cizině rádi přijímali. Ovšem tato možnost nepřicházela v úvahu z politických ohledů. Především pro francouzské a anglické politiky bylo nesnesitelné pomyšlení, že by jejich obyvatelstvo namísto frankem či librou platilo německou markou.

Zůstala proto jen druhá možnost, která by bývala byla zároveň třetí velkou alternativou k vytvoření evropského měnového uspořádání. Spočívala by v tom, že by bylo povoleno jako peníze používat *jakoukoli komoditu*. Jinými slovy by bylo ponecháno na volbě

občanů, aby si ve svých smlouvách dohodli libovolné platební prostředky. Není třeba velké fantazie k tomu, abychom mohli odhadnout následky existence systému měnové svobody. Napomohl by novému peněžnímu použití vzácných kovů. Zlaté, měděné a stříbrné mince by se dostaly do oběhu, tak jako tomu bylo v mnoha zemích až do počátku 20. století. Není ale těžké pochopit, že tato alternativa byla pro politický establishment naprosto nepřijatelná. Dějiny měn ve 20. století nakonec nejsou ničím jiným než dějinami četných pokusů zbavit se vzácných kovů, aby se poté na trhu pomocí papírových peněz mohly toky příjmů přesměrovat politicky žádoucím směrem.

Ačkoli pro tuto třetí alternativu politické zájmové kartely nenaleznou pochopení (či spíše protože je zcela protichůdná jejich zájmům), nesmíme na ni do budoucna zapomenout. Na rozdíl od národní papírové měny nebo od papírového paralelního eura zůstává nadále aktuální. *Aby byl vytvořen volný měnový trh, postačí totiž, budou-li zrušena omezení, jež na trhu jsou.* Aby zlaté a stříbrné mince mohly opět obíhat, musíme jejich použití jednoduše dovolit a především zrušit daně (zejména daň z přidané hodnoty a kapitálové daně), kterým jejich používání podléhá. Tato reforma může proběhnout v rámci celé Evropy. Může být ale provedena i v rámci národním, regionálním nebo komunálním. *Každé* společenství tvořené smělými a prozíravými lidmi má založení svobodného měnového pořádku ve svých rukou.

8. Inflace v USA a pyramidová hra na burzách, 1982–?

Doposud jsme hovořili především o evropském vývoji, protože tyto záležitosti jsou pro nás zvláště zajímavé. V ohnisku nejnovější hospodářské a měnové krize ovšem nestála žádná evropská instituce, nýbrž americká centrální banka – Federální rezervní systém (FED).

FED byl založen v roce 1913 z iniciativy vlivných bankéřů (J. P. Morgan, Rockefeller, Kuhn Loeb) a spolu s ním vznikla v USA inflační kultura, která pokračuje nepřetržitě až do dneška. Dnes již téměř devadesátiletá inflace v USA opakovaně uspíšila krize a hospodářské deprese. Tyto krize, což odpovídá i hospodářskému vý-

znamu USA, dosáhly za Velké deprese 1929–1941 a při zhroucení brettonwoodského systému do té doby nevídaných rozměrů.[45]

Po rozpadu brettonwoodského systému to po určitou dobu vypadalo, jako by souvislost mezi státní měnovou politikou a hospodářskými krizemi, kterou tak skvěle popsal Murray Rothbard, přestala platit. V očích mnoha ekonomů stál FED před relativně jednoduchými úkoly. Inflace by se projevila pouze v propadu hodnoty dolaru na tuzemských trzích (rostoucí ceny) a na devizovém trhu (znehodnocující se směnný kurz). FED měl rozhodnout, *jak velký* bude propad hodnoty dolaru. Toť vše.

Jako každé centrálně plánované hospodářství, bylo ovšem i centrálně plánované hospodářství v oblasti peněz překvapeno okolnostmi, které nemohlo předpokládat a kterým stálo bezmocně tváří v tvář. V důsledku těchto zvláštních okolností, kterými se ještě budeme zabývat, nevedla velká inflace v USA v 80. a 90. letech k okamžitému propadu ceny dolaru, nýbrž zapříčinila dva největší problémy současného světového hospodářství: růst cen na burze odpoutaný od jakékoli ekonomické reality a hospodářské a měnové krize v jihovýchodní Asii, Rusku a Jižní Americe.

Není zapotřebí žádného ekonomického génia, nýbrž jen zdravého selského rozumu k tomu, aby bylo možné předpovědět hořký konec tohoto vývoje. Musíme si ale ujasnit, že tyto problémy nepramení ze systémových chyb kapitalismu, nýbrž že jsou výsledkem státních zásahů do oblasti peněz. Jako každý stav, který byl inflací uměle vytvořen a udržován při životě, nese i současný systém v sobě zárodek svého zániku. Poslední krize v jihovýchodní Asii, Rusku či Latinské Americe nám daly jen slabě pocítit, jak „tvrdé přistání“ na tento systém čeká.

Bezpochyby nejnápadnějším hospodářským fenoménem posledních dvaceti let je zdánlivě nekonečný růst cen na burze, které ztratily sebemenší kontakt s očekávanými výnosy jednotlivých podniků. Je zřejmé, že za normálních podmínek musí existovat úzká

---

45 Srovnej vynikající práce Murrayho Rothbarda: *Wall Street, Banks, and American Foreign Policy* (Mises Institute, 1995) a *The Case Against the Fed* (Mises Institute, 1994).

souvislost mezi cenou akcie a očekávanou výnosností dotyčného podniku. Tato zvláštní souvislost odráží totiž obecnou souvislost mezi hodnotou určitého prostředku a hodnotou účelu, ke kterému daný prostředek slouží. Pokud například použijeme obráběcí stroj k opracování polotovarů, nemůže se stát, aby stroj samotný měl větší hodnotu, než je celková hodnota všech jím opracovaných kusů. Stejně tak spočívá smysl existence podniku v tom, aby produkoval pro trh. Cena podniku pak nemůže být vyšší než celkový výnos, kterého může tento podnik dosáhnout z prodeje svých výrobků. Proto také celková cena všech akcií jednoho podniku nemůže být větší než součet všech výnosů, o kterých předpokládáme, že jich dotyčný podnik v budoucnu dosáhne. Úsudek o budoucích výnosech tak vždy tvoří východisko pro určení současné ceny akcií. Výnosy, které jsou očekávány v následujících letech, se diskontují a sečtou. Výsledná suma představuje současnou hodnotu podniku. Hodnota jedné akcie pak není nic jiného než současná hodnota dělená počtem akcií.

Dennodenně se stává, že někdo špatně odhadne hodnotu akcie. Akcie pak má kurz, který neodpovídá skutečným výnosům daného podniku. *Měřeno výnosností podniku* je potom akcie buď nadhodnocena nebo podhodnocena. Jinými slovy, v současné situaci není důvodem ke znepokojení samotná výše akciových kurzů, ale ztráta jejich vazby na výnosnost podniků. Vysoké ani rostoucí ceny akcií nejsou samy o sobě problémem. Dokud se totiž na trh nově vnesené množství peněz rozprostře v hospodářství rovnoměrně, vede zvýšení množství peněz k pozvolnému růstu všech cen, tedy cen akcií *i* výnosů. Za takových podmínek nejsou vysoké kurzy na burze důvodem k žádným zvláštním obavám, protože se v nich projevuje pouze *obecný* propad hodnoty peněz.

Za normálních okolností, tzn. za podmínek, jaké jsou na volném trhu, je samozřejmě myslitelné, že po určitou dobu budou mnohé akcie současně nadhodnoceny. Je rovněž myslitelné, že tento omyl ovládne celý kapitálový trh a bude trvat 15 let. To vše je *myslitelné*, ačkoliv se to ještě nikdy nestalo. Co ale *není* myslitelné, je, že akcie budou na volném trhu ohodnoceny bez ohledu na výnosnost podniku. Investoři na burze se zajisté mohou ve svých odhadech skutečné výnosnosti *mýlit*, to ovšem nemění nic na tom, *že* ji berou při svých nákupech a prodejích v potaz.

Charakteristickým znakem současného burzovního vzestupu není jen to, že ztratil jakýkoli kontakt s výnosností podniků, ale i to, že je to všem větším (a většině malých) kapitálových investorů známo. Jak je to jen možné? Stala se burza pyramidovou hrou? Stoupají kurzy jen proto, že každý investor spekuluje, že později najde ještě optimističtějšího spekulanta na vzestup kurzů, který koupí jeho akcie za *ještě* vyšší ceny, protože sám věří, že i on v budoucnosti najde *ještě* optimističtějšího spekulanta atd.? Víme, že podobná hra je možná, ale známe i její hranice. Zúčastní se jí pouze lidé ochotní podstupovat velké riziko a lidé velmi naivní a jak okruh těchto lidí, tak i obnosy, které mohou investovat, jsou velmi omezené. Jakmile se nenajdou žádní další hlupáci a hazardéři, zhroutí se i domeček z karet. *Zhroutí se, protože v určitém okamžiku už nebude nikdo, kdo by byl ochoten dát svůj další majetek v sázku.* Současný burzovní vzestup trvá již téměř dvě desetiletí, a přesto neztrácí nic ze svého kouzla, ale naopak láká čím dál více investorů. Jaká okolnost dovoluje investorům vkládat čím dál tím více peněz do akcií, jejichž cena se čím dál více vzdaluje od kurzu, který odpovídá výnosnosti podniků?

Jednoduchá odpověď je, že FED společně s ostatními důležitými centrálními bankami může tisknout další a další peníze, které je možné použít na burze.

Přirozenou hranicí v pyramidové hře by bylo vyčerpání majetku dobrodruhů a hlupáků. Centrální banky mají ovšem možnost s nulovými náklady produkovat stále nové peníze a dodávat je okruhům blízkým burze. *Tím onu přirozenou hranici osobního majetku odstraňují.* Od tohoto okamžiku se burza stává hřištěm, investor hráčem a původně rizikové investování osobního majetku se stává hrou, zdánlivě bez následků. Hráči s dobrými vztahy k centrální bance (především velké banky, velké průmyslové podniky a vlády) mají přístup ke stále dalším a dalším penězům, které vznikly z ničeho. Mohou se účastnit burzovní hry, aniž by si museli lámat hlavu s tím, zda své akcie jednoho dne prodají za vyšší ceny. Dokud totiž centrální banka produkuje další a další nekryté papírové peníze, stále budou lidé, kteří budou *moci* a *chtít* investovat ještě více, protože v dobré víře očekávají další inflaci.

Zde vidíme, proč pro výši akciových kurzů ztrácí výnosnost podniků pod vlivem vysoké inflace na významu. Státní produkce

nekrytých papírových peněz pro burzu učinila z burzy finanční *perpetuum mobile*.

Jaké jsou důsledky? V první řadě obohacuje tato politika finanční průmysl na úkor ostatních živností. Obecně řečeno odčerpává zdroje ve formě času a energie při investování peněz na úkor ostatních činností. V USA je čím dál více lékařů a právníků, kteří věnují investování více času než svému původnímu povolání. Inflace tím pádem narušuje přirozenou dělbu práce a snižuje výrobu. Zvýhodňuje ekonomicky dobře zavedené na úkor všech ostatních vrstev a zvětšuje přirozené rozdíly v příjmech. Kromě toho způsobuje, že se stále větší část obyvatelstva stává hospodářsky závislou na rozhodnutích centrální banky, což zvyšuje politický tlak na to, aby inflace pokračovala.

Navzdory explozi cen akcií nebyl až doposud proces jednostranného obohacování menšiny na úkor většiny, který je pro inflaci typický, příliš *zjevný*. Obvykle se věci mají takto: Centrální banka nasměruje nově vytvořené peníze do sobě blízkých kruhů a odtud se rozšiřují do ostatních částí národního hospodářství. Cenový nárůst, který se zpočátku projeví pouze v některých sektorech (například na burze) postupuje a s určitým zpožděním se projeví i v sektorech ostatních. Inflace posledních 20 let ovšem tento typický vývoj nevykázala. Projevila se především ve vzestupu kurzů na finančních trzích. Jak se to dá vysvětlit? Musíme tu uvážit zvláštní podmínky, o kterých byla řeč v úvodu.

Z měnového pohledu je nejdůležitější skutečností *odliv velkého množství dolarů a marek do zahraničí*. Přibližně 60–70 % veškerých amerických dolarů a asi 30 % německých marek obíhá mimo USA, respektive mimo Německo.

Dolar byl tradičně mezinárodně velmi rozšířenou měnou, ovšem v 80. letech tato tendence ještě zesílila s dodatečnou poptávkou po dolaru, která vznikla zřízením měnových výborů (v Hongkongu, Singapuru) a „dolarizací“ velkých částí Latinské Ameriky (především Salvadoru, Argentiny, Ekvádoru, Brazílie, Kolumbie a Chile). Obyvatelstvo těchto zemí hledalo v dolaru útočiště proti ohromné inflaci, kterou provozovaly jejich vlády. Protože lidé dolary získávali mimo jiné i prodejem výrobků a služeb, znamenala dolarizace ve svém důsledku to, že do Latinské Ameriky proudily dolary a do

USA zboží a služby. Tento vývoj způsobil, že se růst cen v USA omezil pouze na burzu.

V 90. letech pak přišel obdobný vývoj. V důsledku rozpadu východního bloku proudily velké sumy marek a dolarů do zemí bývalého Sovětského svazu, a to dvěma způsoby. Jednak, podobně jako v Latinské Americe, tyto měny požadovali sami občané, aby se tak chránili před tuzemskou inflací. Dále byly ovšem další marky a dolary použity pro další měnové výbory (například v Estonsku). V Německu k tomu přibyla ještě měnová unie po jeho sjednocení. Úplně stejně jako v 80. letech se i tady nakonec ukázalo, že cenový nárůst v Německu a USA se do velké míry omezil na finanční trhy. Bundesbanka i FED produkovaly obrovské množství nových peněz, které byly nejprve použity na burze a tam udržovaly v chodu státem zapříčiněnou pyramidovou hru. Z burzy se nově vytvořené peníze rozšiřovaly do zbytku domácího hospodářství, kde by nevyhnutelně muselo dojít ke zvyšování cen, pokud by současně nepůsobil opačným směrem odliv velkého množství peněz do zahraničí. Ke zmírnění nárůstu cen v západních ekonomikách přispěly i některé další vlivy, například velký růst zaměstnanosti v USA. Hlavním důvodem byl ale odliv deviz do zahraničí.

Relativní cenová stabilita, která vládla v posledních dvou desetiletích navzdory vysoké inflaci, bezpochyby podstatně přispěla k tomu, že americká a německá veřejnost z velké části inflaci přijala. V životě obyčejného občana zkrátka nebyla vidět. Občanům se sice dařilo hůře, než *by se jim bývalo* dařilo bez inflace, ale nedařilo se jim hůře než *dříve*. Skutečný odpor proti inflaci vznikne, jak nám praví zkušenost, pouze když občané nezchudnou jen relativně nýbrž i absolutně, tzn. že se jim letos daří hůře, než tomu bylo loni. To ovšem může brzy nastat, pokud uvážíme, že odliv peněz v posledních letech byl něčím výjimečným a může brzy skončit. Pak už nebude kam jít. Jakmile nebude možné přemísťovat dolary a marky do zahraničí, musí inflace uhodit na domácí úroveň cen. S tím spojený pokles kupní síly peněz pak povede mimo jiné k vyššímu *nominálnímu* zúročení všech kapitálových investic, protože zúročení, které by přinesly v podmínkách nezměněné kupní síly, musí vzrůst o přirážku, která kryje slábnoucí kupní sílu (tzv. inflační přirážka). S rostoucími úroky ale pyramidová hra na burze ztratí na atraktivnosti.

Lidé si začnou pronajímat pozemky a budovat živnosti, protože tímto způsobem budou moci s nižším rizikem dosáhnout obdobného výnosu jako na burze.

Jakmile bude dosaženo této situace, bude burza bezprostředně před krachem. Současní majitelé zakoupili cenné papíry bez ohledu na výnosnost podniků, pouze v naději, že později narazí na ještě optimističtějšího kupce. Nyní ale počet lidí ochotných nakupovat klesá, protože se čím dál více majitelů peněz rozhoduje pro reálné investice a burze se vyhýbají. Centrální banka stojí v tomto okamžiku před následujícím rozhodnutím:

(a) Buď vytiskne *ještě více* peněz a nasměruje je nejprve k aktérům finančního trhu, aby tak udržela v chodu pyramidovou hru. Toto řešení ovšem není trvalé, protože inflace se plně projeví v ostatních cenách a tím zvýší i úroky. A co více, cenová a úroková očekávání účastníků na trhu se velmi rychle přiblíží plánům centrální banky. Ta bude muset usilovat o tištění dalších nul na své bankovky, aby se vývoj nebrzdil. V této situaci, za hyperinflace, stojí samotná *měna* bezprostředně před svým koncem. Bude čím dál nevýhodnější ji vlastnit, protože každý příjemce peněz bude muset okamžitě hledat kupce, aby tak předešel jejich totálnímu znehodnocení. Účastníci trhu tak velmi rychle přejdou k používání jiných druhů peněz, přestanou používat inflací zatíženou měnu a cenový systém, který byl díky ní napjatý, zkolabuje. Přesně to se přihodilo v Německu v roce 1923.

(b) Nebo centrální banka přestane provádět inflaci. Pak je ale nevyhnutelné, aby se akciové kurzy přizpůsobily výnosnosti podniků. Prakticky to znamená krach burzy, tedy obrovské majetkové ztráty pro osoby, které jsou v závěru inflace majiteli cenných papírů. Protože i většina pojišťoven drží velkou část svých aktiv ve formě cenných papírů, každému snadno dojde, co bude krach burzy znamenat pro obyčejné lidi.

V každém případě je krize nevyhnutelná. Vypukne okamžitě, jakmile inflační tlak na zvyšování cen přestane být vyrovnáván odlivem peněz do zahraničí. (A samozřejmě se urychlí, jestliže inflací zatížená měna začne proudit z ciziny zpět.)

Tento vývoj nás v nejbližší době čeká, a proto je snad na místě připomínka, že nastávající události s sebou přinesou rozhodující

změny, ale nemají negativní aspekty. Krize je totiž *pouze* poslední zastávkou na cestě, která začíná vytvořením papírových peněz s nuceným oběhem. Znamená proto *i* částečné osvobození se zpod jha státu a jej ovládajících kruhů. *Může* být rovněž podnětem k tomu, aby se větší část obyvatelstva zmobilizovala k odporu proti státní manipulaci a požadovala snížení daní a omezení regulace. Kolaps papírové měny s nuceným oběhem je proto z mnoha hledisek pozitivní událostí. Je pravdou, že velká část obyvatelstva po tomto kolapsu *zjistí*, že přišla o velkou část svého majetku. Problém ovšem spočívá v tom, že jejich majetek *je* již v tomto okamžiku menší, než si oni sami namlouvají. Jediní, kdo budou *trvale* litovat tohoto kolapsu, jsou členové politických kartelů, kteří se inflací obohacují na účet zbytku populace.

9. Nedávné krize světových ekonomik, 1997–?

Neviditelná americká inflace 80. a 90. let nezpůsobila neudržitelnou situaci jen na burzách, ale poskytla základ pro ještě vyšší inflaci v *ostatních* státech. Z toho důvodu vznikají současné ekonomické a měnové krize.

Vzájemnou souvislost můžeme vysvětlit velmi jednoduše na fiktivním příkladu. Jak víme, vede inflace jedné měny dříve či později k znehodnocení jejího kurzu vůči stabilním zahraničním měnám. Předpokládejme, že král malé země Alfánie provádí inflaci své měny, *alfy*, v důsledku čehož dojde k poklesu jejího kurzu k *betě*, měně velké země, Betánie. Neškodí to jen alfánským spotřebitelům, kteří budou minimálně přechodně muset platit vyšší ceny za dovážené zboží a služby. Uškodí to i všem investorům z Betánie, kteří investovali v Alfánii před poklesem směnného kurzu. Alfánský král a alfánský exportní průmysl se tak budou obohacovat na úkor alfánských poddaných a betánských investorů. Zatímco většina Alfaňanů nebude mít možnost, jak se budoucí inflaci vyhnout, betánští kapitalisté se před ní budou moci chránit tím, že v Alfánii nebudou investovat. Inflace tak poškodí obyvatelstvo Alfánie dvojím způsobem: jednak přerozdělováním, které způsobí, a jednak nižším přílivem kapitálu a s tím souvisejícím pomalejším rozvojem. Posledně jmenovaná záležitost samozřejmě není ani v zájmu alfánského krále,

protože pomalejší hospodářský růst znamená i nižší příjmy z daní. Král proto drží inflaci v určitých mezích, aby svému synovi jednou nepředal zruinovanou zemi.

K poklesu směnného kurzu samozřejmě *nedojde* v případě, že se bude odpovídajícím způsobem zvyšovat i množství *bety*. Kdo na tom v tomto případě získá a kdo bude tratit? Získávají na tom dále ty alfánské skupiny, v jejichž prospěch se inflace provádí a tratí všichni ostatní Alfaňané. Teď ale existují i vítězové a poražení v důsledku inflace *bety*. K betánským vítězům patří především kapitalisté, kteří investovali v Alfánii. Kdyby totiž nedošlo k inflaci *bety*, bývali by (a) utrpěli ztrátu, nebo (b) by tam své peníze vůbec nevložili, ale investovali by je jinde za horších podmínek.

Toto jsou důsledky přerozdělování, ke kterým dojde při *jednorázové* inflaci v obou zemích. Předpokládejme ale nyní, že vláda Betánie je velmi blízká kapitalistům investujícím v zahraničí, a proto se pokusí jejich obchody podporovat *trvale*. Betánská vláda slíbí svým přátelům, že bude stále produkovat dostatek *bet*, aby jejich prodejem stabilizovala směnný kurz *alfy*. Je zřejmé, že se tím kurzové riziko zahraničních investic sníží, resp. přestane existovat. Jaké následky bude mít tato politika? Betánští exportéři kapitálu se budou těšit velkým ziskům, kterých dosáhnou na úkor ostatních Betaňanů. To ale není všechno. Nová politika, kterou provozuje vláda Betánie, nezůstane dlouho utajena ani králi Alfánie, a ten přizpůsobí své chování nově vzniklé situaci. Protože ví, že betánská vláda chce stabilizovat kurz *alfy*, může vesele *o mnoho zvýšit inflaci*, aniž by se musel obávat nežádoucích vedlejších účinků. Jak jsme viděli, držel své inflační choutky doteď na uzdě jen proto, že chtěl předejít příliš velkému poklesu přílivu kapitálu z Betánie. S částečnou zárukou betánské měnové politiky ohledně *alfy* se už ale nemusí obávat odchodu betánských kapitalistů. Tato záruka směnného kurzu jeho měny má tak za následek, že se může obohacovat na náklady svých poddaných *a* obyvatel Betánie.

Je vyloučeno, aby takový vývoj byl v zájmu vlády Betánie. Při vší náklonnosti k betánským exportérům kapitálu si betánská vláda nemůže dovolit vyhazovat peníze donekonečna. Bere jí to totiž peníze, které jí jinde chybí: v sociálním zabezpečení, armádě, stavbě silnic atd. Nemůže strpět, aby alfánští autokraté prohýřili betán-

ský kapitál, i když na tom vydělávají i někteří zasloužilí obyvatelé Betánie. Dříve nebo později se tak své politiky vzdají a přestanou *alfu* stabilizovat.

Jakmile k tomu dojde, musí následovat obrovská hospodářská a měnová krize v Alfánii. Důvodem je, že se relativně malé alfánské hospodářství za inflace specializovalo na obory, které byly rentabilní pouze v důsledku betánskou inflací přesměrovaných toků příjmů. Protože tento vliv zmizel, bude spousta podniků najednou nerentabilních. Současné znalosti a kvalifikace jejich zaměstnanců tak ztratí svou hodnotu. Alfaňané budou sice moci svou práci vykonávat za nižší mzdu ještě po nějaký čas, ale poté, co se investovaný kapitál vyčerpá, nebude možné podniky dál provozovat a zaměstnanci přijdou o práci. Začne se vyrábět něco jiného, budou zapotřebí jiné znalosti a objeví se nové podniky.

Tento proces adaptace bude bezpochyby pro Alfaňany bolestný. Velké problémy, které při změnách vyvstanou, ještě zesílí poklesem směnného kurzu *alfy*. V důsledku toho se znejistělí mezinárodní investoři začnou vyhýbat Alfánii právě v okamžiku, kdy by čerstvý příliv kapitálu byl potřebný, aby došlo k postupné restrukturalizaci hospodářství.

Největší překážkou při obměně hospodářství ale budou ti, co na inflaci nejvíce vydělali: král, jeho rodina a jeho přátelé se totiž během inflace stali jedněmi z největších kapitalistů. Ke svému majetku ale na rozdíl od kapitalistů, kteří uspěli na trhu, nepřišli díky své fantazii a větší prozíravosti, ale pouhým zvětšením množství papírových peněz, které byly vnuceny obyvatelstvu. Teď ovládají páky hospodářství, ale nevědí, co mají dělat. Tato nesvatá aliance neschopnosti a ekonomické moci s sebou velmi rychle přinese zhoršení problémů. *Hospodářsky* sklouzne Alfánie z krize do deprese, protože ekonomicky silné královské rodině chybí podnikatelské schopnosti a alfánským soukromým podnikatelům chybí potřebný kapitál k tomu, aby zajistili rychlý obrat. Tato deprese znamená politické nebezpečí, které král musí co nejrychleji sprovodit ze světa. Protože sám nemůže přivodit hospodářský obrat, bude usilovat o půjčky a jinou hospodářskou pomoc ke zmírnění nesnází od jiných, například od Betánie. Tím se ovšem dostane do *politické* závislosti na těchto silách. Smutným výsledkem je, že příčina ekonomických

problémů Alfánie (neprávem nabytý majetek ve špatných rukách) přetrvává, a k ní se přidává navíc problém politické závislosti na zahraničí.

Současné hospodářské a měnové krize se odvíjejí v podstatě přesně podle tohoto schématu fiktivního vztahu mezi malou Alfánií a velkou Betánií. „Velká Betánie“ není samozřejmě nikdo jiný než Spojené státy americké, jejichž centrální banka usilovala déle než jedno desetiletí o to, aby zajistila zahraniční investice velkých amerických investorů tím, že udrží kurz dolaru k důležitým malým *alfa*-měnám stabilní. Vedlo to k takovému nárůstu inflace v *alfa*-zemích, že se v této politice nedalo pokračovat. Nevyhnutelně následovala krize, ke které se jako obvykle připojila finanční pomoc, kterou poskytly buď přímo USA, nebo instituce, jimž USA dominují, jako například Mezinárodní měnový fond (MMF). Tím se vláda podporovaného státu dostala do jejich politického područí.

První měnová krize byla v Mexiku v zimě 1994/95. Mexická vláda si byla jistá, že po založení severoamerické „dohody o volném obchodu“ (NAFTA) v lednu 1994 bude FED garantovat směnný kurz pesa. S ohledem na volby, které se měly konat na podzim 1994, rozdávala vláda velkorysé milodary, které byly jako obvykle financovány tiskem nových peněz, a peso se tak dostalo na devizových trzích velmi rychle do nesnází. Mexická měnová krize ovšem nebyla vyřešena opuštěním parity směnných kurzů, ale rezignací mexického prezidenta a mimořádnou půjčkou ve výši 50 miliard amerických dolarů. Od té doby je mexické hospodářství pod zvýšeným dohledem úřadů NAFTA a američtí občané platí inflací dolaru za to, že američtí politikové smějí vládnout Mexiku.

V červenci a srpnu 1997 pak následovaly hospodářské a měnové krize v Thajsku, na Filipínách, v Malajsii, Indonésii, Singapuru a v Koreji. Ve všech zmíněných zemích propadly burzovní indexy během několika dní o 24 % (v Koreji) až 48 % (v Malajsii). Všechny tyto země obdržely velkou finanční podporu od MMF. Vládnoucí skupiny těchto zemí se během tučných inflačních let dostaly do vedoucích pozic v ekonomice a tváří v tvář krizi se teď ukazuje jejich neschopnost přivést hospodářský obrat. Zvláště nápadné to bylo v případě Indonésie, země, která je do značné míry závislá na dovozu potravin, kde došlo k několika násilným protestním akcím proti

vládě. Ovšem zrovna tato vláda, která po celá desetiletí plundrovala daněmi a inflací celou zemi, dostala od MMF půjčku ve výši 23 miliard amerických dolarů, čímž se uměle prodloužila doba, po kterou může být u moci.

V červenci 1998 bylo na řadě Rusko. Vážně míněné ekonomické reformy se v této zemi nikdy neuskutečnily. Velké průmyslové podniky zůstaly jako za dob Sovětského svazu v rukou státu a centrální banka tiskla peníze, kterými byly neziskové podniky uměle udržovány na trhu. Moskevská burza není nakonec ničím jiným než místem, kde se obchodují státní dluhopisy a kudy se přesměrovávají půjčky od západních států do privátních kapes jednotlivců blízkých vládě. Ani tady nepřišla krize neočekávaně, přestože přesný okamžik předpověděli jen nemnozí odborníci. Také Rusové dostali půjčky od MMF a západních vlád, i když pravděpodobně nemuseli dělat moc ústupků, protože (1) díky svým atomovým zbraním mají dostatečný potenciál k výhrůžkám (hlavním argumentem ruského prezidenta při jednáních o půjčkách se Západem je: „Když mi ty peníze nedáte, nebudu znovu zvolen. Pak budou mít atomové zbraně v rukou opět komunisté.“) a (2) jsou již tak zadlužení, že tyto pohledávky Západ nemůže jen tak snadno odepsat, aniž by se sám nedostal do nebezpečí vyvolání hospodářské krize. A tak se ruskému molochu dávají další půjčky.

Je jen otázkou času, kdy se i Severní Amerika a Evropa dostanou na konec slepé uličky, ve které se jejich hospodářství, vybudovaná na nekrytých papírových penězích, nachází. Pak už ale nebude nikdo, kdo by tuto nechutnou hru s dalšími půjčkami a další inflací držel při životě. Západní ekonomiky se potom buď dostanou zcela pod dohled státu, jak tomu bylo již za německého nacionálního socialismu, nebo nás čeká hyperinflace. Tento okamžik může přijít za několik let nebo i za několik desetiletí. Může být oddálen měnovou unií dolaru a eura (a jenu?). Slepá ulička, na jejímž konci je socialismus nebo hyperinflace, ale zůstane. Pouze radikální hospodářské reformy – Rothbardovými slovy, návrat ke komoditním penězům, jako je zlato, návrat k volnému měnovému trhu a úplné vyobcování států z oblasti peněz – nás z ní mohou vyvést ven.

Rejstřík

A

Agnelli, Giovanni
108
Americká revoluce
64

B

Baader, Roland
119
Bancor
103
Bank of England
74, 76, 81
Bankovní runy
55, 56, 58, 76, 79
Bankovnictví
„divoké“
56, 73
centrální
72, 74, 76, 78, 81
s částečnými rezervami
53–56, 58, 72, 77
se 100% rezervami
53, 69
svobodné
56, 72, 73, 77
Barnard, B. W.
38
Barter (přímá směna)
28, 60, 94
Baxter, W. T.
63
Bilance
platební
86, 89, 93, 96, 98, 101, 103, 104
Bimetalismus
48, 67, 69, 70
Brassage
66
Bresciani-Turroni, Constantino
64
Bretton Woods
95–100, 103, 104, 109, 110, 117, 127
Bundesbanka
106, 112–114, 116, 119, 120, 122, 131

C, Č

Cannan, Edwin
39
Carstens Karl
108
Cena
peněz
30, 32, 40, 41, 47
regulace
26, 38, 67, 68, 70, 84
Cenová hladina
16, 18, 19, 22, 26, 31, 40, 46, 47, 90–92
Centrální banka
evropská
104, 108, 116, 117, 119, 120, 122–124
světová
86, 98, 103, 104, 108, 109
Conant, Charles A.
38
Crusoeovská ekonomika
25, 27

Cyklus
hospodářský
65, 90
Černé trhy
69, 86

D

d'Estaing, Giscard Valery
108
Deflace
79, 80, 92
Delors, Jacques
108
Depozita na požádání
50–56, 72, 74, 75, 77, 78, 81, 90, 92, 95
Dinár
67
Diskontní sazba
39, 79
Dluh
38, 47, 54, 58, 62, 63, 70–72, 80, 83, 107, 117, 118, 119, 122–124, 137
Dobrovolná směna
27
Dolar
definice
33, 34, 88-92
nedostatek
85–86
vznik
34
znehodnocení, inflace
61, 66, 78, 80, 88, 91, 93, 95–102, 104, 110, 127, 132, 133, 137–138
Dolarizace
131
Dusenberg, Wim
108
Dvojsložkový zlatý trh
98, 99

E

Euro
120, 125, 126, 138
jeho důsledky
122–124
Eurodolary
97, 99, 101
Evropská centrální banka
104, 108, 116, 117, 119, 120, 122–124
Evropská měnová jednotka (ECU)
115
Evropská unie (EU)
108, 115, 123
Evropské hospodářské společenství (EHS)
104
Evropský měnový systém (EMS)
108, 109, 111, 113–117, 119, 125

F

Falšování
36, 54, 55, 57, 61, 65, 66, 76, 94
Farrer, Lord
70
Federální pojišťovna vkladů
77
Federální rezervní systém (FED)
politika
75, 78, 80, 104, 127, 129, 131, 136
vznik a vývoj
16, 18, 74, 127
Fénix
103
Floating
špinavý
91, 93, 101
Francouzská revoluce
64
Friedman, Milton
94, 99, 101–103

G

Gardner, Richard N.
94
Garrett, Garet
83
GATT
108
Greenbacky
81, 83
Greshamův zákon
37, 67–69, 71, 84, 85, 104
Groseclose, Elgin
67
Guth, Wilfried
108

H

Harmonizace evropských norem
121, 124
Hospodářský cyklus
65, 90
Hromadění peněz (hoarding)
43–45, 68, 77, 81, 93, 96–101
Hull, Cordell
94
Hume, David
89, 41

I

Indexování
47, 63
Inflace
54, 57, 58
jako zdanění
59, 61
její dopady
56, 59, 61–138
Investice
47, 57, 63, 65, 87, 89–91, 93, 100, 111, 121, 129, 130, 132, 134–136

J

Jacksonovské hnutí za „tvrdé peníze“
73
Jevons, W. Stanley
49, 56

K

Kalkulace
32, 62, 63
Keynes, J. M.
103
Keynesovci
99, 102, 108, 109
Kohnstamm, Max
108
Kontinentaly
64, 81

L

Laughlin, J. Jaurence
38
Lechner, H. H.
115
Libra sterlinků
33, 34, 88–97, 114, 126
Likvidita
107
Lopez, Robert S.
49

M

Maastrichtská smlouva
119, 123
McManus, T. F.
78
Menger, Carl
30
Měnová politika
25, 127, 135

Měnová stabilizace
46–48, 105–138
Měnový rozpad
45, 64, 84, 88–138
Měnový výbor
131
Merkle, L. H.
108
Mezinárodní měnový fond
86, 106, 136, 108, 137
Mince
ražba a podvod
36, 37, 53, 54, 66–71
ražba jako podnikání
35, 50, 52
ražba prováděná vládou
26, 34, 42, 65–71, 75, 79, 81, 90, 92, 98, 122, 125, 126
ražba soukromá
27, 35–39
zlehčování
36, 66, 67, 69
Mises, Ludwig von
30, 39, 50, 71

N

NAFTA
108, 136
Nelson, R. W.
78
Nixon, Richard
88, 100

O

Občanská válka
17, 73, 81, 83
Obchod
mezinárodní
91, 93, 96, 100, 110

P

Padělání
36, 61, 72
Palyi, Melchior
81, 90
Paralelní měny
125, 126
Paralelní standard
49, 50, 69, 70
Paul, Ron
108
Peněžní depozitáře
50–58
Peněžní zůstatky
41, 45–47
Peníze
37, 38, 43–49, 58–59, 89–88
a vláda
60–72
funkce
32
hromadění (hoarding)
43–45, 68, 77, 81, 93, 96–101
jako komodita
30–32, 34, 35
jako potvrzení o depozitu
52, 54–56, 72, 74, 75
jako prostředek směny
27, 30–32
jako váhová jednotka
32
jejich cena
30, 32, 40, 41, 47
jejich podoba
35
jejich substituty
72–74
jejich vznik
27, 30, 31
nabídka
39, 42
nekryté papírové
81–86
poptávka po
41

rychlost oběhu
45
stříbro jako
30, 34–36, 39, 48–50, 58–61, 66–73, 82
zlato jako
30–39, 48, 49, 82–84, 88–90
Phillips, Chester A.
78
Platební bilance
86, 89, 93, 96, 98, 101, 103, 104
Politické kartely
107, 116, 118, 122, 126, 133
Přerozdělování
62, 106, 108, 112, 134
Příjmy vlády
60, 65, 117, 118
Přímá směna
28, 60, 94

R

Regulace cen
26, 38, 67, 68, 70, 84
Revoluce
americká
64
francouzská
64
Rezervní poměr
57, 75, 78, 79
Robbins, Lionel
91
Rothbard, Murray N.
65, 105, 106, 108, 127, 138
Rueff, Jacques
97, 99, 102
Runy na banku
55, 56, 58, 76, 79

S, Š

Salin, Pascal
115
Second Bank of the United States
74
Seigniorage
66, 67
Shoda potřeb
28, 31
Schlick, hrabě
34
Schmidt, Helmut
108
Směna
dobrovolná
27
hodnoty ve
27, 42, 44
její význam
27–28
kurzy
34, 49, 82, 84–87, 93, 100–104, 110–117, 119, 125, 127, 134–136
nepřímá
28–31, 106
poměry
31, 32, 34, 38, 40, 48, 49, 59, 70, 82, 88, 110
prostředek (viz peníze)
29–32, 39, 40, 44, 48, 58, 87, 89, 101
přímá
28, 60, 94
zahraniční
81, 84, 85, 89, 109
Smithsoniánské dohody
88, 100, 101, 109
Specializace
28, 29, 50, 89
Spencer, Herbert
37
Standard
paralelní
49, 50, 68, 70
zlaté devizy
91–93, 95-98
zlatého slitku
81, 86

zlatý klasický
88–90, 91, 96, 97, 103, 104
zlatý
25, 33–35, 49, 70, 79, 81, 82, 90, 92–94, 97, 102
Struktura výroby
31
Světová centrální banka
86, 98, 103, 104, 108, 109
Světová rezervní banka (WRB)
99, 103
Světová válka
druhá
94, 95, 103
první
90, 91, 93
Sylvester, J. W.
50
Špinavý floating
91, 93, 101

T

Taussig, Frank W.
83
Tolar
34

U

Unita
103
Upton, J. K.
83
Úspory
64, 65, 110
Úvěr
25, 44, 47, 55, 57, 58, 71, 96, 109, 110, 122–124
Úvěrová expanze
77–80

V

Válka
roku 1812
73
občanská
73, 81, 83
Vogel, Hans-Jochen
108

W

Walker, Amasa
55
White, Harry Dexter
103
White, Horace
74
Winder, George
85
WTO
108

Z, Ž

Zahraniční pomoc
85, 96
Zákonné platidlo
26, 70, 71, 75, 82, 83, 90, 94
Zdanění
60–63, 66, 75, 83, 84, 96, 109, 110, 117–119, 126, 133, 134, 137, 104
Zlatý standard
25, 33–35, 49, 70, 79, 81, 82, 90, 92–94, 97, 102
klasický
88–90, 91, 96, 97, 103, 104
Zlehčování mincí
36, 66, 67, 69
Zůstatky
peněžní
41, 45–47
Zvláštní práva čerpání (SDR)
99
Ženevská konference
92

TERRA LIBERA

ČASOPIS HLÁSÍCÍ SE K TRADICI LAISSEZ FAIRE

TERRA LIBERA je jediným českým časopisem, který se systematicky zabývá rozpracováváním myšlenek rakouské školy a její rothbardovské tradice. Důsledně obhajuje svobodu, harmonii trhu, vlastnická práva, individualismus a společenské instituce, oproti tyranii, násilí státních regulací, vyvlastňování, kolektivismu a institucím státním.

Najdete v něm pravidelně

• původní články
• recenze knih
• legislativní okénko
• aktuální komentáře

Jak se stát každý měsíc součástí TERRA LIBERA?

Roční předplatné lze získat za 150 Kč (elektronický formát za 75 Kč). TERRA LIBERA má hodnotu zlata, a lze ji proto získat i prostřednictvím

e-gold

Formulář předplatného na
www.libinst.cz

Vydává **Společnost TERRA LIBERA**.
Kontakt:
TERRA LIBERA
c/o Liberální institut
Spálená 51
110 00 Praha 1

TERRA LIBERA

ČASOPIS HLÁSÍCÍ SE K TRADICI LAISSEZ FAIRE

listopad 2000 / ročník 1

(Ne)bojte se monopolů!

Dan Šťastný

Již od nepaměti je spotřebitelům znám

Pozor na analogie, politici! Ať žije fotbal!

Politici rádi používají analogie, aby vysvětlili prostému lidu, jak je jejich konání důležité pro veřejné blaho, případně jak fungují instituce, na které si sice téměř všichni stěžují, protože v jejich očích ztělesňují mrhání penězi a lidskou energií, ale zároveň jsou údajně nezbytnými stavebními kameny každé moderní společnosti. Ivan Langer se nedávno v televizi snažil jednomu dobrému člověku, který z nějakého důvodu nenacházel na práci politiků u moci nic dobrého, vysvětlit, jak by se měl zachovat. Řekl zhruba toto: „To máte jako ve fotbale. Když se vám nelíbí jedno mužstvo, přestaňte chodit na jeho zápasy a věnujte svou přízeň jinému mužstvu. Ten, kdo nehraje nejlépe, nebo nehlednou hru, příště spláče nad výdělkem. “Chtěl tedy vysvětlit to, že když

THE JOURNAL OF LIBERTARIAN STUDIES

AN INTERDISCIPLINARY QUARTERLY REVIEW

THE JOURNAL OF LIBERTARIAN STUDIES, founded by Murray N. Rothbard in 1977, and currently edited by Hans-Hermann Hoppe, fosters scholarship and research in the inter-disciplinary field of libertarianism. Such scholarship finds few outlets in traditional journals, which usually seek only the most specialized articles in their respective individual disciplines. Through the pages of the JLS, authors are able to combine disciplines, such as philosophy, political science, history, law, economics, sociology, geography, anthropology, education, and literature. Thus, the JLS encourages the cross-fertilization of ideas, and promotes the expansion of the libertarian research agenda in a myriad of directions.

THE JOURNAL OF LIBERTARIAN STUDIES accepts both solicited and unsolicited manuscripts. The JLS frequently runs symposia on key topics. Past symposia topics have included "Immigration," "Security, Defense, Law, and Order," "The Thought of Murray N. Rothbard," "Nozick's Conception of Liberty," and "Ideology, Action, and the Proper Role of Government." Individual articles have ranged from "Shelley's Critique of the British National Debt" to "Sociological Theory in the Shadow of Durkheim's Revolt against Economics," from "How Philosophical Errors Impede Freedom" to "A Fairy Tale of the Czech Republic," from "Psychiatry in Fiction" to "The Acculturation of Immigrants in 19th Century America." Thus, the JLS casts its net broadly, and accepts articles on the basis of their scholarly value, rather than on whether they fit a tightly defined discipline.

SUBSCRIPTIONS for each four-issue annual volume may be ordered on the web at www.mises.org or by sending mail to The Journal of Libertarian Studies, 518 W. Magnolia Avenue, Auburn, Alabama 36832-4528 USA. Telephone (334) 321-2100, fax (334) 321-2119.

THE JOURNAL OF
LIBERTARIAN STUDIES
AN INTERDISCIPLINARY
QUARTERLY REVIEW

Llewellyn H. Rockwell, Jr.
Publisher's Note

Articles

Josef Sima and Dan Stastny
A *Laissez-Faire* Fable of the Czech Republic

Steven Farron
Prejudice is Free, but Discrimination has Costs

Book Reviews

Walter Block
Joseph S. Fulda, *Eight Steps Toward Libertarianism*

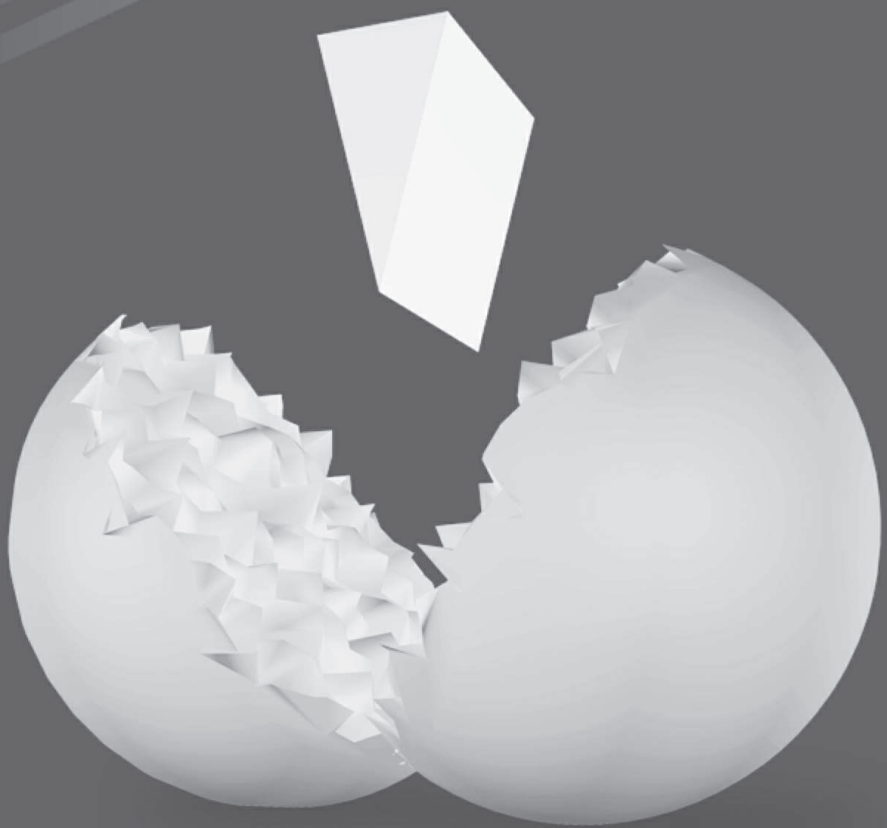
Mark Thornton
Bruce Benson, *To Serve and Protect: Privatization and Community in Criminal Justice*

Volume 14, Number 2, Summer 2000

MURRAY N. ROTHBARD

EKONOMIE

státních zásahů

LIBERÁLNÍ INSTITUT
PRAHA

Knihy nabízené Liberálním institutem

Dále připravujeme

Rothbard, Murray: Ekonomie – Pojednání o lidském jednání a harmonii trhů

Toto dílo je klenotem mezi učebnicemi ekonomie. To proto, že se jedná o systematické a komplexní pojednání o ekonomii, jež je představena jako společenská věda založená na logické dedukci (a nikoli matematické formalizaci a budování nerealistických abstraktních modelů), která ze základních axiomů dokáže vyvodit závěry týkající se složitých společensko-ekonomických jevů, jako je například problematika monopolů či teorie hospodářského cyklu.

Cca 1000 stran, cena zatím nebyla upřesněna

Josef Šíma a Dan Šťastný: Ekonomie v rukou politiků

Kniha ukazuje na politizaci ekonomické vědy a dokazuje, že celá řada ekonomů by měla být spíše označena za politiky, kteří ekonomii pouze zneužívají k zištným cílům. Vysvětluje, že řada nejpoužívanějších konceptů v ekonomii je produktem právě takovýchto politiků, kteří se vydávají za ekonomy.

Cena ani počet stran není zatím znám

Ján Pavlík: Teorie spontánního řádu

Systematické pojednání o teorii spontánního řádu, které staví na epochálním příspěvku F. A. Hayeka v této oblasti. Hayekova teorie je dále rozpracována, metodologicky ukotvena a také opatřena reakcemi na výhrady oponentů. Tato kniha završuje mnohaletou vědeckou práci, kterou doc. Pavlík teorii spontánního řádu věnoval.

Cena ani počet stran není zatím znám

Rusell D. Roberts: O věčné hlouposti aneb Příběh o mýtech protekcionismu a svobodném obchodě

Klasický anglický ekonom David Ricardo je považován za jednoho z nejvýznamnějších zastánců svobodného obchodu. Této své pověsti se snaží dostát i po své smrti: pozorně sleduje, jak se „jeho“ myšlence svobodného obchodu daří. Když to vypadá opravdu špatně, sestupuje z nebe a snaží se ukázat zastáncům protekcionismu, že jejich (možná) dobře míněné úmysly k ničemu dobrému nevedou...

Kniha amerického ekonoma R. Robertse zábavnou formou odhaluje rozporuplnost a nesmyslnost populární doktríny protekcionismu.

Asi 160 stran, prodejní cena ještě nebyla stanovena

David Boaz: Liberalismus v teorii a politice

Kniha určená pro ty, které zajímá šíře filosofického zdůvodnění liberalismu a svobodné společnosti a pestrost praktických hospodářsko politických doporučení a receptů, které se tyto teoretické principy snaží aplikovat.

Asi 350 stran, prodejní cena nebyla stanovena

Tituly roku 2001

Murray N. Rothbard: Peníze v rukou státu

Vývoj peněz na svobodném trhu a jejich úplné ovládnutí státy, to je téma proslulé Rothbardovy knihy sepsané velmi působivě pro nejširší okruh čtenářů. Zneužívání této ohromné moci nad penězi a celou ekonomikou je jen dalším logickým krokem. Profesor Rothbard popisuje mechanismus uchvácení peněz a popis ničivých vládních intervencí a zhoubné politiky centrálních bank do rozpadu brettonwoodského systému. Vývoj od 70. let až ke vzniku eura zachycuje a vysvětluje v obsáhlém doslovu Guido Huelsmann. Celá kniha prokazuje, že za inflaci a hospodářské krize jsou odpovědny centrální banky – nástroj, kterým stát ovládá peníze.

160 stran, předpokládaná doporučená prodejní cena 135 Kč

Adam Smith: Bohatství národů

Nejznámější dílo zakladatele ekonomické vědy není třeba představovat. Bohatství národů vychází v češtině po dlouhých desetiletích, aby se čeští čtenáři mohli opět seznámit s nestárnoucí Smithovou obhajobou „neviditelné ruky trhu“ a varováním před nárůstem moci státu, protekcionismem a vysokými daněmi.

986 stran, doporučená prodejní cena 690 Kč

Murray N. Rothbard: Ekonomie státních zásahů

Ekonomie státních zásahů je první do češtiny přeložená kniha světoznámého libertariánského ekonoma M. Rothbarda, která rozebírá všechny myslitelné způsoby vládních zásahů do svobodné směny (jako jsou nejrůznější druhy daní, vládní výdaje, licencování povolání atd.) a dokazuje, že jejich společnou vlastností je snižování lidského blahobytu. Dokládá, že ke zvyšování blahobytu všech lidí je nutný svobodně fungující trh bez existence vládních zásahů.

464 stran, pevná vazba, předpokládaná doporučená prodejní cena 420 Kč

Tituly roku 2000

Josef Šíma: Trh v čase a prostoru: hayekovská témata v současné ekonomii

Kniha představuje několik nosných témat rakouské ekonomie, na jejichž rozpracovávání se významně podílel i nositel Nobelovy ceny za ekonomii F. A. Hayek. Jsou jimi

ekonomická metoda, teorie peněz, teorie kapitálu, hospodářský cyklus a analýza Velké deprese. Toto poznatky jsou kladeny do protikladu s pohledem ekonomů hlavního ekonomického proudu.

112 stran, doporučená prodejní cena 70 Kč

Josef Šíma (ed.): Liberální ekonom Grigorij Javlinskij

Kniha obsahuje Výroční přednášku Liberálního institutu, kterou G. Javlinskij přednesl při přebírání ceny „Za přínos k rozvoji liberálního myšlení a naplňování idejí svobody, soukromého vlastnictví, konkurence a vlády zákona v praxi". Najdeme zde zásadní názory na úlohu soukromého vlastnictví při ekonomické transformaci, charakteristiku ruského „nomenklaturního puče" a alibismu západních politiků, a také pohled na válku v Čečensku. Tato publikace je dostupná i v anglické verzi.

64 stran, doporučená prodejní cena 100 Kč

Jiří Schwarz (ed.): Hayek Semper Vivus

Hayek stále živý je sbírkou esejů, které rozebírají přínos jednoho z největších myslitelů tohoto století a nositele Nobelovy ceny za ekonomii Friedricha Augusta von Hayeka. Jedná se o ucelenou kombinaci náročnějších filozofických textů i populárnějších přiblížení některých aspektů Hayekova díla, kterou ocení každý začínající i pokročilý „Hayekovec".

168 stran, doporučená prodejní cena 130 Kč

Dominick T. Armentano: Proč odstranit protimonopolní zákonodárství

Protimonopolní zákonodárství je prostředkem likvidace úspěšných podnikatelů za pomoci politických prostředků a moci státu. Profesor Armentano to vyvozuje ze studia ekonomické teorie i historie protimonopolního zákonodárství. Neopomíjí ani případ Microsoftu ani ostatní velké případy, které potvrzují jeho tezi.

136 stran, doporučená prodejní cena 150 Kč

Roger E. Meiners a Bruce Yandle: Jak common law chrání životní prostředí

Publikace ukazuje, jakou roli může sehrát zákonný rámec při ochraně životního prostředí. Na rozboru konkrétních případů ilustruje, jak silná právní tradice umožňovala běžným občanům ochraňovat vzduch, půdu a vodu, často proti mnohem silnějším protivníkům. V průběhu 20. století však bohužel méně efektivní regulace nahradila kdysi tak obvyklá právní řešení a navíc přinesla řadu dalších problémů.

Publikace je vydávána ve spolupráci se *Společností pro právní a ekonomické vzdělávání*.

48 stran, doporučená prodejní cena 60 Kč

Tituly roku 1999

Josef Šíma (ed.): Jerry Jordan – Změněná úloha centrálních bank v XXI. století

Světoznámý teoretik centrálního bankovnictví a prezident Federal Reserve Bank of Cleveland diskutuje chyby standardních měnových politik, vliv nových technologií na postavení centrálních bank, smysluplnost teorií svobodného bankovnictví, důležitost postavení zlata a nutnost privatizace zlatých rezerv.

56 stran, doporučená prodejní cena 65 Kč

Josef Šíma (ed.): Hans Tietmeyer – Euro a ekonomiky v transformaci

Prezident Bundesbanky ve své přednášce u příležitosti udělení Výroční ceny Liberálního institutu hovoří o nutnosti podporovat konkurenceschopnost všech sektorů ekonomiky jako nutné reakci na vytvoření jednotné evropské měny. Popisuje vliv eura na země v transformaci, příčiny a řešení krize v Japonsku a představuje základní principy sociálně-tržního hospodářství. Tato publikace je dostupná i v anglické verzi.

64 stran, doporučená prodejní cena 100 Kč

Josef Šíma (ed.): Právo a obrana jako zboží na trhu

Kniha se skládá ze tří esejů, které ukazují, jak se vyvíjela myšlenka ryze tržní společnosti, ve které všechny služby včetně poskytování obrany, bezpečnosti a vymáhání spravedlnosti budou poskytovány trhem, a nikoli teritoriálním státním monopolem. Na průkopnický esej Gustave de Molinariho z roku 1849 navázal na přelomu 50. a 60. let 20. století Murray N. Rothbard a detailní fungování celého systému ryzího tržního hospodářství rozpracoval v 90. letech Hans-Hermann Hoppe. Všechny tři přelomové práce jsou doplněny studií Josefa Šímy o vývoji francouzské *laissez faire* tradice, která vyústila v Molinariho práci, a základech moderního amerického libertariánského myšlení.

120 stran, doporučená prodejní cena 110 Kč

Ken Schoolland: Podivuhodná dobrodružství Jonatana Gullibla

Kniha Kena Schoollanda, která se stala celosvětovým bestsellerem, je smyšleným příběhem o putování hlavního hrdiny Jonatana Gullibla po zemi, která trpí nesvobodou. Tato zem má všechny neduhy moderního státu blahobytu a hlavní hrdina postupně odhaluje všechny jeho vnitřní rozpory.

168 stran, doporučená prodejní cena 90 Kč

F. A. Hayek: Soukromé peníze – Potřebujeme centrální banku?

Věhlasná kniha nositele Nobelovy ceny za ekonomii ukazuje, jakým způsobem funguje vydávání peněz ve svobodné společnosti, a přesvědčivě dokazuje, že je na čase vrátit

i produkci – pro hladké fungování ekonomiky tak nenahraditelné komodity – peněz z rukou státního monopolu v podobě centrální banky zpět do rukou trhu.

176 stran, doporučená prodejní cena 135 Kč

Henry Hazlitt: Ekonomie v jedné lekci

Ekonomie v jedné lekci je klasické dílo slavného ekonoma, filosofa a žurnalisty Henry Hazlitta, které se stalo bestsellerem v mnoha zemích světa. Jasným a srozumitelným jazykem jsou v knize představeny základní principy ekonomie, jejich aplikace do oblasti hospodářské politiky a reakce na kritiky tržního hospodářství z řad většinové keynesiánské obce. Kniha je vhodná jako středoškolská učebnice ekonomie nebo jako úvodní vysokoškolský ekonomický text.

224 stran, doporučená prodejní cena 199 Kč

Josef Šíma (ed.): Roger Douglas – Tvůrce nejúspěšnější hospodářské reformy XX. století

Kniha zachycuje pražskou návštěvu sira Rogera Douglase, bývalého ministra financí Nového Zélandu, který byl tvůrcem jeho úspěšné liberální reformy v druhé polovině 80. let. Přednášky, diskuse a rozhovory s Rogerem Douglasem ukazují, jak se má provádět reforma, kterou nemá potkat stejný osud jako nepovedenou reformu českou. Tato publikace je dostupná i v anglické verzi.

100 stran, doporučená prodejní cena 100 Kč

Tituly roku 1998

Frédéric Bastiat: Co je vidět a co není vidět

Ve sbírce esejů slavného francouzského ekonoma, filosofa a žurnalisty, která je uvedena obsáhlou studií doc. Jana Pavlíka, nalezneme mimo hlavního eseje Co je vidět a co není vidět, který dal název celé sbírce, také slavné eseje Petice výrobců svící, Dva systémy etiky, Obchodní bilance a výňatek z Bastiatovy hry Protekcionismus aneb Tři konšelé. Kniha je obhajobou svobodného trhu a dokazuje nesmyslnost argumentů politiků, kteří se snaží regulovat a přerozdělovat.

180 stran, doporučená prodejní cena 165 Kč

Israel Kirzner: Jak fungují trhy

Přední současný teoretik Israel Kirzner ve své knize představuje pohled rakouské ekonomické školy na úlohu podnikatele a fungování trhů, který otevírá další možnosti, jak je možné obhajovat omezení role státu a státních zásahů v soudobé společnosti. Profesor Kirzner, který navazuje na myšlenky velikánů rakouské školy Misese a Hayeka, přesvědčivě ukazuje, jak mylné a scestné jsou argumenty těch, kteří hovoří o možnosti efektivního fungování socialismu, o potřebě protimonopolního zákonodárství, o škodlivosti reklamy nebo o nespravedlnosti kapitalismu.

90 stran, doporučená prodejní cena 99 Kč

Ludwig von Mises: Liberalismus

Misesův Liberalismus je klasickým dílem, ve kterém autor obhajuje myšlenky svobody a míru, myšlenky liberalismu. Nejedná se o striktně ekonomickou analýzu, a proto můžeme sledovat důslednou aplikaci liberálního přístupu např. v oblasti školství, v oblasti vnitřní politiky vícenárodních států a i v oblasti zahraniční politiky. Kniha je doplněna obsáhlým doslovem profesora Hoppeho, ve kterém je popsána Misesova profesionální dráha a nastíněn vývoj rakouské školy, jíž byl Mises předním představitelem.

186 stran, doporučená prodejní cena 168 Kč

Jan Pavlík (ed.): Milton Friedman v Praze

Kniha zachycuje návštěvu Prahy jedním z největších ekonomů tohoto století a nositelem Nobelovy ceny Miltona Friedmana. Obsahuje Friedmanovy přednášky, rozhovory a zamyšlení nad tématy, která nejsou striktně ekonomická a která ukazují na šíři liberálního přístupu k obecným společenským jevům. Knihu doplňuje série barevných fotografií a přehled polemik, které Friedmanova návštěva vyvolala v českém tisku. Tato publikace je dostupná i v anglické verzi.

103 stran, doporučená prodejní cena 100 Kč

Tituly předcházejících let

Gary S. Becker: Teorie preferencí

Kniha představuje reprezentativní průřez tvorbou nositele Nobelovy ceny a slavného chicagského ekonoma Gary S. Beckera let sedmdesátých až devadesátých. Jde o texty, které se již stačily zařadit do zlatého fondu ekonomické literatury. Souhrn témat je velmi rozmanitý a potvrzuje, proč Becker bývá označován za ekonomického imperialistu: ekonomická analýza žebrání, výběru životního partnera, tvorby cen v rybích restauracích nebo např. empirická analýza cigaretového návyku. V Beckerově pojetí je ekonomie skutečným impériem, které pokrývá prakticky všechny sféry lidského chování.

368 stran, doporučená prodejní cena 190 Kč

Milton Friedman: Metodologie positivní ekonomie

Studie představuje základní metodologický přínos Miltona Friedmana, který ovlivnil zásadním způsobem vývoj ekonomické vědy ve druhé polovině 20. století.

20 stran, doporučená prodejní cena 25 Kč

Milton Friedman: Za vším hledej peníze

Kniha vychází z více než 50 let Friedmanova studia peněz a peněžních institucí a ukazuje na řadě historických epizod z různých období na velmi překvapivé souvislosti mezi chováním měnových autorit (panovníků, centrálních bank) a politickými událostmi. V knize, která je psána velmi čtivě, se dovídáme, jak politické ústupky jedné úzké zájmové skupině v několika státech USA přivodily nástup komunismu v Číně, sledujeme, jak znehodnocování zlatých mincí přivodilo rozpad Římského impéria, Friedman

ukazuje, jakou shodou náhod došlo k tomu, že se zlato stalo hlavním měnovým kovem. Na příkladech z nedávné doby jasně vidíme, jak nezodpovědné vlády mnoha zemí světa pomocí inflace ožebračily své občany a jak bezprecedentní je současná situace světového měnového uspořádání.

262 stran, doporučená prodejní cena 170 Kč

Jan Pavlík (ed.): Gary Becker v Praze

Publikace zachycuje návštěvu prof. Gary S. Beckera v Praze v březnu roku 1995. Obsahuje projevy Gary Beckera, Dušana Třísky, Karla Dyby a Tomáše Ježka při příležitosti 5. výročí založení Liberálního institutu, slavnostní projev prof. Beckera při příležitosti udělení hodnosti Doctor honoris causa Vysoké školy ekonomické v Praze, diskuse prof. Beckera s Václavem Klausem, Václavem Havlem, Jiřím Schwarzem a Tomášem Škrdlantem (režisérem filmu o Gary Beckerovi „Homo economicus"). Kniha také obsahuje mnoho barevných fotografií a dodatek o díle Gary Beckera a činnosti Liberálního institutu a Centra liberálních studií. Tato publikace je dostupná i v anglické jazykové verzi.

100 stran, doporučená prodejní cena 89 Kč

Milton Friedman: Kapitalismus a svoboda

„Tato kniha je jednou z nejvlivnějších knih o kapitalismu a svobodném trhu ve 20. století. Napomohla k názorovému posunu mnoha mladých lidí od socialismu směrem ke svobodnému trhu." (Gary Becker)

Kapitalismus a svoboda je knihou, jež se dotýká velkého množství témat, která jsou propojena jedním společným motivem, a tím je svoboda jednotlivce, nutnost omezení nadměrné úlohy státu v mnoha oblastech lidské činnosti. Hovoří se zde o moci státu a úloze peněz, o školství a vzdělávání, zákonech na podporu zaměstnanosti, monopolech, udělování státních licencí, přerozdělování příjmů, společenském blahobytu a chudobě. Milton Friedman zde také představuje několik svých originálních konceptů, jako je negativní důchodová daň nebo kupony na vzdělávání.

182 stran, doporučená prodejní cena 98 Kč

F. A. Hayek: Kontrarevoluce vědy

„Hayekovu Kontrarevoluci vědy by si měl přečíst každý, kdo jen na chvíli uvažuje o možnosti nahrazení spontánního řádu sociálním inženýrstvím. Každý takový romantický snílek se po přečtení Hayekovy knihy ocitne v konfrontaci mezi utopickými sny a tvrdou realitou." (Miroslav Ševčík)

F. A. Hayek, který proslul svou knihou Cesta do otroctví, obdržel Nobelovu cenu za ekonomii v roce 1974 a opět přivedl do centra pozornosti myšlenky rakouské školy jako alternativy hlavního proudu světové ekonomie. Hayek se v této knize zabývá poněkud obecnější otázkou zneužívání a úpadku lidského rozumu ve společenských vědách, které jsou způsobeny přejímáním vědeckých metod přírodních věd. Hayek hovoří o „otrockém napodobování metod a jazyka Vědy", které nazývá scientismem, jako protikladu důkladného a nezaujatého vědeckého zkoumání. O příčinách a následcích tohoto vývoje se čtenář doví v této světově vysoce oceňované knize.

212 stran, doporučená prodejní cena 119 Kč

Detmar Doering (ed.): Liberalismus v kostce

„Tento reprezentativní soubor statí liberálních autorů umožní čtenáři konfrontovat své myšlení a názory s přístupy klasického liberalismu. Mnoha lidem nastaví zrcadlo, které jim pomůže identifikovat vlastní názory. Po přečtení někteří poznají, že vůbec nejsou liberály, jak se mylně domnívali, jiní s překvapením zjistí, že mají k liberalismu velmi blízko." (Jiří Schwarz)

Kniha je antologií statí velikánů světového liberálního myšlení, mezi kterými najdeme jména jako Adam Smith, John Locke, Edmund Burke, John Stuart Mill, David Hume, Frédéric Bastiat, Ludwig von Mises, F. A. Hayek, Karl Popper a další. Kniha alespoň částečně snižuje deficit, který byl způsoben mnohaletou násilnou izolací českého čtenáře od prací liberálních autorů. Liberalismus v kostce si klade za cíl přiblížit širokému okruhu čtenářů základní myšlenky liberalismu a vyvrátit mnohá přežívající klišé.

87 stran, doporučená prodejní cena 59 Kč

Robert Holman: Vývoj ekonomického myšlení

„Tato knížka není určena ani tak historikům nebo ekonomickým odborníkům, ale spíše širší veřejnosti... Na přehledu vzniku, vývoje a zániku nejvýznamnějších ekonomických škol, od těch dávno minulých až po dnešní, které vytvářejí podobu soudobého ekonomického myšlení, chce čtenáři přiblížit hlavní etapy a mezníky ve vývoji ekonomického světového názoru... Chceme-li pochopit ekonomii dneška, musíme se vrátit ke starým autorům a čerpat z jejich moudrosti... Řada našich dnešních omylů pramení z toho, že nedoceňujeme jejich odkaz." (Robert Holman)

56 stran, doporučená prodejní cena 45 Kč

Publikované projekty Liberálního institutu

Konkurence — cesta k efektivní výrobě a spotřebě elektrické energie (1998)
Konkurence v českém plynárenství (1999)
Železnice jako součást dopravního trhu (2001)

Studie jsou dostupné na adrese *http://www.libinst.cz*.

Rozpracované projekty

Deregulace a konkurence v telekomunikacích
Privatizace a konkurence ve vodárenství
Privatizace České pošty

Ing. Vilém Barák
dobrovolné i nedobrovolné dražby,
analýzy proveditelnosti
e-mail: *barakvilem@volny.cz*

Ing. Alena Páralová
členka Poslanecké sněmovny Parlamentu
České Republiky
e-mail: *paralova@psp.cz*

Pat McCaffrey Titze

Marek Košecký

Liberální institut
děkuje výše uvedeným sponzorům
za příspěvky na vydání této publikace.

Technologické možnosti, které vznikají s nástupem Internetu s sebou přinášejí radikální nárůst produktivity práce a zvyšování životní úrovně obyvatelstva. Všimli si toho i zástupci naší veřejné správy a tak stále častěji používají výraz E-government. O co se jedná? Jde o digitalizaci Velkého bratra, a nebo o radikální změnu poskytování veřejných služeb s cílem prohlubování prostoru svobody jednotlivce? Dočkáme se státu s lidskou tváří, distribuovanou po síti, který je schopen sledovat každou naši transakci ve virtuálním světě, vědět tak o nás více, než víme o sobě my sami a vytáhnout i tu poslední korunku z našich digitálních kapes, a nebo dostaneme do rukou nástroje na kontrolu práce a omezování počtu nepotřebných byrokratů? Jak transformovat současné archaické formy organizace politického života tak, abychom minimalizovali negativní jevy, jako jsou nevýkonnost, nekompetentnost, korupce a vždy přítomné násilí?

Bude se budoucnost odehrávat v „Matrix“, a nebo v „Terra Libera“?

Více informací na:
www.a-21.cz a a21@a-21.cz